

Uit Vader Bergmann's Gedenkschriften

G.K.L. Bergmann

Editie Gustaaf Segers en Paul Fredericq

bron

G.K.L. Bergmann, *Uit Vader Bergmann's Gedenkschriften* (ed. Gustaaf Segers en Paul Fredericq).
Boekhandel J. Vuylsteke, Gent 1895

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/berg403uitv01_01/colofon.php

© 2017 dbnl

Levensbericht van G. Bergmann

GEORGE-KAREL-LODEWIJK BERGMANN werd den 30 Juli 1805 te Lier geboren.

Zijn vader was een Duitscher uit het hertogdom Nassau, oud-officier in het leger der Nederlandsche Republiek, die zich te Lier was komen vestigen, aan de stad in de laatste jaren der voorgaande eeuw onschatbare diensten had bewezen en er onder de regeering van koning Willem I het ambt van ontvanger der belastingen bekleedde. Zijne moeder Catharina van Zinnicq was gesproten uit eene adellijke familie, die in de 18de eeuw twee burgemeesters aan de stad Lier geschonken had en tot de zeven 'geslachten' van Brussel behoorde.

In zijne *Gedenkschriften* heeft George Bergmann eenen onvergankelijken eerezuil aan zijnen schranderen vader opgericht en ons tevens zijne eigene kinderjaren en jeugd met de aanschouwelijkste kleuren beschreven.

Zijn vader had hem zelf eene opvoeding gegeven, die wellicht eenig mag heeten in de zoo achterlijke Zuidelijke Nederlanden van vóór 1830: naast de oude talen stonden Nederlandsch, Fransch en Hoogduitsch met hunne rijke letterkunden op het studieprogramma van den vaderlijken autodidact, die beloond werd door het aankweeken van twee uitstekende leerlingen: zijnen zoon George en zijn bemind pleegkind Jan Frans Willems.

Aan de Gentsche Hoogeschool, wier beeld in den Hollandschen

tijd hij met zooveel frischheid en humour geschilderd heeft, promoveerde George Bergmann, op 8 Maart 1828, als doctor in de beide rechten met den hoogsten academischen graad (*summa cum doctrinae praestantia*).

Hij stond weldra op 't punt een ambt in de rechterlijke macht te bekomen, toen de Belgische omwenteling van 1830 uitbrak.

Die omwenteling was eene ramp voor zijne familie en voor hem zelve. Gescheiden van zijne ouders, broeders en zusters, die naar Noord-Nederland en naar Duitschland de wijk hadden genomen, bleef hij als jeugdig advocaat zonder practijk noch fortuin, en daarenboven in veler oogen verdacht als Orangist, in het kleine Lier alleen van al zijne naastbestaanden over. In dien bangen tijd kende hij moeilijke bittere dagen, die hem niet ter neer konden slaan, maar integendeel zijn veerkrachtig karakter staalden.

In Augustus 1834 trad hij in het huwelijk met Mej. Josephine Giese, dochter van eenen Duitscher uit Münster, die zich te Antwerpen als scheepsmakelaar onder Napoleon I had neergezet en er met eene Antwerpsche juffrouw getrouwd was. Vader Bergmann had vier kinderen, waaronder den onvergetelijken Anton Bergmann, den 'Tony' van de Gentsche *Studenten-almanakken*, van de *Rijnlandsche novellen* en van den *Ernest Staas*. Als zijn eigen vader wijdde hij de meeste zorg aan de opvoeding zijner kinderen; ook was zijn invloed groot op hen en erkent men gemakkelijk den stempel van zijnen verhevenen geest en zelfs van zijnen zoo persoonlijken humouristischen stijl, zooals men hem uit zijne *Gedenkschriften* leert kennen, in de geestige en roerende werken van zijnen lievelingszoon Anton.

Alhoewel de gebeurtenissen van 1830 hem eenen afkeer voor de politiek hadden ingeboezemd en hij slechts trachtte naar de *aurea mediocritas*, die eene steeds drukkere practijk en het huiselijk geluk hem schonken te midden van zijne teergeliefde huisvrouw, bloeiende kinderen en trouwe vrienden, hartstochtelijke minnaars der edele muziek als hijzelve en zijne echtgenoot, toch werd hij weldra zijns ondanks in den maalstroom medegesleept voor zijn gansche leven.

Op 28 Maart 1838 werd hij door zijne medeburgers tot lid van den gemeenteraad van Lier gekozen en bleef er eerst alleen de vrijzinnige richting vertegenwoordigen. In 1846 werd hij tot provincieraadslid gekozen. En toen de verkiezingen van 1848 eene liberale meerderheid in den Lierschen gemeenteraad aan het roer gebracht hadden, werd George Bergmann aanstonds tot schepen (wethouder) aangesteld bij koninklijk besluit van 30 September 1848, om eindelijk op 4 April 1853 tot het gewichtig ambt van burgemeester der stad Lier te worden verheven.

Gedurende 34 jaren zetelde hij onafgebroken in den stedelijken raad en was er de ziel van al de verbeteringen en hervormingen, die van het kleine verachterde Lier eene der best bestuurde en bloeiendste gemeenten van Vlaamsch België hebben gemaakt.⁽¹⁾

Ondertusschen ondervond Bergmann meer dan eens de wisselvalligheden der politiek. In 1858 werd hij voor den provincieraad niet meer herkozen en herhaaldelijk moest hij als liberaal candidaat voor de Kamer in het kiesdistrict Mechelen het onderspit delven. Maar zijne medeburgers bleven hem hun onverdeeld vertrouwen schenken tot aan de kieshervorming van 1872, door het clericaal ministerie ingevoerd om de vrijzinnige gemeentebesturen bij middel der onmondige kleine kiezers uit de Vlaamsche stadhuizen te verjagen.

Vader Bergmann was een der doorluchtigste slachtoffers dier partijdige kieswet. Maar hij viel in zijne volle glorie als burgemeester. Terwijl hij lid was van den raad, dien hij met zijn helder hoofd en zijnen schranderen geest beheerschte, had de stad Lier een ander uitzicht gekregen. Overal hadden breede en gezonde straten en pleinen met onderaardsche riolen de verwaarloosde en enge steegjes van vroeger vervangen. Eene gasfabriek, een berg

(1) Hier zij ook ter loops aangestipt, dat, terwijl de gemeenteraden van al de Vlaamsche steden na 1830 langen tijd uitsluitend in het Fransch beraadslaagden, de stedelijke raad van Lier, met die van Turnhout en Blankenberge, alleen stond om zonder eenige onderbreking alles in de moedertaal te behandelen.

van bermhertigheid, talrijke scholen van allen graad, eene nieuwe kazern en een schietplein voor het garnizoen, heerlijke stadswandelingen, eene volksbibliotheek, een schouwburg, een jongensweezenhuis, een groot gasthuis, een uitgebreid kerkhof, enz., waren daar om te getuigen van zijne bestuurlijke kracht en behendigheid. Op een klein bescheiden tooneel had de uitstekende man eene groote rol weten te spelen. Vader Bergmann is in onze eeuw de echte weldoener zijner geboortestad geweest. Dweepzucht en partijnijd hebben het niet aanstonds willen erkennen; maar aan de waarheid en aan de gerechtigheid behoort de toekomst.

Het lot, dat hem in Juli 1872 zoo onverdiend van zijn ambt van burgemeester had beroofd, moest hem niet meer sparen. Den 21 Januari 1874 ontrukte hem de dood op acht-en-dertigjarigen leeftijd zijn lievelingskind, zijne glorie, zijne gansche hoop op de toekomst, zijnen Anton, dien hij naar 't graf zag dragen, een jaar na de voltrekking zijner zoo degelijke *Geschiedenis der stad Lier* en slechts eenige dagen na de verschijning van den *Ernest Staas*, een meesterstuk der Nederlandsche letterkunde in de negentiende eeuw, dat in Noord en Zuid door publiek en critiek met onverdeelde geestdrift was onthaald geworden. Hoe hij dien onverwachten slag overleven kon, was hemzelven een raadsel.

Andere grievende teleurstellingen en diepe familiesmarten, als het niet minder onverwacht verlies van zijnen tweeden zoon George, raadsheer bij het Brusselsch Beroepshof, die op eene jachtpartij doodelijk gekwetst werd, en het vroegtijdig afsterven van zijn behuwdkleinzoon, die met de eenige dochter van Anton getrouwd was en drie weezen naliet, kwamen den moedigen grijsaard herhaaldelijk ter neer drukken. Maar ondanks dat alles bleef hij tot aan zijne laatste ziekte recht van lichaam en recht van ziel. Dood of verraad ontrukten hem velen, die hem lief waren rondom hem. Hij zelf bleef ongebogen het hoofd met de zilverkroon in de hoogte dragen, op meer dan tachtigjarigen leeftijd een voorbeeld voor de jongere geslachten, met zijnen fieren doch goetigen blik, zijn ongeschonden denkvermogen, zijn warm

hart, zijne onwrikbare overtuiging, zijne jeugdige zelfopoffering voor de verdediging der idealen van zijn gansche leven.

Na zijn aftreden als burgemeester in 1872 bleef hij nog meer dan twintig jaar tot zijnen laatsten levensadem het hoofd der liberale partij van Lier. Vooral in dat laatste tijdperk van zijn leven dwong hij de algemeene bewondering af, strijdende zonder eenige verflauwing en zonder eenige ernstige hoop op overwinning, alleen om zich van zijnen burgerplicht te kwijten, tot het einde toe. Hij was in de plaatselijke clericale drukpers het mikpunt der bekrompenste en soms walgelijkste polemiek, zooals alleen onze kleine Vlaamsche steden die kennen; maar onverschrokken verdedigde hij zijne grondbeginsels bij middel van zijn bezielend woord en van zijne flinke pen met eene opgewektheid, een blijmoedig zelfvertrouwen, een kalm plichtgevoel, die den koenen grijsaard tot den heldhaftigen patriarch der vrijzinnige partij in onze verkwezeldde Vlaamsche gewesten hebben gestempeld.

Tijdens den beruchten schoolstrijd van 1879-1884, die onuitwischbare smet op de clericale partij en op de Belgische geestelijkheid, die hem onmeedogend voerden; die eeuwige schande in de geschiedenis van ons volk, dat het alles lijdzaam en lafhartig liet begaan; in die bange jaren stond Vader Bergmann aan 't hoofd der verdedigers van ons officieel volksonderwijs, der beschermers van de vervolgte onderwijzers en onderwijzeressen, der troosters van de verdrukte ouders en scholieren. Hem trof natuurlijk ook de kerkban door onze Roomsch-katholieke bisschoppen tegen de aanhangers der schoolwet van 1879 geslingerd. Ongebogen trotseerde hij de banbliksems van Rome en trad hij met een gerust geweten uit den schoot der Moederkerk, die hem, den verdraagzamen christen, als eene stiefmoeder verwierp. Van dan af, bleef hij uit de kerk, die hij nooit verzuimd had te bezoeken, en weigerde hij standvastig op zijn sterfbed de aangebodene hulp der priesters van eenen godsdienst, dien zij hem zelve hadden gedwongen te verachten, zijn onbesproken leven niet willende besluiten met eene daad van huichelarij en lafheid.

Den 14 December 1893 ontsliep hij te Lier in den gezegenden ouderdom van 88 1/2 jaren. Vier dagen later had zijne burgerlijke begrafenis plaats, die eene indrukwekkende plechtigheid mocht heeten. In niet minder dan negen lijkreden werd hulde gebracht aan de nagedachtenis van den edelgeaarden burger. De roerendste toespraak daaronder was wellicht die van den voorzitter van het Gentsche taalminnend studentengenootschap '*t Zal wel gaan*', die herinnerde aan Vader Bergmann's laatste optreden in 't openbaar buiten Lier in November 1892 op het groot banket der feesten tot viering van de 75ste verjaring zijner geliefde Gentsche *Alma Mater*, waarop 'de deken der Hoogeschool' door professors, studenten en oud-studenten met eenen storm van toejuichingen was begroet geworden.

Dikwijls was Vader Bergmann het voorwerp van allerlei eerbewijzen, die hem innig troffen zonder ooit bij hem de minste hoovaardij te verwekken.

In Januari 1861 werd hij door Frederik VII, koning van Denemarken, benoemd tot ridder der orde van Danebrog als belooning voor de diensten, die hij aan de Deensche geschiedenis had bewezen door de opzoekingen in het stedelijk archief van Lier te leiden over het verblijf in die stad van den beruchten Christiern II tijdens de jaren 1524-1530. Reeds twee jaar vroeger was George Bergmann tot ridder der Leopoldsorde benoemd geworden. In October 1878 verhief onze koning hem tot den graad van officier zijner orde.

In 1865 vereerde hem de Gemeenteraad eene gouden medaille als dankbetuiging voor de goede leiding der 1050ste jubilaeumfeesten van den H. Gummarus patroon der stad Lier, die eendrachtig door beide partijen werden gevierd en met eenen prachtigen optocht bekroond, zooals de kleine oud-Brabantsche steden Lier en Mechelen er voor beroemd zijn.

Na zijne verwijdering uit het burgemeesterschap, dat hij gedurende bijna twintig jaar zoo schitterend had bekleed, bood hem de liberale burgerij in December 1872 als hulde van erkentelijkheid een kunstvoorwerp aan, versierd met de zinnebeelden der Recht

schapenheid, der Onbaatzuchtigheid en der Schranderheid, zijne drie hoofddeugden als burgervader. In Maart 1878 vierde de balie van het rechterlijk arrondissement Mechelen den vijftigsten verjaardag zijner promotie als advocaat met een plechtig feestmaal, dat George Bergmann, voor dat jaar tot stafhouder gekozen, werd aangeboden.

Toen de burgersociëteit *Union et Progres*, door hem gesticht, haren vijftigsten verjaardag vierde in October 1887, was vader Bergmann de held van het feest en schonken hem de leden zijn bronzen borstbeeld, geboetseerd door Juliaan Dillens. Reeds spraken wij van zijne triomfantelijke verschijning op de jubelfeesten der Gentsche Hoogeschool in November 1892. Zijn laatsten triomf behaalde hij als redenaar den 5 Maart 1893 te Lier, op het eeuwfeest van Jan Frans Willems' geboorte, in de afdeeling van het Willems-Fonds aldaar gevierd, toen hij, op acht-en-tachtigjarigen leeftijd, aller harten deed slaan, aller geesten vervoerde, aller lachspieren in beweging bracht door den tintelenden humour en de doordringende macht zijner ongekunstelde welsprekendheid, terwijl hij de kinder- en jongelingsjaren van den 'Vader der Vlaamsche Beweging' zoo aanschouwelijk deed herleven en tevens eene laatste krachtige belijdenis aflegde van zijne eigene even ingewortelde als bezadigde Vlaamschgezindheid⁽¹⁾.

Als schrijver zal hij voortleven in zijne sappige *Gedenkschriften*, die reeds bij gedeelten in het Gentsch tijdschrift *Het Nederlandsch Museum*⁽²⁾ het licht zagen, veel bijval genoten en hier nu

(1) Zie aan 't slot van dezen bundel, blz. 221-232, de schets van den heer Gustaaf Segers.

(2) De hier verzamelde gedeelten uit Vader Bergmann's *Gedenkschriften* zagen in het *Ned. Museum* het licht, zonder dat de chronologische volgorde der onderwerpen in acht werd genomen: eerst de herinneringen uit het studentenleven aan de Gentsche Hoogeschool (Jaargang 1890) daarna de herinneringen aan Jan Frans Willems, koning Willem I en de Belgische omwenteling (Jaargang 1891) en eindelijk de oudste herinneringen (Jaargang 1893). Dit legt uit waarom zekere zinspelingen, verwijzingen of herhalingen nu minder op hunne plaats zijn. Toch hebben wij gemeend den tekst van den schrijver zonder willekeurige veranderingen te moeten behouden.

verzameld aan het publiek worden aangeboden als een verdienstelijk toonbeeld in dit eigenaardig letterkundig vak, dat in de Nederlanden tot hiertoe weinig beoefenaars heeft gevonden.

Vader Bergmann heeft er niet alleen zijnen tijd en zijne tijdgenooten in geteekend met eene echte meesterhand, maar hij heeft er ook, zonder het te weten, zijn eigen sympathiek portret ten voeten uit in geschilderd.⁽¹⁾

Gent, Maart 1895.

PAUL FREDERICQ.

- (1) Vader Bergmann is ook de schrijver van een uitgebreid historisch werk, dat bijna gansch onuitgegeven is gebleven. In zijne aantekeningen vond ik daarover het volgende: 'Tijdens mijn burgemeesterschap had ik mij jaarlijks moeten gelasten een verslag op te maken over het bestuur en den toestand der zaken der stad Lier. Eens, wanneer ik mij met dit werk bezig hield, stelde ik mij de vraag, hoe ik mijn verslag zou opgemaakt hebben, had ik eene eeuw vroeger geleefd. Alsdan bestond een regiem, door de Fransche omwenteling weggevaagd, welk door geheel andere wetten en gebruiken geregeld werd. Om een verslag te kunnen opmaken, op die lang verdwenen tijden toepasselijk, moest ik het geheele mechanismus der oude maatschappij en der oude regeeringsvormen bestudeeren; en dat was voorwaar geen gering werk. Doch het had iets aantrekkelijks voor mij; en wanneer ik nog aan de stadsregeering was, had ik reeds hetzelfde begonnen. Maar, na mijnen val als burgemeester, voelde ik eene soort van walg, die mij weerhield mij nog met de bestuurlijke zaken bezig te houden eener stad, die mij verloochend had. Na den dood van Anton bevond ik mij zoo eenzaam, zoo werkeloos, dat ik besloot den onderbroken arbeid weer op te vatten; maar ik besloot tevens mijne studie niet meer tot het oude regiem te bepalen, doch dezelve tot het hedendaagsche tijdvak voort te zetten en aldus de bestuurlijke inrichting der stad van de oudste tijden tot op onzen dag te onderzoeken en te beschrijven. Dit onderzoek heeft mij lang bezig gehouden en niet minder dan dertien boekdeelen heb ik er mee vol geschreven. Dikwijls heeft men mij gevraagd, mijn geschrift uit te geven; doch ik heb aan die verzoeken wederstaan. Het getal dergenen, die in het bestuur der stad Lier eenig belang stellen, is te klein, om te kunnen hopen, dat mijn werk lezers zou vinden; en ik zelf vind het te weinig belangrijk, om het in druk aan het publiek op te disschen. Enkel verzoek ik mijne kinderen dit manuscript van hunnen vader als een aandenken te bewaren en niet tot de scheurmand te veroordeelen. Het volledigst, als het ware, de *Geschiedenis der stad Lier* door Anton in het licht gegeven. Enkele uittreksels uit hetzelfde zijn door het *Nederlandsch Museum* opgenomen geworden, te weten: *De pest te Lier (1664-1669)* (Jaargang 1879, 1ste aflevering, blz. 50-62) en *De geestelijkheid in de oude maatschappij. Hare rijkdommen. Oorsprong, aangroei, verval.* (Jaargang 1880, 1ste aflevering, blz. 1-24).' Ik heb die twee opstellen in bovengemeld tijdschrift opgezocht; het eerste is geteekend *Een Lierenaar*; het tweede, met zijne naamletters *G. B.* Het zijn twee belangrijke verhandelingen, die eenen hoogen dunk geven van de degelijkheid der historische opzoekingen van Vader Bergmann. Te wenschen ware het stellig, dat de voornaamste gedeelten uit zijn groot onuitgegeven werk ergens mochten het licht zien.

Uit Vader Bergmann's Gedenkschriften.

I.

Mijne oudste herinneringen.

Inleiding.

Beurtelings heb ik, door de tusschenkomst van het *Nederlandsch Museum*, aan het publiek mijne herinneringen uit het studentenleven en mijne herinneringen aan Jan Frans Willems, aan koning Willem I en aan de Belgische omwenteling medegedeeld.

Een groot getal mijner lezers hebben mijn geschrijf met de meeste belangstelling en met het grootste genoegen gelezen. Zoo zegden zij mij ten minste.

Die goede zielen!

En vele drukten mij tevens den wensch uit, nog eenige andere episodën van mijnen langen levensloop in het licht te zien verschijnen.

Die brave lezers!

Een gevoel van eigenliefde deed mij dien wensch als ernstig, zeer ernstig aanzien en ik besloot aan denzelfden te voldoen.

Maar eene eerste vraag opperde zich; van welk gedeelte mijns levens zal ik de herinneringen wederom voor mij doen verschijnen!

Die vraag bracht mij in twijfel en *verlegenheid*.

Doch op eens schoot mij een lichtstraal voor den geest Εὐρηχα! riep ik blijmoedig uit, ik heb het gevonden.

Ja, ik had het gevonden!

Wij naderen het einde der eeuw, het *fin du siècle*, waarover tegenwoordig zooveel geredekaveld en nog meer geraaskald wordt.

Εὐρηχα! ik ga mijne herinneringen beginnen met het *fin du siècle* het einde der achttiende eeuw.

En ik begon te schrijven, en ik schreef, ik schreef, ik schreef zoolang, tot ik eindelijk terecht kwam op het tijdstip dat ik naar Gent vertrok om mijne studiën aan de Hoogeschool te beginnen, zoodat mijne tegenwoordige herinneringen den Franschen tijd, vervolgens den geallieerden tijd en een gedeelte van den Hollandschen tijd doorloopen.

Ik bied u thans, mijne waarde lezers, deze herinneringen aan.

Misschien zult gij mijn werk wat lang, wat langdradig vinden; maar gij moet u herinneren dat de schrijver een stokoude man is en dat bij de grijsaards lang praten, lang zagen, of zaniken zooals de Hollanders zeggen, ja zelfs een overtollig gebabbel, verschoond en toegelaten worden.

En na die kleine inleiding begin ik mijn verhaal.

I.**Het einde der XVIIIe eeuw. - De politieke toestand van alsdan. - Mijne familie. - De verovering van België en de inlijving van ons land bij Frankrijk.**

Waarschijnlijk hebt gij, mijne waarde lezers, evenals ik, de oefeningen eener bewaarschool bijgewoond, en dan hebt gij ook, evenals ik, bemerkt, dat de onderwijzeressen hare eerste zorgen aanwenden om de half slapende kinderen met hunne ouders bekend te maken; wie is uw vader, wie is uwe moeder, hoe heeten zij, welk bedrijf oefenen zij uit, waar wonen zij, enz., enz.; dit zijn doorgaans de eerste vragen die de kleinen moeten beantwoorden.

Ik keur dit stelsel bijzonder goed en ik denk dat ik niet beter kan doen dan hetzelfde aan het schrijven mijner tegenwoordige herinneringen toe te passen en dat ik dus dezelve moet beginnen met, evenals de schoolkinderen, te vertellen wie mijne ouders waren en eenige bijzonderheden te verhalen die gedurende den loop der tijden in hun leven zijn voorgekomen.

Mijn vader heette George-Louis-Frederic Bergmann, hij werd op 28 Februari 1772 te Westerburg (hertogdom Nassau) geboren.

Hij verliet zeer jong zijn vaderland, om in Holland in militairen dienst te treden, en werd officier; doch wanneer de Fransche Republiek in 1794 het Hollandsche landsbestuur omverwierp enden stadhouder naar Engeland deed vluchten, werd geheel het Hollandsch leger

als krijgsgevangen behandeld en de officieren werden naar verschillende steden gezonden, in afwachting dat men nader over hun lot zou beschikken.

De stad Lier werd als verblijfplaats aangeduid voor de officieren van het regiment Westerloo, waartoe mijn vader behoorde; deze kwamen in Februari 1795 te Lier aan.

Later werd aan de krijgsgevangen officieren de vrijheid gelaten, hunne inlijving te vragen in het Fransche leger of hun ontslag te nemen.

Eenige traden in Franschen dienst en tusschen hen bevond zich kapitein Chassé, die in het Fransche leger door zijne onversaagde dapperheid den toenaam bekam van *Colonel Bayonette*. Na den val van Napoleon trad Chassé in den dienst zijns vaderlands wederom.

Hij was in 1830 luitenant-generaal bij het Nederlandsche leger en werd met de verdediging van Antwerpen gelast. Men weet dat hij in de maand October 1830 die stad deed bombardeeren en dat hij twee jaar later het Antwerpsch kasteel aan het Fransche leger overgaf.

Generaal Chassé werd in 1830 zeer verschillend beoordeeld; terwijl men hem in België als eenen barbaar, eenen wreedaard behandelde, die onnoodig, door zijn bombardement, zoo vele menschen had doen ten gronde gaan, bracht men hem langs de andere zijde van den Moerdijk eenen diepen eerbied, eene algemeene bewondering toe; men beschouwde hem als den redder van Holland, als den krijgsman die door zijne vastberadenheid zijne ontmoedigde landslieden moed en vertrouwen had wederoingegeven en die aan den opstand gebiedend had gezegd: *gij zult niet verder gaan*.

De dichters van Holland moeiden er zich ook mede. Tollens bracht hem zijne hulde toe en hij zong:

Wie spreekt uit monden van metaal
Der Trompen en De Ruiters taal?
Chassé.

Doch een Belgisch triviaal straatlied dat in dien tijd door het volk gezongen werd, stuurde eene bedreiging tot Chassé en het zong:

Als Chassé nog eenen bal laat loopen
Van het Kasteel of schepen der rivier,
Dan zal de stad Breda het bekoopen
Met het kanon, d'obitsers en mortier.
En avant, marchons!

Maar ook in België vond de grijze krijgsman geestdriftige aanhangers en bewonderaars; ik herinner mij nog eenen gedenkpenning te Antwerpen gezien te hebben, waarop langs de eene zijde het beeld van Chassé stond met het opschrift: *strenuus in pugnando*, terwijl op de keerzijde, die het kasteel of de stad Antwerpen moest verbeelden, stond: *magnus in parcendo*.

Ik heb den generaal Chassé tijdens het Nederlandsch Bestuur somtijds bij mijne ouders gezien; eens kwam hij bij ons met eenige oude officieren het middagmaal nemen, en die kameraden van eertijds gaven zich alsdan zonderlinge spotnamen. Chassé noemde de officieren die in 1795 den militairen dienst verlaten hadden *Doorrookers*, terwijl dezen hem den *Carmagnol* noemden; hetgene overigens niet belette dat Doorrookers en Carmagnol zich lustig vermaakten en bij het heengaan zich hartelijk de hand drukten.

Mijn vader volgde het voorbeeld van Chassé niet; voor

geenen prijs zou hij in Franschen dienst getreden zijn.

Hij bleef dus als krijgsgevangen officier te Lier; en wanneer hij eens, mistroostig tegen een der pilaren die alsdan de hoofdkerk van Lier omringden, geleund, over zijne verbrijzelde loopbaan en over zijne onzekere toekomst aan het mijmeren was, zag hij in de verte eene jonge juffrouw aankomen, en eensklaps werd hij als door een electrieken schok getroffen!!! Eene geheimzinnige stem had hem toegeroepen: daar, daar is uwe toekomst, die juffrouw zal eens uwe huisvrouw worden.

Meer dan eens werd ons die episode van zijn leven door onzen vader verhaald; misschien zult gij, ongeloovige lezers, bij dit verhaal uw mond tot lachen plooiën; maar gij moet u herinneren dat mijn vader tot het vaderland van Schiller en Goethe behoorde, en dat bij de Germanen de inbeelding en het voorgevoel eene voorname rol spelen.

De jonge juffrouw, welke op mijnen vader zulken diepen indruk had gemaakt, heette Catharina-Joanna-Josepha van Zinnicq en zij was te Lier op 23 November 1774 geboren.

Zij hoorde tot eene welhebbende, katholieke en oud adellijke familie, wier geslachtboom tot de Kruisvaarten opklom. Deze kwam zich in den loop der XVIIe eeuw te Lier vestigen; zij gaf twee burgemeesters aan die stad: de eerste, Jonkheer Jan-Ferdinand van Zinnicq, die van 1740 tot 1761 het burgemeestersambt bekleedde en onder wien het nog bestaande stadhuis werd gebouwd; de tweede, die dezelfde naam en voornamen droeg en die van 1779 tot 1781 en van 1791 tot 1792 als burgemeester de stad bestuurde.

Uit het huwelijk van den eerste werden negen kinderen geboren die alle ongetrouwd bleven, een enkel uitgezonderd, Jonkheer Joseph-Charles van Zinnicq die in 1774 met Juffrouw Theresia-Elisabetha Govaerts in het huwelijk trad.

Uit hun huwelijk werden twee dochters geboren, de oudste, mijne moeder, en eene jongere die later te Brussel trouwde. Deze waren de laatste afstammelingen van hunnen geslachtsnaam.

Joseph-Charles van Zinnicq, mijn grootvader, overleed zeer jong en na zijn dood ging zijne weduwe naar Brussel wonen. Doch een groot gedeelte van het jaar liet zij hare oudste dochter te Lier bij haren zwager, den Burgemeester van 1779 en 1791, verblijven.

Zij verbleef aldaar wanneer de stad Lier aan de krijgsgevangen Hollandsche officieren als residentie werd aangewezen.

Ten verschille met de sansculotten werden de Hollandsche officieren te Lier in de beste gezelschappen en bij de aanzienlijkste familiën ontvangen en het was daar dat mijn vader wederom de juffrouw ontmoette die op hem in het voorbijgaan zulken diepen indruk had gemaakt.

Hij verliefde op haar, zijne liefde werd eerlang met wederliefde beantwoord en eenigen tijd later werden zij man en vrouw.

Na hun huwelijk, omstreeks 1795, gingen mijne ouders te Lier wonen.

Om zich een denkbeeld te kunnen vormen van het midden waarin zij gingen leven, is het noodig zich eenige geschiedkundige bijzonderheden van dien tijd te herinneren.

De groote omwenteling, die in Frankrijk de oude maatschappij deed instorten, was uitgeborsten.

Oostenrijk en Pruisen hadden zich verbonden om de omwenteling te bestrijden, het Fransche koningdom staande te houden en Frankrijk te overweldigen; hunne verbonden legers vielen in Frankrijk en het gelukte hun eenige zegepralen op de Fransche troepen te behalen. Doch de kansen keerden; eerlang werden zij uit Frankrijk verdreven en het was in onze landstreken dat de oorlogstooneelen zich gingen verplaatsen.

De Fransche generaal Dumouriez behaalde op 6 November 1792 te Jemmapes eene beslissende overwinning op de verbonden legers. Dientengevolge had de gelukkige overwinnaar bezit genomen van onze landstreken.

Zijn eerste werk was eene proclamatie uit te vaardigen, door de nationale vergadering goedgekeurd, waarbij hij plechtig verklaarde, dat de Fransche troepen in België niet gekomen waren om onze landstreken te veroveren; maar enkel als bondgenooten en broeders om ons de vrijheid aan te brengen en ons van het Oostenrijksche juk te verlossen,

Bij de aankomst in Lier van eene afdeeling van het Fransche leger, bevestigde de *maréchal du camp* Jean Key Eustache de verklaringen van zijnen opperbevelhebber en hij aanzocht de Liersche bevolking zich dadelijk bezig te houden met het kiezen van een nieuw magistraat en met zich te uiten over den regeeringsvorm welken het Belgische volk verlangde.

Groote vreugdefeesten hadden te dier gelegenheid in Lier plaats, de vrijheidsboom werd geplant en de sou-

vereiniteit des volks uitgeroepen. Schier iedereen wilde zijne hulde brengen aan die manhaftige strijders, aan die grootmoedige overwinnaars, die ons zoo belangloos waren komen verlossen en bevrijden.

Ook de geestelijkheid wilde niet ten achter blijven; al de klokken der kloosters werden geluid, een plechtig *Te Deum* werd in de hoofdkerk gezongen en een stoet gevormd, waaraan het magistraat, de ambachten en gilden, de oversten der kloosters, de pastoors en andere seculiere geestelijken deel namen. Aan de deur der hoofdkerk werd de stoet afgewacht door den koordeken, die de overheden aan het hoofd der kanunniken en kapelanen naar het hooge koor begeleidde, en daar werd de Jacobijnenmuts, dit zinnebeeld van zooveel bloedige tooneelen, op eene tafel geplaatst en plechtig gewijd.

Vervolgens werden de ambachten en hunne supposten, de gilden, alsmede de ingezetenen tot geen ambacht of gilde behorende, bijeengeroepen en deze gingen dadelijk over tot het kiezen van een nieuw magistraat; zij beraadslaagden verder over den nieuwen regeeringsvorm dien het Belgische volk zou verlangen.

Belangwekkend is het te herinneren wat de ambachten hierover dachten.

Zij verklaarden onder andere een vrij volk te willen zijn en te willen leven volgens de constitutie van den lande van Brabant, erkennende de drie staten (*de geestelijkheid, den adel en den derden staat*) als hunne representanten, verder dat de *katholieke religie de eenigste* zou wezen als van ouds en dat de stad Lier al haar oude *privilegiën* zou blijven genieten.

De Fransche Republikeinen, die op hunne banieren de woorden van *vrijheid, gelijkheid, broederlijkheid of de dood* hadden geschreven, moesten zonderling staan kijken bij het hooren van die voor hen zoo verouderde woorden van *geestelijkheid, van adel, van alleen gedoogde Roomsche katholieke religie, van privilegiën* enz., en hartelijk hebben zij zeker gelachen over het regiem waaronder onze eenvoudige Lierenaren als een vrij volk verlangden te leven.

Overigens moesten die verlangens zonder gevolg blijven. De vereenigde legers der bondgenooten vielen in ons land, zij versloegen de Fransche troepen op 15 Maart 1793 bij Neerwinden en herstelden het Oostenrijksch bestuur.

Doch die herstelling mocht slechts tijdelijk zijn; op 26 Juni 1794 werd bij Fleurus een bloedige slag geleverd, die tot gevolg had de Oostenrijkers voor goed ons land te doen ontruimen.

De legers der bondgenooten verlieten Lier en de stad werd vervolgens door Fransche troepen, op 22 Juli 1794, in bezit genomen.

De eerste zorg van het Liersche magistraat was de Franschen wederom te verwelkomen en bij eene geestdriftige proclamatie noemde het wederom de Franschen hunne broeders en verlossers.

Maar de zoogezegde broeders en verlossers legden thans het masker af, van broeders en belanglooze verlossers waren zij onmeedoogende overweldigers en onverzaadbare plundersaars geworden. Van dan af werd België als een veroverd wingewest behandeld.

Zij begonnen onze steden met eene oorlogscontributie

te slaan van 80 millioenen, waarin Lier voor een half miljoen moest bijdragen.

Hierop volgde een lange reeks van afpersingen van allen aard, van knevelarijen van alle soort; militaire requisitiën en executiën, inbeslagnemingen van openbare kassen (stadskassen hieronder begrepen), plunderingen van onze rijke kunstgewrochten, brandschattingen, priestervervolgingen, willekeurige aanhoudingen, gedwongen leeningen in klinkende geld te betalen, terwijl van den anderen kant papieren geld en assignaten werden opgedrongen, welke eerlang tot de waarde van scheurpapier vervielen, enz., enz.

Al die geweldenarijen, die met de inlijving van België bij Frankrijk bekroond werden, moesten tot gevolg hebben de Franschen door onzen landaard te doen haten, verfoeien en vervloeken.

Het was in dien tijd, dat mijne ouders zich in Lier kwamen vestigen en mijn vader bracht dadelijk aan zijne nieuwe medeburgers een breed contingent van afkeer en vijandelijkheid tegen de Franschen mede.

Die gemeenschap van gevoelens zoo wel als zijn huwelijk met eene Liersche juffrouw, zijn open karakter en innemende manieren deden hem dadelijk welkom heeten en weldra werd hij door zijne nieuwe medeburgers geëerd, geacht en bemind; zij schonken hem eerlang geheel hun vertrouwen.

Eene kiezing voor de municipaliteit moest in 1797 plaats hebben en mijn vader werd als lid van den raad of *officier municipal* gekozen.

Doch hij mocht niet lang die betrekking behouden.

Tusschen de hatelijke wetten, die in dien tijd het licht

zagen, was op 19 Fructidor jaar V eene wet verschenen die de geestelijkheid de verplichting oplegde eenen eed van *haat aan het Koningdom* te zweren.

Een dergelijke eed van *haat* stuitte te veel tegen de grondbeginselen van het Christendom om door eenen christen gezworen te worden, onverschillig of deze christen tot het katholicismus, het protestantismus, het lutheranismus of calvinismus behoorde. Door al die opvolgelingen der leer van Christus moest het opleggen van zulkdanigen eed als een hatelijke gewetensdwang beschouwd en geweigerd worden.

De municipaliteiten kregen bevel de wet af te kondigen en aan de uitvoering daarvan de hand te leenen.

Mijn vader werd, als *officier municipal*, met die taak gelast, doch hij weigerde dezelve te aanvaarden en zijnen naam te hechten aan zulke hatelijke dwingelandij. De *Commissaire du pouvoir exécutif*, die er niet in gelukte hem op zijne weigering te doen terugkomen, vroeg eenen dag uitstel om het Centraal bestuur te verwittigen, en 's anderdaags verscheen een buitengewoon afgevaardigde van hetzelfde, om den weerspannigen *officier municipal* over te halen; eerst ging hij tot vleierijen, oproepen tot civismus en vervolgens tot bedreigingen over, maar te vergeefs, mijn vader bleef halsstarrig weigeren, deed zijnen municipalen sluier af, legde hem ter tafel en verliet de zaal.

Heden zou het ontslag van een stedelijk raadslid onopgemerkt voorbijgaan, maar in dien tijd was het geheel anders gelegen. De minste schijnbare wederstand gegeven door onverschillig wie aan de geduchte almacht der Fransche Republiek was alsdan eene allergevaarlijkste

daad, en in het onderhavige geval was dit gevaar nog vermeerderd, omdat de wet van Fructidor jaar V elken beambte, die de toepassing dier wet zou vertragen, met eene straf van twee jaren ijzers bedreigde.

Mijn vader had zich dus aan eene achtervolging te verwachten, doch deze gebeurde gelukkig niet; het Centraal bestuur vond dadelijk eenen gediensigen onderhoorige (in den persoon van eenen gewezen *gardemagasin*, den *citoyen* They), die met trommel en trompet tot de afkondiging der geduchte wet overging.

Wanneer mijn vader, na het afleggen van zijnen municipalen sluier, het stadhuis verliet, werd hij op de voorpui met luidruchtige toejuichingen der aldaar aanwezende burgers begroet; ieder wilde hem de hand drukken en hem naar zijne woning begeleiden.

De wet van Fructidor jaar V was, desniettemin, te Lier behoorlijk afgekondigd en de geestelijken moesten er zich aan onderwerpen of aftreden.

Eenigen onderwierpen zich en onder dezen telde men te Lier vooreerst den *pastor loci*, of plebaan der hoofdkerk, doch het was niet zonder aarzelen dat deze tot dien gewichtigen stap overging.

In het archief der stad Lier bevindt zich een document waarin hij het gesprek vertelt, dat hij te voren met de municipaliteit had gehouden.

Het stuk is in het Latijn, wij schrijven het hier letterlijk over:

15 Novembris 1797. - Decimâ quintâ hujus, me contuli ad domum civitatis hujus, locuturus de promissione aut vulgo juramento, quod a sacerdotibus exigebatur. Obtulerunt mihi formulam ut sequitur: Je jure

la heinen au Rouauté (sic) attachement aux lois de la Republique (anarchie) et au Constitutione (sic) de l'an troisième, et inquisivi à magistratu, in corpore congregate, quid vellent intelligi per haec verba: *au Rouauté*, qui responderunt *Nihil aliud quam quod numquam possis quidpiam contribuere revolutioni ad eligendum regem. Ad quod respondi non promittitur ergo odium aliquod regi regnoque aut rei alicui creatae aut creandae et responderunt nequaquam.*

Retuli iterum quid intelligerint per leges et constitutiones et responderunt: *legem civilem*, petii an lex illa civilis excluderet omnen legem injustam et repugnantem legi naturae, divinae et ecclesiasticae, ad quod responderunt: *Ita.*

Wij vertalen dit stuk:

15 November 1797. - Op vijftienden dezer heb ik mij naar het stadhuis begeven om te spreken over de belofte of zoogezegden eed, die van de priesters geëischt wordt. Zij hebben er mij de formule van voorgelegd, zooals volgt: Ik zweer den haat aan het Koningdom (Je jure la heinen au Rouauté), getrouwheid aan de wetten der Republiek (regeeringloosheid) en aan de Constitutie van het Jaar drie. En ik heb aan het magistraat, in korps vereenigd, gevraagd, wat zij wilden verstaan door deze woorden *het Koningdom* en zij hebben geantwoord: *niets anders dan dat gij nimmer in iet zult bijdragen aan eene omwenteling, strekkende om eenen Koning te kiezen*, waarop ik heb geantwoord: men belooft dus niet eenigen haat aan eenen Koning of aan een Koningrijk of aan eenige andere bestaande of te stichten (geschapen of te scheppen) zaak, en zij hebben geantwoord: *geenszins.*

Ik vroeg verder, wat zij verstonden door wetten en grondwet, en zij antwoordden: *De Burgerlijke wet*, en ik vroeg of deze Burgerlijke wet moest uitsluiten alle onrechtvaardige wet of alle wet, strijdende aan het natuurrecht, het goddelijk en kerkelijk recht: waarop zij hebben geantwoord: *Ja!*

Was het ten gevolge van dit gesprek, althans op 24-25 Brumaire jaar VI deed de plebaan den voorgeschreven eed en zeven andere geestelijken volgden zijn voorbeeld, onder anderen de deken van het Kapittel der kanunniken, een kapelaan, twee predikheeren, de pastoor der Zwarte Zusters, een kanunnik en een oud kloosterling van Affligem.

Maar de andere geestelijken wilden den eed niet afleggen en men vond dus in Lier, evenals elders, *beëedigde* en *onbeëedigde* priesters, die elkander met hunne wederzijdsche volgelingen een bitsigen oorlog aandeden. Doch de laatsten hadden het volk met zich en terwijl de beëedigde priesters in hunne kerken voor ledige stoelen en banken hunne godsdienstoefeningen moesten verrichten en dikwijls tegen mishandelingen en bedreigingen van het grauw door de politie moesten beschut worden, deelden de onbeëedigde priesters aan schier de gansche bevolking de sacramenten uit in zoogezegde geheime plaatsen (die iedereen kende), waarin door hen de mis gedaan, de kinderen gedoopt en de communie uitgereikt werd; de huwelijken alleen werden in de omliggende dorpen ingezegend.

Doch die volksgunst voor de onbeëedigde priesters had voor dezen eene gevaarlijke keerzijde; de Fransche Republiek vervolgde hen zonder genade en dikwijls

moesten zij hunnen ongeoorloofden godsdienstijver met aanhouding en gevangenisstraffen en soms zelfs met eene overvoering naar het eiland Ré of naar Cayenne boeten.

Men kan zich heden moeilijk een gedacht vormen van de tweedracht en den haat die door die religietwisten tusschen de geestelijken ontstonden en deze duurden jaren voort; het concordaat van 1801 kon den openbaren strijd wel doen eindigen met de beëedigde en de onbeëedigde priesters als het ware gelijk te stellen, doch de afkeer en geheime haat tusschen hen werden door het concordaat niet afgelegd; zelfs tijdens het Nederlandsch bestuur heb ik mij kunnen overtuigen dat na die lange reeks van jaren de onbeëedigden de veeten van 1797 nog niet vergeten hadden, en dat zij eene diepe minachting aan de beëedigden van eertijds bleven toedragen.

Omstreeks hetzelfde tijdstip (op 13 Brumaire jaar VI der Fransche Republiek) (2 November 1797) kreeg de wet over den burgerlijken stand in Lier hare uitvoering. Die wet, welke de geestelijkheid van een gedeelte harer voorrechten beroofde, werd door de bevolkingen als eene heiligschennende instelling beschouwd en tegengewerkt; de meeste personen verkozen, zich aan het verlies van hunnen burgerlijken stand bloot te stellen, dan zich aan de wet te onderwerpen. Mijn vader deelde in het geheel die zienswijze zijner nieuwe medeburgers niet mede; integendeel hij raadde eenieder aan, zich aan de wet te onderwerpen en hij was *de eerste* die voor den officier van den burgerlijken stand verscheen om zijn burgerlijk huwelijk te doen voltrekken; zijn voorbeeld werd

ook dadelijk door de welhebbendste en meestgeachte personen gevolgd, die, schoon reeds, evenals mijn vader voor de priesters getrouwd om alle verdere moeilijkheden te voorkomen, hun burgerlijk huwelijk door den ambtenaar van den Burgerlijken stand deden celebreren. Door die handelwijze der hooge burgerij gerustgesteld, volgde ook eerlang schier geheel de bevolking hun voorbeeld en de invoering van den Burgerlijken stand werd eene afgedane zaak. Eenige stijfhoofdigen hebben later de gevolgen hunner onbezonnenheid moeten dragen en hebben diep betreurd den raad en het voorbeeld van mijnen vader niet te hebben gevolgd.

Sinds hij zijnen municipalen sluier had afgelegd, bleef mijn vader vreemd aan alle officiële betrekkingen, en hij legde zich vervolgens toe op het bestudeeren der nieuwe Fransche wetten; en schrander zooals hij was, bevond hij zich weldra op de hoogte van een ernstig rechtsgeleerde, hetgeen hem in de gelegenheid stelde zijne medeburgers met raad en daad bij te staan, wanneer zij zich in gerechtelijke moeilijkheden bevonden; hierdoor verkeerden velen in de gedachte dat hij procureur of advocaat was en zij gaven hem ook dien titel.

Willems, noemt hem zelfs, in ik weet niet welk schrift, *mijn vriend den advocaat Bergmann*, ofschoon hij geene aanspraak op die benaming maakte.

Niettegenstaande zijne verwijdering uit alle officiële betrekking vond zich mijn vader in de gelegenheid, talrijke diensten aan zijne medeburgers te bewijzen. De Fransche plagerijen brachten dikwijls de bevolking tot het uiterste en meermalen was men in Lier voor plun-

deringen beducht; op eenen avond had eene groote samenschooling plaats voor de woning van eenen Franschen ambtenaar, en de menigte werd tot plundering opgehitst door eenen heethoofdigen en ruwen jongeling, die op het volk eenen bijzonderen invloed had en eene buitengewone lichaamssterkte bezat. De plundering was nakend, wanneer mijn vader ter plaatse verscheen en dadelijk al het mogelijke aanwendde om het opgewonden volk tot bedaren te brengen. Maar zijne pogingen en raadgevingen leden schipbreuk tegen de aanhoudende ophitsingen van onzen heethoofdigen jongeling. Mijn vader dacht dus tot een uiterst, maar tevens gevaarlijk hulpmiddel te moeten overgaan; hij drong te midden der opgewonden menigte, legde de hand op den ophitser en hij dwong dezen hem te volgen. In tegenwoordigheid dier krachtdadige houding viel in eens alle opgewondenheid. Onze ruwe ophitser liet zich als een lam door mijnen vader medeleiden, ofschoon hij hem met zijne forsche handen en zijne buitengewone sterkte als een kind had kunnen bedwingen, of hem kunnen verpletteren en vermorzelen.

Zoohaast hij met mijnen vader alleen was, hield deze hem voor oogen welke schrikkelijke gevolgen zijne onbezonnenheid had kunnen hebben zoo voor hem als voor zijne familie. De wetten van dien tijd waren buitengewoon streng tegen de plunderingen, bijzonder tegen de plundersaars en hunne ophitsers; men telde alsdan een menschenleven voor niets, bijzonder wanneer een aanslag tegen de dienaars der geduchte Fransche Republiek in het spel was.

Hij bezwoer hem verders van al zijne plunderings

plannen af te zien en hij begeleidde hem tot aan zijne woning, na hem eerst de stellige belofte te hebben doen afleggen, dien dag zijn huis niet, meer te zullen verlaten en zich voortaan met geene plunderingen meer te zullen bezighouden. Door de gevoelvolle woorden van mijn vader werd hij dermate bewogen, dat hij met de tranen in de oogen de stellige belofte deed, welke mijn vader van hem eischte, en hij hield woord; de gevaarlijke ophitser van weleer werd een bezadigd man, een stil burger, die wel is waar somtijds moeite had zijn ruw en opbruisend karakter te bedwingen en zijne sterke handen in rust te laten, maar die zich voortaan vijandig toonde aan alle openbare geweldnarigen.

II. De Boerenopstand. - Mijn vader.

De jaren 1798 en 1799 staan met bloedige letters in de gedenkschriften onzer landstreken geboekt.

Het waren de jaren van den boerenopstand.

Door eenigen werd die opstand als eene roemrijke, heldhaftige episode opgehemeld; door anderen werd hij geschandvlekt als eene dwaze streek, die niet dan onnoodige opofferingen van menschenlevens, baldadige aanslagen, plunderingen, verwoestingen, brandstichtingen, vernielingen moest veroorzaken.

En dit alles zonder doelwit, zonder hoop eenen hoegenaamden nuttigen uitslag te bekomen; want de Fransche Republiek, die de heldhaftige *Vendée* tot onderwerping had gedwongen, moest onvermijdelijk

gelijk halen op een handvol dweepzuchtige boeren onzer landstreken; en dit was ook het geval. In minder dan drie maanden (October 1798 tot Januari 1799) was de opstand gedempt en hij kostte aan het land de verwoesting en gedeeltelijke afbranding van twee steden en verschillende volkrijke dorpen, onder andere Herenthals, Hasselt en Gheel, den ondergang van zoo vele familiën en eenige honderde menschenlevens, zonder de wraakneming der overwinnaars op zoo vele onzer landgenooten mede te rekenen, die geen deel aan den opstand hadden genomen en de knevelarijen en afpersingen, militaire executiën, waarmede de Fransche generaals zich op onze landgenooten wroken.

Onnoodige heldendaden en ongelukkige helden zijn onwedersprekelijk in dien ongelukkigen strijd voorgekomen, bijzonder in Limburg en in de Kempen; maar in Lier en zijne omstreken hebben wij aan die boerenkrijgers niets anders dan baldadige kerels, moedwillige verwoesters en onverzaadbare plundersaars ontmoet, waarvan een groot gedeelte bijzonder tot doel schenen te hebben, hunnen boerenstiel en arbeid tijdelijk te verlaten, om in de stad bij de burgers in den kost te gaan liggen en hen af te stroopen.

Ook bij onze Liersche tijdgenooten van alsdan was en bleef de boerenkrijg slechts onder den naam van *Brigansen tijd* bekend en de boerenstrijders bleven den naam van *Brigansen* houden.

De boerenopstand was, zooals men weet, het onmiddellijk gevolg van de militaire conscriptie, waarbij de Belgische jongelingen opgeroepen werden, om zelfs in den vreemde hun leven op te offeren ter verdediging der gehate Fransche Republiek.

Doch menigvuldige andere oorzaken hadden den opstand voorafgegaan en voorbereid en wel namelijk de onmeedoogende priestervervolgingen en vooral de wetten op de eerediensten.

Op 12 October 1798 brak de opstand los in het dorpje Overmeire en hij breidde zich vervolgens tot geheel het land van Waas, een gedeelte van Brabant, Limburg en de Kempen uit; die landstreken stonden voor het einde van October te vuur en te zwaard. Het dorp Duffel werd in onze omstreken het vereenigingspunt der opstandelingen. Op 21 October maakten de boeren zich van de stad Lier meester en dadelijk trokken zij naar het Stadhuis, sloegen er de vensters van uit, verbrijzelden de stoelen en tafels en braken de prachtige Venetiaansche spiegels, die de raadzaal versierden, aan stukken. Vervolgens vielen zij op het stadsarchief, verscheurden er verschillende oude oorkonden en rentebrieven en legden op de raadzaal een vuur aan waar zij al die papieren verbrandden.

Eindelijk werden de met ijzeren staven bekleede deuren der kamer, waarin de registers van den ouden burgerlijken stand bewaard werden, opengebroken en verschillende belangrijke akten werden vernietigd; menig overgebleven register draagt nog heden de sporen van de sabelhouwen der woeste plunderslaars. Slechts die laatste vernieling kon voor hen een doel hebben, terwijl de andere alleenlijk onnoodige en moedwillige baldadigheden uitmaakten; met die laatste vernieling namelijk wilden zij de bewijzen doen verdwijnen, die tot de bestatiging konden leiden van den ouderdom der aan de militaire conscriptie onderworpen jongelingen; doch

de dwazen wisten niet, dat ten gevolge van het Keizerlijk decreet van 10 Mei 1756, de dubbels der vernietigde registers op den raad der provinciën nedergelegd waren en dat dus ook die laatste vernieling zonder doel was.

Maar wat voor hen bijzonder aantrekkelijk moest zijn, was het lichten der stadskas en het uitplunderen van het Stadhuis; het was met die heldendaad dat zij hun bezoek eindigden.

Tegen den avond van 21 October verlieten zij de stad, en dan wilden ook eenigen van het grauw hunne beurt hebben: zij wilden ook eens, evenals de boeren, zich met eenige baldadigheden vermaken; zij kaptten den vrijheidsboom af, sloegen alles in een vreugdevuurken, rondom hetwelk zij aan het dansen vielen.

Maar hierbij bleef het niet. Zij gingen tot verwoestingen en plunderingen over bij de Fransche beambten en vervolgens werden ook andere burgers, die als Franschgezinden bekend stonden, ernstig met plundering bedreigd.

In tegenwoordigheid dier baldadigheden vereenigden zich eenige burgers op het raadhuis en er werd besloten eene burgerwacht op te richten, welke, vreemd aan alle politiek, zich uitsluitend zou bezig houden met de personen en eigendommen te beschermen.

Die burgerwacht kwam nog denzelfden avond tot stand en werd gesteld onder het bevel van eenige deftige burgers, waaronder mijn vader zich bevond; alle gevaar van persoonlijke aanrandingen en plunderingen van wege het grauw der stad was hierdoor afgeweerd.

Doch hiermede was de stad niet beschut tegen de

aanvallen van den buiten. Sinds 21 October was het een ebbe en vloed van gewapende boeren, die de stad dagelijks kwamen bezoeken en rantsoeneren en op de kosten onzer stedelingen kwamen smeren, smullen en slempen. Op den avond van 22 October drongen ongeveer 400 man van omliggende dorpen de stad binnen; zij verlieten wederom 's anderendaags de stad, na zich behoorlijk met Kavis gelaafd en met brood, vleesch, spek en kaas gespijst te hebben, ten koste der inwoners, wel te verstaan.

Eindelijk verscheen op 24 October 1798 te Lier het hoofdkwartier der opstandelingen, ongeveer 800 man bevattende.

Een jongeling van 20 a 25 jaar, *Eelen* genaamd, zoon van eenen doctor van Scherpenheuvel, stond aan het hoofd der bende; hij zat te paard en was vergezeld van eenen monnik, die nevens hem op een uitgemergeld paard gezeten, zijnen adjudant moest verbeelden. Deze zag er zeer vervaarlijk uit; hij had in de eene hand een kruisbeeld en in de andere hand eenen langen cavaleriesabel.

De boerenkrijgslieden, die hen volgden, droegen op hunnen hoed een papier met een kruis, waaronder de woorden *In hoc signo vinces* te lezen waren. Dit papier was volgens hun zeggen gewijd en zou voldoende zijn om hen tegen het geschut en de wapens der Franschen te beschutten.

De onnoozelaars moesten eerlang ondervinden, hoe schandelijk men hen bedrogen had.

Mijn vader begaf zich dadelijk bij den jongen overste der opstandelingen, maakte hem met zijne hoedanigheid

van dienstdoenden bevelhebber der Burgerwacht bekend en bezwoer hem de stad aan geene nuttelooze onheilen bloot te stellen; hij deed vervolgens al wat in zijne macht was, om hem te doen besluiten de stad te verlaten.

In zijne geschiedenis van Lier geeft Anton Bergmann de gesprekken, die tusschen zijnen grootvader en den overste der opstandelingen gewisseld werden, en die bijzonder bijdroegen om laatstgemelden de stad te doen ontruimen.

Dit vertrek mocht als een waar geluk voor Lier beschouwd worden. Eenige dagen later, 30 October, konden onze stedelingen van de wallen der stad de schrikkelijke vlammen zien, die het naburig Herenthals verslonden; in dit stadje waren de opstandelingen ingedrongen en hadden uit de woningen op de Franschen vuur gegeven. Deze aarzelden geen oogenblik het stadje in brand te schieten en een groot gedeelte van hetzelfde moest de prooi der vlammen worden: het was op bevel van generaal Du Ruth, dat dit vernielingswerk werd aangericht.

De Franschen, die in Antwerpen bezetting hielden, werden van de verschillende bewegingen der opstandelingen, en van hunne bezoeken in Lier onderricht; zij lieten bij geheimen bode het Liersche magistrat aankondigen, dat zij eerlang in onze stad zouden verschijnen en zij verzekerden hetzelfde, dat de stad niets van hen te duchten had, in geval zij in dezelve geen wederstand ontmoetten.

Door deze verzekeringen gerust gesteld, legde zich het magistrat met de burgerwacht vooral er op toe, de inwendige rust der stad te verzekeren en de verschil

lende poorten te bezetten; verder werd aan de wachten bijzonder aanbevolen bij de aankomst der Franschen hun de poorten te openen.

Die aanbeveling werd dagelijks vernieuwd en wel bijzonder op den avond van 24 October door mijnen vader die zich vervolgens zonder eenigen argwaan ter rust begaf.

Doch op 25 October om vier uren 's morgens vertoonde zich eene afdeeling Fransche troepen voor de Antwerpsche poort en een officier kwam de opening der poort vragen. Een Liersche schildwacht verloor het hoofd en in plaats van aan het verzoek van den Franschen krijgsoverste te voldoen, riep hij *M..... pour les Français* of iets dergelijks, wierp zijn wapen weg en zette zich op de vlucht, opgevolgd door al de manschappen der wacht, die de sleutels der poort al vluchtende wegsmeten.

Wie die roekeloze roeper is geweest, heeft men nooit kunnen (of misschien niet willen) onderscheppen, want hij had zijne onbezonnen daad voorzeker duur moeten bekoopen.

De schrijver der geschiedenis van Lier verhaalt verder breedvoerig wat er gebeurde.

Ik laat hem het woord en neem letterlijk zijn verhaal over.

'De Fransche overste, zegt hij, deed de opening eene tweede maal eischen; en daar hij geen antwoord ontving, gaf hij het bevel de wallen te beklimmen, en de stad stormenderhand in te nemen. De bevelhebber der burgerwacht, G. Bergmann, snelde bij het eerste gerucht naar de Antwerpsche poort. De straten waren doodsch

en ledig; een enkel burgerwacht, de horlogemaker *Denis*, stond op zijnen post aan de binnenpoort, en volgde zijnen overste. Eenige schreden verder vloog hun een kanonkogel voorbij; een tweede schot verbrijzelde de poorten en deed ze met helsch gedruisch nederstorten.

De Lierenaars slopen langs de huizen voort, en, op een dertigtal schreden van de poort, sprongen zij te midden der straat, eenen witten zakdoek zwaaiend en roepende: *Vivent les Français! Vive la République!* Doch reeds stonden een tiental voltigeurs op de vesten, en losten hunne geweren op den parlementair. De kogels troffen hem niet, en, om een tweede schot te vermijden, liet hij zich ter aarde vallen. De soldaten sprongen van den wal, vielen op den burger, brachten hem zoovele kolfslagen op de borst toe, dat het bloed hem uit mond en neus stroomde, en zij zouden hem dood gemarteld hebben, zonder de tusschenkomst van eenen officier. Deze trok den gevangene met zooveel geweld weg, dat de stukken zijner kleederen hem in de handen bleven.

Allons, brigand! riep hij in 't Fransch, de poort uit, bij den generaal, daar zult gij de belooning uwer misdaad vinden.

Meer dood dan levend werd de burger naar den bevelhebber gesleept, die hem met vloeken en schelden toesnauwde: *Ah! misérable brigand*, gij wilt ons den ingang van uw rooversnest beletten, of ons door huichelarij binnen lokken om ons, volgens loffelijk gebruik, te sluipmoorden: de straf zal op uw hoofd nedervallen. Soldaten, riep hij, zich tot de troepen wendend, springt de poort binnen; geen pardon, plundert, rooft, laat de opstandelingen uwe rechtvaardige wraak voelen, en dat eindelijk

het armzalig rebellennest door de vlammen verslonden worde!

Intusschen had de Liersche burger zijn bewustzijn wedergekregen. Hij viel op de knieën voor den vertoornden soldaat, en smeekte hem genade voor dit wreede bevel. Wie zijt gij, ellendeling? vroeg hij. - Ik, antwoordde deze, ik ben de bevelhebber der burgerwacht. Ik had het bevel gegeven aanstonds bij uwe aankomst de poort te openen en de sleutels af te geven. Waarom dit bevel niet gevolgd is, begrijp ik niet; ik kom uit mijne woning en heb niemand op de wacht gevonden. Dit kan ik u in alle geval verzekeren, dat geen enkel opstandeling zich in de stad bevindt. Toen trad een onder-officier der gendarmen, die lang te Lier gelegen had, voor: Citoyen generaal, zegde hij, ik ken dien man en houd hem voor eenen vredelievenden en weldenkenden republikein. Zeker is hij onschuldig aan dit voorval. - Dat zullen wij zien, hernam de Franschman; neemt hem tusschen zes bajonnetten, leidt hem de wallen rond, en bij het eerste schot, dat in de stad afgaat, schiet hem voor den kop.

De Lierenaar wilde eenige bemerkingen maken. *Partez s... n... de D...!* brulde de generaal, en hij kon met bebloede borst opmarcheeren. De generaal was Du Ruth, later gouverneur van Berlijn.

De Franschen, eenigszins bedaard, trokken de stad binnen; en, nergens wederstand ontmoetend, werden zij overtuigd, dat de burger hun waarheid gesproken had. Doch, op andere punten, verloren vier burgers het leven: Schellekens, Van den Eynde, Bogaerts en Sebregts, de laatste, poortier der Lisperpoort, die doorstoken werd, omdat hij niet spoedig genoeg de sleutels afgaf. Zeven

andere werden gekwetst en eenige bezweken later aan hunne wonden.

Om 6 uren werden de militairen omtrent de Markt gebiljetteerd en was de rust hersteld.

Het moedig gedrag van G. Bergmann had de stad van groote onheilen gered; ook bewaarden zijne tijdgenooten eene warme dankbaarheid voor den man, en, toen hij, op 24 Juni 1839, te Amersfoort overleed, wijdde onze Liersche dichter Ceulemans eenige diepgevoelde dichtregels aan zijne gedachtenis, waarin hij, op de aangehaalde gebeurtenissen zinspelend, zegt:

Dan, als hier de oproervuren blaekten
 En Frankrijk onze poorten kraekten
 Door 't dondren van het naer geschut;
 In zulk een ijsselijke woede
 Waert gij het, die onz' stad behoedde
 En moord en plundring hebt gestut!

Tot daar de schrijver der geschiedenis van Lier.

De Franschen verlieten spoedig de stad; na hun vertrek drongen wederom een aantal boeren der omstreken binnen en zij werden gevolgd door een tachtigtal boeren van Berlaar en Itegem en vervolgens door zes honderd boeren van Herenthout en omliggende dorpen, die in Lier, in den waren zin des woords *den boer kwamen spelen*. Zij benoemden eenen plaatscommandant; namen den President der Municipaliteit en eenen Franschen kapitein der Genie gevangen en stelden eene soort van krijgsraad aan, welke mijnen vader ter dood veroordeelde (niet min of meer) ter belooning van het gedrag, dat hij bij de aankomst der Franschen op 25 October gehouden had.

Mijn vader was bij de uitspraak van dit doodvonnis in zijne woning bedlegerig ten gevolge der mishande-

lingen, welke hij van de Franschen had ondergaan; aan vluchten om zich aan de uitvoering van dit vonnis te onttrekken was dus niet te denken. Maar zulks werd dan ook niet noodig ten gevolge van de moedige houding der Liersche burgerij, die vastberaden aan de Boerenkrijgers verklaarde, dat zij niet zou dulden dat er eenig leed aan den verlosser der stad gebeurde; en om zulks te beletten kwamen dagelijks een aantal burgers bij hem en in de omstreken zijner woning wacht houden en zij hielden dit vol tot het vertrek uit Lier dier woeste boeren.

Na het vertrek dezer opstandelingen, kreeg men nog later minder belangrijke boerenbezoeken; doch door krachtdadige maatregelen der Fransche regeering, het in beleg stellen van het departement en het inrichten dier geduchte *colonnes mobiles*, die den buiten doorliepen, op de landbouwers, die zij ontmoetten, de hand legden en verschillende hunner op het enkel woord *Ca sent la poudre* onmeedoogend voor den kop schoten, werden zij in onze omstreken meester van den opstand.

* * *

Ik heb hiervoren over het gedicht gesproken, dat de Liersche volksdichter Ceulemans aan de nagedachtenis van mijnen vader toewijdde. In hetzelfde bracht de Liersche dichter ook eene levendige hulde aan de liefdadigheidsgevoelens, die mijnen vader bezielde. Dergelijke hulde werd hem ook eens toegebracht door eenen Lierschen straatpoëet; hij heette *Voorhoofd* en kon bij elke gelegenheid een rijmken improviseeren... Op eenen kouden winterdag bevond zich Voorhoofd op

de markt, omringd zooals hij doorgaans was van een hoop ledigloopers en straatbengels; deze daagden hem als naar gewoonte uit, rijmkens af te geven. Voorhoofd zag in de verte mijnen vader aankomen en zonder zich te verzinnen, improviseerde hij dadelijk het volgende rijmken:

‘Den fellen noordewind die snijdt langs kaak en neus,
‘Den besten van ons al is onzen Duitschen Geus’

en dan zette onze straatpoëet het op een loopje en de omstanders juichten hem geestdriftig toe.

Eens, ik weet niet bij welke gelegenheid, gaf de alom bekende milddadigheid mijns vaders aanleiding tot een kluchtig voorval. Deze moest op zekerem dag met zijn paaschbest kleed (zijnen ‘petenlair’ zoo als men in dien tijd zegde) te voorschijn komen; hij wilde zich aankleeden, doch zijn beste kleed was niet te vinden. Men zocht het huis ten onderste boven, maar vruchteloos, en mijn vader vond zich verplicht zijn dagelijksch pakje aan te trekken, tot groote ergenis mijner moeder; deze kon maar niet begrijpen en de meiden konden er maar niet wijs uit worden waar de beste petenlair van Mijnheer gebleven was.

Later kwam het uit.

Mijnheer had op eenen guren winterdag, eenen bijna naakten bedelaar voor zijne woning zien staan; ijlings was hij naar boven geloopt, had in eene bovenkamer eenige kleedingstukken gevonden, er een pakje van gemaakt en het uit een venster aan den schier naakten bedelaar toegeworpen. Deze had zich verhaast het pakje op te rapen en er mede te verdwijnen; niet om de gegeven kleederen aan te trekken, maar om er klinkende munt van te maken.

Mijn vader had bij vergissing zijn beste kleed (zijn splinternieuwen petenlair) ingepakt en hem aan den bedelaar toegeworpen.

In eene kleine stad, zooals Lier, blijft er gewoonlijk niets verborgen; het diepste geheim door den eenen gebuur onder de stiptste belofte van *mondje toe* toevertrouwd, wordt na eenige dagen het geheim van *Polichinel*, geheel de stad is er mede bemoeid. Dit was ook het geval met de vergissing van mijnen vader en hare treurige gevolgen. Deze werden het voorwerp van alle gesprekken en hartelijk werd er mede gelachen.

De eenige, die er niet mede lachte was mijne moeder; deze kon maar niet vergeten, dat haar man zijn dagelijksch kleedsel had moeten aantrekken, wanneer hij met zijn schoonen petenlair had moeten paradeeren. Ten andere haar man was verplicht geweest een splinternieuw kostuum aan te koopen en de nieuwe kleederen kostten in dien tijd veel duurder dan tegenwoordig: ook vergenoegden zich onze ouwkens met een enkel zondagskleed, terwijl men er heden twee of drie in zijne kast heeft hangen. Ook ditmaal werd het nieuw gekocht kleed zorgvuldig ingepakt en in eene klerkas ingesloten; mijne moeder droeg zorg dat de sleutel buiten het bereik van haren man werd gehouden.

* * *

Eenige Hollandsche officieren, die ook even als mijn vader Liersche juffrouwen hadden getrouwd en protestant waren, hadden zich tot het katholicismus bekeerd, maar....

Mijn vader was protestant, of geus, en te midden

eener zeer katholieke bevolking bleef hij protestant, of geus, niettegenstaande de menigvuldige pogingen die werden aangewend om hem te bekeeren. Vooreerst waren de beheerders goede, brave eenvoudige lieden, die mijn vader bijzonder toegedaan waren; deze vonden dat het spijt zou zijn, dat zoo een brave man voor eeuwig moest verloren gaan, en in de gesprekken met mijnen vader raadden zij hem vriendschappelijk aan zich te bekeeren, om zijne ziel van de eeuwige verdoemenis te redden; deze welmeenende bekeerders werden dan ook vriendschappelijk aangehoord, doch even vriendschappelijk afgewezen.

Dan was het een oude pater, die dacht dat hij langs den kant der vrouw moest handelen; hij kwam nog al eens uit oudere kennis bij ons het middagmaal nemen en sprak dan nog wel eens, als hij met mijne moeder alleen was, over de bekeering van haren man. Eens dat hij met mijne ouders aan de tafel zat, werd mijn vader aanzocht in eene andere kamer te komen om met iemand te spreken; hij verwijderde zich en de pater nam die gelegenheid waar om zijn bekeeringswerk voort te zetten. 'Weet gij wel, Mevrouw, zegde hij aan mijne moeder, weet gij wel, dat wanneer gij 's avonds met uwen man gaat slapen, gij met den duivel te bed gaat?' 'Zie, pater, antwoordde mijne moeder, dit kan ik niet aannemen, want ik heb geleerd dat de duivel op de vlucht gaat, wanneer men een kruis maakt; en 's avonds als ik te bed ga, maak ik een kruis en soms wel twee of drie kruisen; en mijn man gaat daar nooit voor loopen, integendeel.' Hierop kwam mijn vader wederom binnen; hij had het laatste gedeelte der samenspraak

gehoord en hij verzocht onmiddellijk den pater zijn huis te verlaten en er nimmer meer den voet in te zetten.

Na dien zonderlingen bekeerder, die zeker zou bijgedragen hebben om van een goed, een slecht huwelijk te maken, in geval hij met eene andere, minder verlichte vrouw had te doen gehad, wendden later meer ernstige bekeerders zich tot mijnen vader en zochten met ernstige redeneeringen, hem van zijne zoogezegde dwalingen te doen afzien; maar deze, zooals doorgaans de protestanten, was zeer bijbelvast en hij verdedigde met overtuiging en krachtdadigheid zijne godsdienstige leerstelsels. De bekeerders ondervonden weldra, dat mijn vader niet te bekeeren was en de bekeeringslust hield allengskens op. Overigens onderhield mijn vader de beste betrekkingen met de R.C. geestelijken van alsdan; mijn vader trok zich altijd bijzonder de partij der onderdrukten aan en zij behoorden tot de onderdrukten, zij werden door het Fransch bestuur als paria's behandeld, achtervolgd en opgejaagd, soms in de gevangenissen geworpen, naar het eiland Ree of naar Cayenne vervoerd en velen vonden alsdan bij den Duitschen geus bescherming en in zijn huis eene geheime schuilplaats, welke men hun elders niet durfde verleenen, uit hoofde der strenge straffen die de verhelers der vervolgte geestelijken bedreigden. Door zijne bekende hoedanigheid van geus was hij minder verdacht zich ten voordeele van R.C. geestelijken te willen blootstellen en zijn huis bleef dus van onderzoekingen vrij.

* * *

Door zijne handelwijze bij verschillende omstandigheden, zijne bereidvaardigheid om aan ieder hulp en bijstand te verleenen en zijne aan de stad Lier bewezen diensten, had mijn vader eene overgroote populariteit bekomen, die hem schier bijbleef, tot hij in 1830 naar Holland vertrok; en ik durf verzekeren, dat zijne verwijdering uit Lier door zijne oude stadsgenooten algemeen betreurd werd. De burgerij kon maar niet begrijpen waarom hij eene stad had verlaten, waarin hij zoo gelukkig leefde, en in welke hij niets dan zoovele vrienden telde; en wanneer hij in 1839 te Amersfoort overleed, vroeg de dichter Ceulemans in den grafkrans aan den overledene opgedragen:

Waarom moest gij ons stad ontvluchten?
Heer Bergmann, gij hadt niets te duchten,
Want gij hadt niemand ooit misdaan.
Geen plundering had u wedervaren;
Uw hoop was op de Lierenaren,
Voor uwen welstand togedaan.

De goede man bedroog zich, het was geenszins uit vrees dat mijn vader Lier had verlaten; het was omdat, volgens zijne ridderlijke denkbeelden, hij het zich ten plicht rekende zijnen vorst te volgen en zijn eed getrouw te blijven; en wanneer bij hem de plicht sprak, moest alle andere beweegreden zwijgen.

III.**Mijne geboorte en vroegste herinneringen. - De eerste Napoleon. - De geallieerde tijd. - De slag van Waterloo. - Het koninkrijk der Nederlanden.**

Uit het huwelijk mijner ouders werden elf kinderen geboren, van welke slechts zeven den middelbaren leeftijd bereikten.

Ik was het zevende kind en werd te Lier op 30 Juli 1805 geboren; ik kwam met den helm ter wereld; dit deed mij bijzonder welkom heeten; een kind met den helm geboren moest onvermijdelijk een gelukskind zijn.

Tot hiertoe heb ik mij nog niet over mijn overvloedig geluk te beloven gehad, ten ware men eenen hoogen ouderdom als een buitengewoon geluk mocht beschouwen; o, ja! dan ben ik een waar gelukskind, want het is op mijn acht-en-tachtigste jaar, dat ik deze regelen aan het publiek mededeel.

Ik kwam ter wereld omtrent het tijdstip, dat de eerste Napoleon met zijne zegepralende legers de wereld doorliep, de tronen omverwierp, de vorsten, de koningen en keizers voor zich deed knielen en schier alleen in Europa de wet gaf; dikwijls werd alsdan in mijne familie de almogende keizer vervloekt, als een dwingeland, een onderdrukker der volkeren, een bloedhond verwenscht.

Van mijne eerste kinderjaren heb ik slechts weinige herinneringen bewaard, doch eenige er van dagteekenen van zeer vroeg.

Ik herinner mij onder andere zeer goed, dat Jan Frans Willems bij mijnen vader met mijne broeders en zusters kwam medeleeren; het was in het begin van 1809, dat Willems naar Antwerpen vertrok; geboren op 30 Juli 1805, moest ik dan zoo wat drie jaren en eenige maanden oud zijn.

Ik herinner mij ook het overlijden mijner grootmoeder, dat op 11 December 1809 plaats had. Ik was, volgens de gewone uitdrukkingen van dien tijd, *de bedorven dans* dier goede vrouw, die mij dikwijls met *lekker dingen* overlaadde, iets wat ik mij nog zeer verward herinner. Een feit bij haar overlijden voorgevallen liet op mij eenen onuitwischbaren indruk; de meid der overledene bracht mij voor haar doodbed, hief het laken op, liet mij het lijk zien en deed mij met mijne kleine handjes voelen hoe koud het was.

Twee dagen later woonde ik hare begrafenis bij; ik zag met huivering op het kerkhof de kist, die hare overblijfsels insloot, in eenen diepen kuil afdalen. Een oude dokter met eene groote pruik, die de begrafenis bijwoonde, nam mij bij de hand en zegde mij letterlijk: 'Zie, manneke! als gij ziek wordt, moet gij altijd wijs medecijnen innemen; anders sterft gij ook en dan wordt gij ook even als uwe grandmama in het kerkeputteke begraven.' Ik begreep dat niet goed; zou grandmama gestorven zijn omdat zij niet *wijs* medecijnen had genomen? Verders dacht ik er niet meer over na; slechts later heb ik begrepen, dat niemand aan de dood kan ontsnappen, hoe *wijs* hij ook medecijnen moge innemen.

Ook herinner ik mij nog goed den avond op welken,

volgens de triviale uitdrukking der meid, ik in *de broek werd gestoken*; ik was dan zeker nog geen vijf jaar uit.

Maar mijnen vijfjarigen verjaardag herinner ik mij nog bijzonder goed. Ik zat met mijne ouders aan de tafel; op eens klopte mijn vader mij op het hoofd en hij zegde mij schertsend: 'Zie, onze George wordt vandaag vijf jaar... wat oude knaap!'

Voorzeker moest ik nauwelijks vier jaar oud zijn, wanneer ik voor den eersten keer het klokkenspel van Lier hoorde; het speelde de onder het Fransche Keizerrijk zoo bekende romance:

Le troubadour fier de son doux servage...

Dan werd het liedje opgevolgd door de niet minder bekende romance:

Partant pour la Syrie,
Le jeune et beau Dunois
Venait prier Marie
De bénir ses exploits...
Enz., enz.

Men hoorde in dien tijd van niets anders zingen dan van *troubadour* en *amour*, van *gloire* en *victoire*, van *Grand Napoléon* en *la faridondaine la faridondon* en andere schoone Fransche liedekens. Over wat anders zingen was gevaarlijk; want de groote keizer had niet alleenlijk eenen langen arm, maar hij had ook wijdopenstaande ooren en hij luisterde scherp. Van Vlaamsche liederen was er geen spraak meer, die waren buiten de mode... Nochtans herinner ik mij nog een Vlaamsch liedje van dien tijd; het zong van den

grooten keizer Napoleon en van de Fransche helden, en het had tot refrein:

Bom! Bom! Bom! widewi Bom, Bom!
Zoo klinkt het Fransch kanon.

Maar eenige jaren later hoorde ik wederom hetzelfde deuntje, doch dan was het Fransch kanon in een Russisch kanon veranderd en de Fransche helden waren Fransche ratten geworden.

Het liedje zong:

'Fransche ratten,
'Roldt uw' matten,
'Wildt naar huis toe keeren.
'Zegt: Dag, vrienden,
'Die U mindden,
'Of men zal U leeren,
'Op de pypen dansen,
'Nu hebt gij goede kansen.
'Bom, Bom, widewi Bom, Bom!
'Zoo klinkt het Rusch kanon.'

Maar laat ons tot het klokkenspel wederkeeren. Van mijne eerste kinderjaren was en bleef ik later een hartstochtelijke liefhebber en bewonderaar van dit reusachtig speeltuig, dat bij elk feest zijne vreugdetonen laat hooren en dat ons dagelijks voor het verlies van elk uur onzes levens met een liedje troost.

Bij de herinneringen mijner vroegste kinderjaren hoort nog een gesprek, dat ik eens onopgemerkt van eene oude waschvrouw afluisterde; het had tot voorwerp een geheimzinnig, in Lier voorgevallen drama. Ik heb er den vorm aan gelaten eener afzonderlijke vertelling, om tevens eenige gewoonten en typen van dien tijd te herinneren; verder bevestig, ik dat mijne

vertelling in den grond slechts de loutere waarheid bevat.

Ik laat het hier in zijn geheel volgen:

EENE GEHEIMZINNIGE ZAAK.

Als ik nog een kleine jongen was - eilaas, die tijd is lang voorbij - was het bij het *groot volk* van Lier de gewoonte, tweemaal 's jaars eene groote wasch te doen.

Eene groote wasch had op dien tijd iets eigenaardigs.

In den vooravond werd in de keuken het waschgoed aangebracht; een ijzeren ketel met water werd over het vuur gehangen en waschkuipen werden op driepikkels geplaatst.

Omtrent kwart na den tien belden de waschvrouwen aan de huisdeur, en op slag van half elf stonden zij voor de waschkuipen; zij begonnen te wasschen, waschten den geheelen nacht door en bleven den dag daarna doorwasschen tot het vallen van den avond.

Er bestonden in dien tijd noch petrool- noch gaslampen; quinquets zelve waren schier onbekend.

Om het werk te verlichten, hingen de wasch vrouwen aan de kuipen twee of drie keersen, die zij langs onder met natte doeken aan de randen vastmaakten, om tot kandelaars te dienen.

Als het *volk van den huize* zich ter ruste begeven had, was het een aanhoudend geraas, gebabbel en gekakel; al die vrouwenwezens hadden een vertelseltje te vertellen; alles, wat in de stad omging, werd er verhaald; de chronique scandaleuse was vooral het

voorwerp der meeste gesprekken, en dan werd er somtijds zoo luidkeels gelachen, dat de waschkuipen er van daverden.

Ook somtijds werden er ernstige geschiedenissen verteld, bijzonder bij het drinken van eene sterke kom koffie.

Want de sterke koffie werd dikwijls aangesproken, om den slaap uit de oogen te houden, en somtijds kwam ook het druppelfleschje voor den dag, bijzonder als de waschvrouwen *schotsch aan het hert* begonnen te worden... hetgeen nog al eens gebeurde.

Ik zie nog de waschvrouwen voor de koffietafel zitten, met den rechten arm op de linker hand geleund, een kom koffie voor den mond houdende.

.....

Kinderen zijn doorgaans nieuwsgierig... Ik was het ook, en voor mij was er geen grooter feest, dan in het geniep bij de groote wasch de waschvrouwen te hooren vertellen, kakelen en lachen.

Eens dat ik onopgemerkt in een hoekje der keuken was blijven zitten, luisterde ik het volgende gesprek af:

'Zeg eens, *Mie Katrien*, zeide eene der jongste tegen de oudste der waschvrouwen! Gij hebt ons al zoolang een vertelsel van uwen jongen tijd beloofd; wij zitten hier zoo jeugdig aan de tafel, vertel het ons nu eens.'

Mie Katrien was de Nestor der waschvrouwen, en ofschoon zij reeds ver *in de zestig was*, werd zij bij de bijzonderste familiën met de groote wasch gelast; zij zorgde dat er goed gewerkt werd en al de waschsters hadden voor haar den meesten eerbied.

'Wel ja, antwoordde zij, belofte maakt schuld;

hetgeen ik ga vertellen kan aan niemand geen letsel meer doen; al die er in betrokken waren, zijn reeds over de veertig jaren dood en begraven, luistert... maar gij moet het allemaal weer seffens niet gaan rondbabbelen en zeggen, dat *Mie Kalrien* het verteld heeft, *zulle!*

Als ik mijnen stiel van waschster begon, was ik nog bitter jong... vooraan in de twintig.

Mijne ouders woonden in dien tijd op het einde van het Vierhemdspeerdstraatje, dicht bij de vest.

Op eenen winteravond moest ik eens aan het ander eind van de stad uit wasschen gaan.

Ik zei aan mijne moeder dat, om den weg te verkorten, ik wel de vest zou willen nemen.

Doe dat niet, wedersprak mijne moeder, het is zoo *eendig* langs de vest en vandaag is het zoo donker.

Kom! kom! antwoordde ik: Ik ben niet vervaard, en *den donkeren* zal mij niet bijten...

En moedig stapte ik de vest op.

Ik ging den Meulenberg, het zeeldraaiershuisje en het Klein Spui voorbij, zonder eene levende ziel te ontmoeten.

Maar als ik niet ver meer van het Groot Spui was, stond er onvoorziens een groote struische man voor mij; waar hij vandaan gekomen was, wist ik niet; ik had hem niet hooren naderen.

Hij greep mij eensklaps bij den arm en hield mij voor hem vast staan.

Ik Was al dikwijls 's avonds door mansvolk aangesproken geworden; ik dacht: het zal wederom zoo iets zijn; zoodat mij die ontmoeting niet veel te veel

verontrustte...; half ongeduldig riep ik luidkeels: Laat mij door...! toe! laat mij door.

‘Ja, ja, *Monika!* lach maar niet! riep op eens de vertelster, zich zelve onderbrekende, gramstorig uit, en zij wendde zich tot eene jonge waschster, die haren mond tot eenen glimlach had geplooid; lach maar niet!... *Mie Katrien*, die er nu zoo verneuteld uitziet, was in dien tijd een jong, net en poezelachtig meisken... al zeg ik het zelf.’

De jonge waschster had den lust van lachen verloren en *Mie Katrien* zette haar verhaal voort

Maar het was heel wat anders dan een liefde-betooning dat mij wachtte,’ zeide *Mie Katrien*, haar verhaal voortzettende.

‘Wat komt gij hier doen, wie zijt gij? snauwde mij de man met eene doffe en gramstorige stem toe.

Ik ben, antwoordde ik, eene waschster, die naar haar werk gaat... Laat mij los, laat mij doorgaan.

Stil! snauwde de man mij weder met dezelfde doffe stem toe... Stil! zoo niet... en hij toonde mij dreigend eene spade, die hij met de andere hand vasthield.

Toen begon ik angstig te worden, en bevend als een riet, bad ik hem mij toch geen kwaad te doen.

Stil, herhaalde hij nogmaals, stil!... Hij scheen zich te bedenken... en hij bleef mij eenen langen tijd besluiteloos in de oogen zien.

Na een stilzwijgen, dat mij een uur lang scheen te duren...

Welnu, antwoordde hij, altijd kwaad weg en met dezelfde doffe stem, ik zal u geen leed doen; maar zweer mij bij God en al zijne heiligen, dat gij geen

woord, geen enkel woord aan iemand hoegenaamd, zelfs niet aan uwen biechtvader, zult zeggen van hetgene gij hier gezien hebt.

Ik had op dit oogenblik nog niets gezien; maar mijne oogen naar den grond slaande, zag ik met afgrijzen niet verre van mij, het doode lichaam van eene vrouw liggen en naast haar eenen diepen uitgegraven kuil, die tot begraafplaats dier ongelukkige bestemd was.

Ik zwoer bij God en al zijne heiligen en op mijner ziele zaligheid, dat ik aan niemand hoegenaamd iets zou zeggen,.. ik viel vervolgens voor hem op de knieën, hem nog dringend en weenend biddende mij te laten gaan.

Eindelijk liet hij mij los;... doch vooraleer ik mocht voortgaan, deed hij mij nogmaals mijnen eed vernieuwen en zeide mij dan met eene vervaarlijke bedreiging: Pas op dat gij uwen eed breekt.. op het minste woord zult gij hetzelfde lot ondergaan.. en hij wees mij op den gegraafden kuil en op het lijk dat er nevens lag.

Meer dood dan levend liep ik door, wanneer ik den moordenaar ontsnapt was; en hoe ik het huis bereikt heb, waar ik moest gaan wasschen, kan ik tot nu toe niet uitleggen.

Ik had, niettegenstaande hij zijne stem veranderd had, den man herkend, die zoo eene afgrijpselijke daad had begaan.

Het was de eenige zoon van eenen der rijkste burgers der stad; zijn naam verzwijg ik, nooit zal hij over mijne lippen komen.

Die jonge heer was een der schoonste en prachtigste jongens van Lier; hij was gemeenzaam en lieftalig en op zijn gedrag wist tot dan toe niemand iets af te wijzen.

Er was geen enkel jong meisje in Lier, dat den schoonen en rijken jongen heer niet kende en menig juffrouwken had voor hem *haar boontjes te week gelegd*.

Wanneer ik in het huis, waar ik moest wasschen, gekomen was, wilde ik mij voor de waschkuip zetten, maar het ging niet; ik kon mijne aandoening niet overmeesteren; eindelijk borst ik in tranen uit en liet mij schier bewusteloos op eenen stoel nedervallen.

Doch ik bleef mijnen eed getrouw, repte geen enkel woord van het voorgevallene en mijne bezwijming werd aan eene ongesteldheid toegeschreven, die mij plotseling overvallen had.

Bij het krieken van den dag leidde men mij naar mijn ouders huis terug en ik moest eenige weken ziek te bed blijven liggen.

Wanneer ik weder hersteld was, vernam ik, dat eene boerendochter, die nog niet lang in Lier woonde, gemist was.

Men kwam eerst op de gedachte, dat zij naar haar dorp terug was gekeerd, maar noch bij hare ouders noch ergens anders was er eenig spoor van haar te vinden.

Er werden verdere opzoekingen gedaan, maar te vergeefs! het meisje was vermist en bleef vermist. Maanden en jaren gingen voorbij en men hield zich later met die zaak niet meer bezig...

Maar voor mij was een licht opgegaan... de vermiste boerendochter was het meisje, wier lijk ik op de vest had gezien.'

Mie Katrien scheen hier haar verhaal te willen staken; maar langs alle kanten riep men haar toe: 'Ga voort, *Mie Katrien!* en vertel ons wat er van den jongen heer geworden is.

De jonge heer, vervolgde *Mie Katrien*, begon sedert dien tijd te kwasten, te drinken en te wallebakken; hij werd een volslagen *bambocheur*, die zijne ouders veel leed aandeed.

Ik alleen misschien heb geweten, dat hij in het drinken en in het slempen een middel had gezocht om zijn verdriet te vergeten en de knaging van zijn geweten te verdooven.

Waarom, hoe, wanneer en waar hij den moord had bedreven, heb ik nooit oprecht geweten... dit alles is een onopgelost geheim gebleven.

Onze jonge heer werd later ziek, en van den schoonen en bloemigen jongen van vroeger, bleef er eerlang niets meer over dan een mager, bleek en afgeteerd manneken; hij zag er zoo mistroostig, zoo angstig, zoo wanhopig uit, dat iedereen er medelijden mede had.

Hij verging evenals de sneeuw onder de zon.

Na zijn vroegtijdig overlijden, want hij was nog geen dertig jaren oud toen hij stierf, overleden ook zijne ouders; vreemde erfgenamen kwamen hun fortuin opstrijken, en in Lier bleef er niemand meer van die familie over.

“Ja, meiskens,” zoo eindigde de oude waschvrouw: *God is geen spreker, maar een wreker*’.

De andere waschvrouwen waren bij dit verhaal diep ontroerd geworden; maar de vrouwelijke nieuwsgierigheid nam weldra de overhand en zij deden het onmogelijke om den naam van den held dier treurige geschiedenis uit den mond der vertelster te halen. doch te vergeefs.

‘Dit blijft mijn geheim, zeide *Mie Katrien*, en dit geheim zal met mij begraven worden.’

En zij hield woord.

.....

Wanneer, na de omwenteling van 1830, versterkingen rondom Lier werden opgeworpen, vond men hier en daar verschillende doodsbeenderen.

Ook tusschen het Groot en Klein Spui werd een menschengeraamte uitgegraven.

Was het het geraamte van de ongelukkige boerendochter, wier rampzalig einde wij zooeven verhaalden?

Mie Katrien heeft hierover haar oordeel niet meer kunnen strijken....

In het jaar dertig was zij lang dood.

Nog eene herinnering mijner kinderjaren. Deze dagteekent van den tijd, dat het eerste Fransch keizerrijk op zijn einde liep.

De groote keizer Napoleon had gedurig kanonnenvleesch noodig. Eerst had hij de jongelingschap uitgeput; dan was het de beurt van de kinderen, die hij onder den naam van *pupillen* soldaat deed worden, en eindelijk moest geheel het overige der natie tot de wapens geroepen worden onder den naam van *Nationale garde*.

De Nationale garde werd op eenen nieuwen voet ingericht en in drie bannen verdeeld; de eerste ban werd bij Senatus-Consulte van 13 Maart 1812 ingericht; hij was samengesteld uit manschappen van 20 tot 26 jaren en honderd cohorten er van werden dadelijk ter beschikking van het ministerie van oorlog gesteld

Maar naarmate het gevaar aangroeide, moest ook de behoefte aan nieuwe soldaten zich doen gevoelen. Bij de wet van 5 April 1813 werden alle manschappen van 20 tot 60 jaren bruikbaar verklaard voor den dienst der Nationale garde; doch deze werden in twee afdeelingen verdeeld, waarvan de eerste, al de manschappen bevattende van 20 tot 40 jaren, dadelijk moest gewapend en krijgsvaardig gesteld worden.

Mijn vader hoorde tot deze afdeeling; hij ging zijn veertigste jaar bereiken, was sinds ongeveer twintig jaren getrouwd en had zeven levende kinderen; hij deed het mogelijke om van den dienst ontslagen te worden, doch te vergeefs.

Hij werd kapitein genoemd en moest zich dadelijk uitrusten. Ik herinner mij, wanneer hij voor den eersten keer met zijn prachtig uniform verscheen; mijne moeder mijne zusters en broeder barstten allen in tranen uit. Ik alleen weende niet mede, ik begreep zelfs dat weenen niet. Integendeel, ik stond slechts in bewondering voor de schoone kleederen van Papa, voor den schoonen suwarow dien hij op het hoofd droeg, en voor den schoonen degen met zijn prachtig gevest, die nevens zijne zijde hing...

Verder strekten zich mijne begrippen niet uit.

De gebeurtenissen, die zich zoo onverwacht voordeden

en zich zoo spoedig opvolgden, vielen buiten de berekeningen van keizer Napoleon; deze had den tijd niet het gedeelte der nationale garde, waartoe mijn vader behoorde, voor den krijgsdienst op te roepen en mijn vader mocht zijne splinternieuwe uniform met zijnen glinsterenden degen in de kist leggen en alles tot iets anders gebruiken.

Op mijn negende jaar worden mijne herinneringen klaarder en zij volgen zich regelmatig op; doch alsdan vielen er gebeurtenissen voor, die bij jong en oud eenen diepen indruk moesten nalaten. De gelukster van den grooten Napoleon was aan het dalen, de trotsche wereldoverwinnaar van weleer werd alsdan door de legers der vereenigde natiën naar Frankrijk teruggedreven. De *grande armée*, die aanzienlijkste legerschaar der moderne tijden, was in Rusland overwonnen en vernietigd; het Duitsche vaderland had het harde Fransche juk afgeschud, zijne onderdrukkers van weleer het hoofd geboden en was hen thans aanrandend aangevallen; Holland had zich vrij verklaard en de geallieerde troepen gingen van onze landstreken bezit nemen.

Eerst verschenen in Lier ongeregelde benden en vooral toomlooze Kozakken.

Ik herinner mij nog zeer goed, hoe deze op eenen Zondag morgen der maand December 1813 op de Groote Markt der stad kwamen aangereden. Het waren lange mannen, met lange haren, lange baarden en lange lanssen, op kleine paardekens gezeten, met welke zij zich als het ware vereenzelfdigden. In gezwinden galop schenen man en paard een enkel wezen uit te maken: de man was verdwenen achter den kop van het paard

en eene lange spies stak dreigend vooruit. Met hunne kopergele huiden, zwarte oogen, platten neus en woest gelaat, zagen zij er zeer vervaarlijk uit. Eenieder liep weg, wanneer zij op de Markt verschenen; die ruwe knapen hadden eene afschuwelijke reputatie en zij verdienden die ten volle. Hun eerste werk was, op het postkantoor de brieven te gaan openbreken; en zij vonden er eenen brief door zekeren heer Baudry, ontvanger van het liefdadigheidsbestuur, geschreven. Baudry had de onvoorzichtigheid gehad in zijn brief tegen de Kozakken hevig en verachtend uit te vallen. Deze vatten hem bij den kraag en bereidden zich niet min of meer dan hem voor den kop te schieten; zij hadden hem buiten eene der stadspoorten gesleurd en reeds aan eenen boom gebonden, toen mijn vader toesprong, en hen in het Duitsch (welke taal hunne officieren zeer wel verstonden en spraken) toesprak. Door bidden en smeeken gelukte het hem, den gevangene uit de handen der woestaards te krijgen en hem terug naar zijne woning te leiden. Baudry was gered en mijn vader kwam ons 's avonds geheel het voorval verhalen⁽¹⁾.

Het eerste verblijf der Kozakken in Lier was van korten duur. 's Anderdaags werden zij door een detachement

(1) Het was op dit voorval, dat wederom de Liersche dichter Ceulemans in zijn grafkrans zinspeelde, wanneer hij zong:

Elk burger moet met recht getuigen,
 Dat geene ramp uw moed deed buigen;
 Waar het gevaar U vroeg of riep,
 Als vreemde troepen onze gronden,
 De vrijheid van den burger schonden,
 Waart gij 't die voor zijn redding liep,

ment Fransche lansiers, vergezeld van eenig voetvolk, uit de stad gedreven. De Franschen lieten vervolgens eene kleine bezetting in Lier; doch deze moest zich niet op haar gemak bevinden. Ik zie nog de Fransche soldaten op de Grootte Markt gelogeerd met een paar stukken kanon, die hunne schrikwekkende monden naar de Lisperstraat, waarin wij woonden, gericht hadden.

De voorzorgen der Franschen tegen vermoedelijke aanvallen Waren niet nutteloos; eenige weken later verscheen het geheele Pruisisch legerkorps van generaal von Bortel voor de Lispersche poort en ging de stad bestormen. De Fransche soldaten raapten zich te samen om de stad te verdedigen en musket- en kanonschotten werden gewisseld tusschen de vijandelijke troepen, doch na een groot half uur vechtens moesten de Franschen voor de overmacht zwichten; zij werden op de vlucht gedreven en kozen de wijk naar Antwerpen (31 Januari 1814).

Ik herinner mij nog levendig het akelig geschut en het vreeselijk geratel, dat zich bij het losbranden van het kanon liet hooren; wij konden uit een zoldervenster de bewegingen der troepen zien; ik lag met de meiden uit het venster, wanneer eensklaps op het dak een gekletter van kogels of schroot ons aantoonde, dat het op den zolder weinig veilig was; en wij spoedden ons om naar beneden te loopen.

Na de vlucht der Franschen kwamen de Pruisen in Lier. En wanneer de eerste Pruisische soldaten onze woning naderden, stonden wij voor de buitendeur. Mijn vader sprak hen dadelijk in het Duitsch aan, wenschte hun geluk over hunne behaalde zegepraal en heette

hen welkom in onze stad. Zij antwoordden hem eerder stuur dan vriendelijk en onder het wederspreken van mijnen vader altijd in het Duitsch werden zij ongeduldig en schokschouderend vervorderden zij hunnen weg naar de Grootte Markt.

Van dit Duitsch gesprek had ik niets verstaan; maar ik zag mijnen vader hen dadelijk volgen naar de Grootte Markt. De Franschen hadden bij hun vertrek uit Lier de hoofdwacht op de Markt in brand gestoken; de Pruisen hadden de burgers toegelaten te blusschen en men had zich van den brand meester gemaakt.

Mijn vader bleef lang van huis weg: men had hem op het stadhuis zijne tusschenkomst gevraagd om met de Duitsche oversten in hunne taal te spreken.

Intusschen defileerden voor onze woning alle soorten van soldaten, die wij de eene voor, de andere na, met nieuwsgierigheid en belangstelling, soms met verwondering aanzagen; maar de krijgers, die ons het meest in het oog sprongen, waren de *Doodshuzaren* (les hussards de la mort) met hunne gekruiste doodsbeenderen onder een doodshoofd op de shako's. Wij vernamen later de bediedenis dier treurige zinnebeelden: *Wij willen geen kwartier en wij geven geen kwartier*, zeide ons een dier sombere krijgshelden. Zij doodden onmeedoogend al de vijanden, die hun in de handen vielen, maar wee hun, als zij het ongeluk hadden in de handen hunner vijanden te vallen, want doorgaans ook ondergingen zij alsdan hetzelfde lot.

Als het grootste gedeelte dier vreemde troepen voor ons voorbijgetrokken waren, zagen wij in vollen galop twee ruiters op ons aangereden komen: een jager

officier met een simpel soldaat. Voor onze woning hielden zij stil: de soldaat steeg van zijn paard, vloog in de armen onzer moeder en drukte ons allen eenen malschen kus op de wang... Het was onze oudste broeder, student aan de École de droit van Brussel, die bij het naderen der Duitsche legers in België zijne studiën had verlaten en zich bij de Pommersche jagers had geëngageerd. De Pommersche jagers waren een korps vrijwilligers, meest allen jongelingen van de beste Duitsche familiën en waaronder zich vele studenten bevonden.

Onze moeder viel schier in onmacht bij het zoo onverwacht bezoek van haren zoon, en haar eerste woord was een verwijt aan den lichtzinnigen jongen, die eenen zoo onbezonnen streek had begaan.

Maar hij antwoordde lachend en schertsend: 'Wel, lieve Mama, gij moest, in plaats van mij te bekijven, tevreden zijn dat ik u van de Franschen heb helpen verlossen.' Dit vonden wij, zijne broeders en zusters, zeer prijsbaar. Wij waren zeer trotsch in den vreemden krijgsman onzen broeder weder te zien... doch zijne oogeblikken waren geteld, hij omhelsde ons nogmaals en vertrok.

Nauwelijks had hij ons vaarwel gezegd, of mijn vader kwam te huis; hij had reeds het groote nieuws vernomen en er bleef hem niets over, dan de onbezonnenheid van zijnen zoon te betreuren. 'De ongelukkige! riep hij uit; komen de Franschen ooit wederom, dan hebben wij ons aan eene geduchte wederwraak te wachten.' Verders troostte hij onze moeder... Met het scherpziend oog, den kinderen eigen, ontwaarden wij, dat papa zoo kwaad niet was als hij het wilde doen voorkomen; hij

was overigens de groote schuld (onvrijwillige schuld, wel is waar) van het voorgevallene: hij had zijnen oudsten zoon in Duitschland zijne opvoeding doen ontvangen. Onder de Duitsche jonkheid van alsdan heerschte eene opgewondenheid, een wrok tegen de onderdrukkers van het Duitsche vaderland, die zich ook van onzen broeder hadden bemeesterd, en bij het aanrukken in België der Duitsche legerscharen, kon hij aan de verzoeking niet wederstaan zich ook, naar het voorbeeld der andere Duitsche jongelingen, als vrijwilliger aan te bieden; hij toog met de Duitsche troepen naar Frankrijk, woonde eenige veldslagen bij, en nadat Napoleon afstand van den troon had gedaan en dat de oorlog geëindigd scheen, werden de vrijwilligers met een herinneringskruis naar huis gezonden. Mijn broeder kwam naar België terug; later werd hij officier bij het Nederlandsche leger en vertrok omstreeks 1820 naar Java, werd commandant bij het een en ander fort, in den lande opgericht om de Javanen in bedwang te houden, en sneuvelde eindelijk te Djoudja, bij Djokjokarta, geloof ik.

Na het innemen van Lier, kwam het geheele legerkorps van den generaal von Bortel binnen de stad; het werd opgevolgd door verschillende andere troepen der vereenigde mogendheden, die naar Frankrijk togen, een gedeelte volk nalatende, om Antwerpen in te sluiten, dat door generaal Carnot verdedigd werd. Zooals men weet, was het slechts na de overgave van Parijs en den afstand van Napoleon, dat Carnot Antwerpen overgaf.

De Pruisische generaal Bülow kwam op 6 Februari 1814 met zijn hoofdkwartier te Lier aan. Het was samen

gesteld uit een groot aantal prinsen en andere hooge personages Onder hen bevonden zich de hertog van Saksen-Weimar, de prins van Pruisen, die later de zoo beroemde eerste Duitsche keizer is geworden, en prins Frederik van Oranje, tweede zoon van den aanstaanden koning der Nederlanden.

Mijn vader gelastte zich, die hooge gasten bij hunne intrede in Lier. te verwelkomen en hun geluk te wenschen over hunne herhaalde zegepralen en, zich tot prins Frederik van Oranje wendende, drukte hij hem den wensch uit, dat België eens met Holland onder het huis van Oranje zou vereenigd worden. Verschillende Liersche burgers, die rondom mijnen vader geschaard waren, droegen oranjelinten op hunne borst en het stedelijk muziek liet het oude Wilhelmus van Nassouwen hooren, dat door mijnen vader aan den muziekmeester was voorgezongen geworden en door hem op muziek was gesteld. - Misschien had dit alzoo geïmproviseerd muziekstuk weinig musicale waarde, maar, zooals het was, werd het geestdriftig toegejuicht; en later herinnerde koning Willem aan eene Liersche Deputatie, dat het te Lier was, dat, onder het spelen van het Wilhelmuslied, het eerst de wensch werd uitgedrukt der vereeniging van België met Holland.

Eenige weken later hadden de geallieerden Frankrijk overwonnen. Napoleon werd gevangen genomen en hij deed afstand van den troon.

De vereenigde mogendheden besloten, den wereldoverwinnaar van weleer naar het eiland Elba te doen inschepen en hem aldaar onder de waakzaamheid van Engeland te plaatsen.

Dit gebeurde ook zoo. Men dacht, dat hierdoor met Napoleon was afgerekend en dat men zich niet verder meer met hem zou te bekommeren hebben.

Tijdens den geallieerden-tijd had onze burgerij zeer veel te lijden. De militaire logementen hadden haar schier uitgeput: Kozakken, Pruisen, Beierschen, Hannoveranen, Saksen, Russen en andere Noorderlingen hadden onze stad bezocht, waren bij de burgers ingekwartierd geworden en hadden hen letterlijk opgegeten, Snaps dronken zij met volle bekers, op zwijnenvleesch waren zij uitermate verlekkerd, en sommigen, als zij zich met snaps en met lekker zwijnenvleesch goed verzadigd hadden, vonden niet beter dan onze landlieden een pak priegel toe te dienen, waarop dezen in het geheel niet verlekkerd waren.

Als de Pruisen in Lier bezetting hielden, was ik ooggetuige van eene sommaire strafuitvoering.

Op eenen Zondag morgen was ik op de Markt en ik zag een klein detachement Pruisische soldaten verschijnen met eenen struischen kerel in burgerkleeding in hun midden.

Voor het stadhuis hielden zij stil en zij namen den burgerman bij den arm, terwijl een der militairen een rieten stokje voor den dag haalde. Op een gegeven toeken, begon hij den vent onbarmhartig te priegelen. Op de eerste slagen met het rietenstokje, dat hem telkens het lijf omsingelde, liet de lijder een akelig geschreeuw hooren, viel op de knieën en bad herhaaldelijk om genade, doch te vergeefs! Onder het aanhoudend kermen, schreeuwen en huilen bleven de slagen aanhouden, totdat de vijf-en-twintigste slag een einde aan de straf

maakte. Onder de laatste slagen was de lijder, van pijn ineengekrompen, stuiptrekkend als ontziend op den grond gevallen, en dan verwijderde zich koudweg het klein detachement zonder zich nog verder om hem te bekommeren. Wat hij misdaan had, wist niemand: de eenen zegden dat het een geëngageerde was, die, na het gewoon handgeld ontvangen te hebben, het hazenpad gekozen had; een andere dacht, dat hij gestolen, en een derde dat hij eenen Pruis mishandeld had; maar niemand wist met zekerheid te zeggen wat hij eigenlijk misdreven had; alleenlijk had men bij zijn gekerm en gehuil gehoord, dat hij een Vlaming was. Na eenigen tijd op den grond uitgestrekt gelegen te hebben, kwam de gestrafte eindelijk tot bezinning wederom; hij rechtte zich op, en zoodra hij van zijne beenen kon beschikken, pakte hij zich weg en verliet de stad zonder aan iemand zijn adres te laten.

De Engelsche troepen, die wij ook eens in kwartier kregen, gingen geheel anders te werk dan de Pruisen en de andere Noorderlingen; deze kwamen met Engelsch geld voor den dag en brachten doorgaans hunnen voorraad mede. Wij hadden eenen Engelschen officier te logeeren gekregen en deze bood zich zeer hoffelijk en beleefd voor den heer van den huize aan, begon zich te verontschuldigen over den last, dien hij hem ging aandoen, en eindigde met hem zeer beleefdelijk te vragen, of hij eene kamer om de keuken te doen, een salon om te dineeren en twee a drie bovenkamers voor hem en zijne bedienden te zijner beschikking kon stellen; dat hij hem overigens met niets anders zou lastig vallen. Gelukkig bewoonden wij eene ruime woning en de heer

van den huize antwoordde, dat dit alles te zijner beschikking kon gesteld worden. De officier boog zeer hoffelijk, reikte mijnen vader de hand toe en gaf zijne bevelen aan eenen zijner onderhoorigen.

Tot onze groote verwondering zagen wij dadelijk eenen welgevulden wagen onze poort binnengereden komen; in dien wagen stak van alles: keukengerief, kiekens, duiven, schapen-, kalfs- en ossenvleesch en andere mondbehoefden, vleeschhouwerswerktuigen, kisten met handdoeken, lijnwaad, ammelakens, servetten, messen en vorken, lepels, fourchetten, porselein en zilverwerk, kristallen vazen, roemers en glazen, enz enz., en onder aan den wagen hingen een aantal gevulde tonnen. Dit alles stond onder het commando van eenen dikken Engelschen kok, die dadelijk bezit nam van de kamer te zijner beschikking gesteld, en die onmiddellijk tot keuken inrichtte.

Denzelfden avond kon de officier nog in zijn salon het middagmaal nemen en 's anderendaags was het feest bij hem. Bij dit feest en bij de volgende noodigde hij telkens den heer van den huize uit; doch deze nam slechts eene enkele maal die uitnoodiging aan en dan kon hij zich een denkbeeld vormen van de pracht en rijkdom, door eenen eenvoudigen Engelschen officier ton toon gespreid bij een feest, zijnen kameraden aangeboden; hij kon het schitterend zilverwerk, het rijke porselein, het blinkende kristal, de damasten tafellakens en servetten bewonderen, die de tafel versierden, alsmede het decorum waarmede de bediening gebeurde door een troep van knechten in prachtige livreeën gekleed; en wat hij nog moest

bewonderen, waren de betamelijke, keurvolle, ernstige gesprekken, welke tusschen de tafelenooten gewisseld werden.

Op het einde van het eetmaal stond de gastheer recht en droeg een heildronk voor aan den koning van Engeland, hetwelk met geestdrift, maar vooral met decorum toegejuicht werd.

Het officiële van het feestmaal was geëindigd, de heer van den huize verliet de zaal en het overige van het feest werd door de Engelschen alleen en onder hen alleen gevierd.

Maar dan waren de verfijnde gentlemen verdwenen en van al die zoo welopgevoede aristocratische heerkens bleven er niets meer dan ware zwijnen, ja, zwijnen in den gemeensten zin van het woord: allen zonder onderscheiding dronken zich zoo onbarmhartig zat, dat zij geene beenen meer konden maken; eenige vielen van hunne stoelen, anderen gingen op den grond hunnen roes verslapen en allen, wij herhalen het, geleken alsdan eerder aan vuile zwijnen dan aan beschaafde menschen.

En des anderendaags bleef bij deze zoo bedronken gasten van den vorigen dag geen spoor meer over van hunne slemperijen. Zij verschenen wederom als echte gentlemen, net gekleed, zorgvuldig uitgedost en correct in hunne houdingen, vol eerbied en ontzag jegens hunne neederen, doordrongen van het gevoel hunner waardigheid jegens minderen.

Milddadig buitenmate waren ook de Engelsche soldaten. Regelmatig werden de overblijfsels van de middagmalen van onzen logé aan den arme uitgedeeld en

tusschen die overblijfsels bevonden zich dikwijls gansche niet aangeraakte stukken vleesch of visch, die de kok niet lekker genoeg had vervaardigd om den eetlust der dischgenooten op te wekken.

Bij zijn vertrek deed het lordschap (want onze Engelsche officier hoorde tot de hooge Engelsche aristocratie) den heer en de vrouw van den huize aanzoeken, hem wel te willen ontvangen; hij verscheen voor hen prachtig aangekleed en hoffelijk en eerbiedig kwam hij hen nogmaals verschooning vragen voor den last, dien hij hun had aangedaan, en hij bood hun een visitekaartje aan, gedeeltelijk in het Engelsch volgeschreven, tevens de hoop uitdrukkende hen eens in Engeland te mogen wederzien. In geval van afwezigheid, zouden de zijnen en zijne bedienden zich ten plichte gerekend hebben, te hunner beschikking te zijn.

En hiermede nam ons lordschap afscheid van mijne ouders onder het geven van eenen gevoeligen handdruk. Later hebben zij hem nimmer wederom gezien; alleenlijk vernamen zij, dat onze officier, bij het leger van Wellington ingelijfd, te Waterloo den heldendood onderging; doch hierover hebben zij nimmer eene stellige verzekering kunnen inwinnen.

Na de Engelsche inkwartieringen hadden wij te Lier schier geene andere inkwartieringen van vreemde troepen meer; maar wij kregen alsdan inlandsche troepen van het onlangs gevormde Nederlandsche leger in garnizoen, die in de kazernen gingen logeeren.

Onder dezen bevond zich eerst een detachement voetvolk en een regiment huzaren. Een plaatscommandant stond aan het hoofd van dit kleine garnizoen,

had eene jonge familie en heette *Knoop*. Zijne kinderen gingen met ons ter school en zijn zoon werd mijn beste schoolkameraad. Het was de in Holland later zoo bekende generaal Knoop, die als schrijver in zijn land eene zekere vermaardheid heeft bekomen.

Hij nam met den Belgischen generaal Renard later de verdediging van het Nederlandsche leger, dat onder den prins van Oranje te Quatrebras, te Ligny en te Waterloo de Franschen had bevochten en door eenen Engelschen publicist ten onrechte beschuldigd werd, zijnen plicht te kort gebleven te zijn.

Beide generalen, zoo de Belgische als de Hollandsche, wederlegden meesterlijk de gezegden van den Engelschen lasteraar en hielden gezamenlijk de eer en den roem staande, door onze respectieve landgenooten op die eerevelden verworven.

In België hebben wij den generaal Renard voor zijne verdediging met eenen eeredegen vereerd en de Hollanders zullen ook in Holland den generaal Knoop voor zijn geschrift eene welverdiende hulde betoond hebben.

Generaal Renard is overleden, doch generaal Knoop leeft nog en hij blijft nog altijd voortschrijven. Bij de vijf-en-zeventigste verjaring van de overwinning bij Waterloo heeft hij nog eene brochure uitgegeven, die gewichtige gebeurtenis herinnerende.

Ik ben weleens in Holland de familie Knoop gaan bezoeken; den generaal Knoop zelve ontmoette ik voor den laatsten keer te Maastricht, op de begrafenis van mijnen schoonbroeder Schreuder.

** *

Schier al onze landgenooten juichten geestdriftig den val van Napoleon en het vertrek der Franschen uit België toe.

Sedert den tweeden inval der Franschen in ons land hadden zij het als een veroverd wingewest behandeld. De Republiek had ons eerst hare knevelarijen, hare onderdrukkingen, hare uitplunderingen doen ondergaan. Bij de aankomst aan het roer van Napoleon was eenieders oog op dezen gevestigd en eenieders hoop naar dezen gericht: hij zou voor ons den ondraaglijken toestand doen eindigen; hij zou de inwendige rust, de openbare orde, de gelijkheid voor allen herstellen en den godsdienst weder doen bloeien. En wezenlijk onder het Consulaat en in de eerste tijden van het Keizerrijk scheen die schoone toekomst zich te zullen verwezenlijken.

Maar men had zich te vroeg verheugd; men moest eerlang ondervinden, dat het geluk van het mensdom, het welzijn der volkeren weinig aan het hart van den grooten Napoleon zouden liggen, maar dat integendeel zijn eigen krijgsroem, zijn geest van overheersching en oppermacht, zijne plannen van wereldbeheersching voortaan zijne bijzonderste, ja schier zijne uitsluitende drijfveeren zouden uitmaken; ook gedurende zijne gansche heerschappij waren het slechts oorlogen die op oorlogen volgden, oorlogen met alle landen, oorlogen met alle mogendheden, in welke de jongelingschap, en vooral de Belgische jongelingschap, slechts voor kanon

nenvleesch moest dienen. Op het einde van het Fransch keizerrijk was er schier geene enkele familie in België, welke niet een of meer harer leden te betreuren had.

En in het inwendige landbestuur van het Fransche keizerrijk heerschte overal eene onverdraaglijke *dwingelandij*; een enkel man moest alles overheerschen, zijn wil en willekeur alleen moesten zich overal en in alles doen gevoelen; wet; wettelijkheid, gerecht en gerechtigheid, daarover bekommerde hij zich niet. In onze landstreken werd een burgemeester, die door het gerecht was vrij gesproken, op bevel van Napoleon aan wien die uitspraak van het gerecht niet beviel, wederom in hechtenis genomen en hij moest zijn leven in de gevangenis eindigen.

De *keizerlijke politie*, die zich de tijdgenooten met zooveel schrik herinnerden, de *keizerlijke politie*... O, die was ondraaglijk en angstverwekkend; want zij wist zoo wel de machtigen als de nederigsten van het groote rijk te bereiken en te treffen. De bespieding was algemeen en de municipale magistraten zelve waren tot officiële verklikkers verlaagd; maandelijks moesten zij verslagen inleveren over den openbaren geest en voornamelijk de personen aanduiden, die als verdacht konden worden beschouwd; verders bestond de grootste bezigheid dier municipale magistraten in het opmaken van concriptielijsten, in het opzoeken van refractairen en het aanduiden van de ouders en bloedverwanten dier laatsten, die, zooals men weet, met gevangenisstraffen voor hunne zich schuilhoudende kinderen of andere verwanten moesten boeten.

Een onvoorzichtig woord had dadelijk onder het

Keizerrijk eene aanhouding ten gevolge; een verschil van denkwijze met de denkwijze der overheerschers stelde aan onnoemelijke kwellingen bloot. Een inwoner van Lier (zooals Antoon Bergmann in zijne geschiedenis van Lier verhaalt), die zich toegelaten had aan de superioriteit van den Franschen krijgsman op dengenen van andere natiën te twijfelen, werd hiervoor onder de waakzaamheid der politie gesteld en wekelijks moest hij zich met het bezoek der gendarmerie getroosten, die hij dan ook altijd deftig tracteerde om van verdere plagerijen ontslagen te zijn.

Maar dit was niet alles. Een gebrek aan hulde voor de Fransche helden, van geestdrift voor de Fransche overwinningen werd als eene strafbare wandaad aangezien.

Dit moest eens een Antwerpenaar ondervinden, die in Lier vele nationale goederen had aangekocht en daardoor een groot gedeelte zijns levens in Lier doorbracht. Hij heette *Otto* en was geenszins vijandig aan het Fransche bestuur, maar hij was een scepticus in den vollen zin van het woord.

En wanneer hij 's avonds in zijne gezelschappen altijd en eeuwig over de Fransche helden hoorde pochen en de Fransche overwinningen hoorde ophemelen, liet hij zich soms wel toe er bij vorm van besluit bij te voegen: *als het maar waar is*. Dit wanluidend gezegde, dat zich misschien te dikwijls herhaalde, kwam aan de ooren van de Prefectuur en *Otto* werd te Antwerpen ontboden, om rekenschap te geven van die antipatriotieke uitroepen. *Otto* verontschuldigde zich zoo goed hij kon, maar te vergeefs; hij werd naar huis teruggezonden met

eene strenge berisping en geduchtige aanbeveling zich voortaan te onthouden van dergelijke oproerige aanmerkingen; *zoo niet!* voegde de vertegenwoordiger van den prefect er bij, *zoo niet...* en hij richtte den vinger bedreigend naar Otto toe. *Zoo niet!*... en dit *zoo niet* was van aard grootere vrees in te boezemen dan eene bepaalde strafbedreiging, want ieder wist dat het keizerlijk bestuur meer dan een middel aan de hand had, om zich van degenen te ontmaken, die in zijnen weg stonden.

Otto keerde mistroostig naar Lier wederom en sindsdien zweeg hij als een visch; de dagbladen mochten met de onwaarschijnlijkste heldendaden en zegepralen voor den dag komen en de Fransche koppen mochten 's avonds over de *Fransche gloires* en *victoires* komen pochen: *Otto* zweeg en hij bleef zwijgen.

Dit aanhoudend zwijgen moest ten laatste opzien baren; doch men kwam te weet, dat *Otto* op de prefectuur was moeten verschijnen en dat hem daar het zwijgen was opgelegd geworden.

Eenige plaaggeesten namen van die gelegenheid gebruik om *Otto* wat voor den gek te houden en, dagelijks met de bulletijns *de la grande armée* en de meest opgeblazen Fransche dagbladen in de hand, konden zij niet luid genoeg al de Fransche heldendaden en triomfen ophemelen en zich dan uitdagend naar *Otto* wendend: 'Welnu, *Otto*, wat denkt gij daarvan?' En die vraag werd herhaaldelijk aan den armen *Otto* toegestuurd.

Maar *Otto* liet zich niet onthutsen; hij zweeg en hij bleef zwijgen.

En dan verspreidden zijne plaaggeesten het gerucht,

dat *Otto*, als hij 's avonds te bed ging, in plaats van zijn avondgebed te lezen, zich enkel bezighield met de in den dag verkropte '*als het maar waar is*' te herkauwen en uit te braken.

Doch ook die plagerij liet *Otto* onverschillig; hij zweeg en hij bleef zwijgen.

En hij zweeg zoolang, totdat andere tijden hem toelieten zijn hart op te halen en zijne geliefkoosde spreuk *als het maar waar is* wederom te laten hooren.

Weinigen der tegenwoordige tijdgenooten hebben *Otto* gekend; de meesten weten zelfs niet, dat er een *Otto* bestaan heeft.

Maar vertel eens, 't zij in Antwerpen, 't zij in Lier, de eene of andere onwaarschijnlijke kwakkel, die men met de handen pakken kan, en de eerste de beste Sinjoor of de eerste de beste Lierenaar zal u dadelijk spottend toeroepen: *Als het maar waar is, zei Otto*.

Otto is dood, verdwenen, vergeten, maar zijne geliefkoosde spreuk, die hem, in den Franschen tijd, zooveel leed berokkende, is in onze landstreken een spreekwoord geworden en zal als een spreekwoord voor onze naneven bewaard blijven; bij de minste onwaarschijnlijke geschiedenis, die men hun zal willen op de mouw speten, zullen zij u altijd spottend toeroepen: *Als het maar waar is, zei Otto!*

** *

Het groote doel van het Fransch bestuur was en moest zijn de volken, die het aan zijn juk onderworpen had, te verfranschen, hunne te voren bestaande nationaliteit, zeden en gebruiken te doen vergeten, en het

vernietigen van de volkstaal in Vlaamsch België moest dus ook een voorwerp der pogingen uitmaken van het landbeheer.

Onder de Fransche Republiek werd het Vlaamsch uit alle besturen gebannen en uitgesloten, de Vlamingen moesten zich maar behelpen zooals zij konden; maar onder Keizer Napoleon ging men verder: algemeen verbod werd gedaan niets anders meer dan de Fransche taal te gebruiken in alle hoegenaamde akten, plakbrieven, aankondigingen, dagbladen, ja zelfs in het uitgeven en herdrukken van Vlaamsche werken en schriften.

Desniettemin bleef het eigenlijke volk het Vlaamsch gebruiken, Vlaamsche tooneelstukken spelen, zelfs Vlaamsche prijskampen uitschrijven en, niettegenstaande de dagelijksche onvermijdelijke aanraking met Fransche ambtenaren, bleef het uitsluitend Vlaamsch spreken en wilde het zelfs het Fransch niet verstaan. Aan verfranschen onzer Vlaamsche bevolking was niet te denken: er was en er bleef een onoverwinnelijke afkeer tusschen den Vlaming en den Franschman heerschen.

Die stoefers, zegden onze Vlaamsche landgenooten, die stoefers, het is altijd van *chez nous* dat zij spreken, niets is er goed bij ons in hunne oogen; en men mocht bij het einde van het Fransch regiem vaststellen, dat de verfransching en het Franschspreken in België bij het eigenlijke volk geen stap was vooruitgegaan; het eenige Fransch, dat de kleine burger onthield, was om den Franschman aan te duiden, dat hij geen Fransch verstond of kon spreken: *Moi pas parler français*, of iets dergelijks.

Bij de hoogere klassen was het natuurlijk *de bon ton* geworden het Fransch te spreken.

Maar buiten dat heeft het Fransch regiem, hetwelk op ons land sedert het laatst der vorige eeuw tot in 1814 drukte, onwederstaanbaar bewezen, dat er tusschen Vlaming en Franschman noch ineensmelting noch verbroedering mogelijk is.

** *

Keizer Napoleon had overal in zijn uitgestrekt keizerrijk de individuëele onafhankelijkheid vernietigd; hij moest ook noodzakelijk de hand leggen op de onafhankelijkheid der gemeenten. Dit gebeurde vooral in de laatste tijden van het Fransch bestuur. De gemeenten, en wel bijzonder de Vlaamsche gemeenten, bezaten meestal eigendommen, waarvan de inkomsten hun eene zekere onafhankelijkheid verschafften; dit mocht niet blijven bestaan; eene wet van 20 Maart 1813 sloeg al de eigendommen der gemeenten aan, deed dezelve openbaar verkoopen en besloot dat de opbrengst dier verkooping in de amortisatiekas zou gestort en voor de behoeften van den Staat gebruikt worden; de eerste en grootste behoefte van den Staat was in dien tijd het dekken der oorlogskosten, en de opbrengst van de verkochte gemeentegoederen werd door den oorlog tegen Rusland ingezwolgen.

Napoleon was onbetwistbaar het grootste genie zijner eeuw, de grootste krijgsheld der moderne tijden, en Frankrijk bereikte onder hem het toppunt zijner grootheid.

Maar de natiën, die door Frankrijk veroverd werden,

mochten in Napoleon slechts eenen onverbiddelijken volksonderdrukker, eenen wreeden dwingeland vinden, die de kern hunner bevolkingen op de slagvelden deed vermoorden,; en daarom ook liet Napoleon bij deze laatsten slechts gevoelens van haat en vervloeking na, en in die gevoelens deelden onze landgenooten ruimschoots mede: slechts veteranen en oude militairen, die onder Napoleon gediend hadden, bleven hem als eene godheid liefhebben en vereeren.

* * *

Na den val van Napoleon hielden zich de vereenigde mogendheden, die hem overwonnen hadden, bezig met over het lot der volken te beschikken en eene nieuwe kaart voor Europa op te stellen.

Lodewijk de Achttiende werd als koning van Frankrijk aangeduid en de Bourbons keerden naar Frankrijk wederom.

België werd met Holland vereenigd, om het koninkrijk der Nederlanden uit te maken. Prins Willem van Oranje werd als grondwettelijke koning der Nederlanden uitgeroepen, in het begin van 1815, nadat hij reeds, sedert 30 Mei 1814, als soevereine vorst over onze landstreken had geregeerd.

Ik denk hier, bij die gelegenheid, twee Fransche liedjes te moeten overschrijven, die in dien tijd te Brussel gezongen werden en die als het ware de twee uiteenloopende gedachten wedergeven, die alsdan in het land heerschten.

Het eerste luidde als volgt:

Ils sont passés, o ma patrie,
 Ces jours de deuil et de douleur;
 Les héros de la Batavie
 Sont devenus nos protecteurs;
 Nassau, tes vertus paternelles
 Nous font chérir ta douce loi;
 Jurons, jurons d'être fidèles:
 Vive le Roi, vive le Roi!

Het tweede zong:

Oui, je suis Belge, moi,
 Je m'en glorifie;
 Je suis fier de ma foi,
 Du nom de ma patrie.
 Je ne suis pas Néerlandais
 Et je ne veux pas l'être.

Nauwelijks was Willem van Oranje als koning uitgeroepen en gekroond, toen het gerucht zich verspreidde, dat Napoleon het eiland Elba had verlaten en in Frankrijk was aangeland.

Dit gerucht bevestigde zich en beurtelings vernam men dat de Fransche troepen, door Lodewijk den Achttiende gezonden om Napoleon te bevechten, tot hunnen ouden keizer waren overgelopen; en geheel Frankrijk stond eerlang onder zijn gebied.

Langs hunnen kant herwapenden zich de bondgenooten en zij zonden hunne legerscharen naar België; wederom trokken verschillende troepen door Lier, onder andere het legertje van Brunswijk met zijnen regeerenden hertog aan het hoofd. Men wees ons dien vorst; hij was zeer eenvoudig gekleed en zag er eenigszins mistroostig uit. Had hij misschien het voorgevoel van het droevig lot, dat hem was voorbereid in de pleinen van Fleurus en Quatrebras, alwaar, zooals men weet, hij den heldendood te gemoet ging?

De dag van 15 Juni was een prachtige zomerdag; de warme zon lokte tot eene wandeling uit; wij ook gingen wandelen, wanneer wij eensklaps in de verte een gedommel hoorden, dat aan een naderend onweder geleek. Doch onze knecht, Jan Vanden Ende geheeten, die gedurende een tiental jaren in de Fransche legers gediend had, en onlangs als krijgsgevangen uit Siberië was wedergekeerd, schudde zeer bedenkelijk het hoofd. 'Neen,' zegde hij, 'neen, het is geen onweder; het is het geschut van aangevangene gevechten.' Hij luisterde verder aandachtig, en bevestigde, dat er slag op verschillende punten werd geleverd. 'Er moet,' voegde hij er later bij, 'een legerkorps op de vlucht gedreven zijn, want ik hoor de kanonnen niet meer, die van dien kant daar zoo even ronkten,' en de oude soldaat stak zijnen wijsvinger uit naar het gedeelte van den gezichteinder dat hij bedoelde.

Misschien viel op het oogenblik, dat wij spraken de ongelukkige hertog van Brunswijk, dien wij eenige dagen te voren nog zoo levensvol aan het hoofd van zijn leger onze stad hadden zien doortrekken.

Eene algemeene onrust en vrees bemachtigden zich dadelijk van de bevolking en gedurende drie volle dagen hoorden wij van tijd tot tijd het sombere gedommel van het grof geschut; en het was of het sombere weder, met de zich afwisselende regenvlagen, de treurigheid dier angstvolle dagen wilde komen vermeerderen.

Altijd bleef men zonder tijding over den uitslag der

gevechten; slechts, volgens overgekomen geruchten, schenen op 15, 16, 17 en 18 Juni de kansen geheel ten voordeele der Franschen uitgevallen te zijn. In den morgen van den 18^{den} Juni kregen wij in onze familie eene tijding, die ons schier wanhopig maakte.

Een Nassauer officier was met zijnen oppasser bij ons aangekomen en hij vertelde ons, dat de jongste broeder mijns vaders, Emiel Bergmann, bij Quatrebras gesneuveld was; hij had hem van zijn paard zien vallen; de vluchteling was officier bij het vrijwilligerskorps door mijnen oom in Dillenburg opgericht en hij was, volgens de bevelen van zijnen commandant, aan zijnen broeder te Lier zijne koffers en valiezen komen brengen.

Verder verhaalde hij ons, dat de legers der verbonden mogendheden verslagen en door de Franschen op de vlucht gedreven waren, en de vluchtelingen van allen aard, die in den morgen van den 18^{den} Juni te Lier kwamen aanstroomen, bevestigden maar al te wel de tijdingen ons door den Nassauer officier aangebracht.

Doch de Nassauer officier had zich bedrogen; noch de eene noch de andere der door hem aangebrachte tijdingen was waar. Onze oom leefde nog, slechts zijn paard werd onder hem dood geschoten; en in den nacht van 18 tot 19 Juni ontvingen wij het bericht, dat bij Waterloo de legers der bondgenooten eene beslissende overwinning hadden behaald en dat Napoleon op de vlucht was.

Die beide tijdingen werden in onze familie met de grootste vreugde begroet en het was voor den eersten keer van zijn leven, dat de held dezer vertelling de kracht van den wijn mocht gevoelen.

Wederom werden de mogendheden geroepen om over het lot van Napoleon uitspraak te doen. En op de vraag wat men met Napoleon zoude doen, had de woeste Blücher dadelijk een afdoende en radikaal antwoord gevonden: 'Men schiete den bloedhond, den beul der menschen voor den kop; ja, voor den kop, eerder zal men in de wereld rust noch vrede vinden.' Zelfs liep in dien tijd het gerucht, dat Blücher in het geheim aan zijne onderhoorige krijgsoversten het bevel had gegeven Napoleon te fusilleeren, ingeval hij in hun handen viel. Zulks gebeurde niet; Wellington deed aan zijnen Pruisischen collega voelen, dat het niet aan hen, generaals, maar aan de vereenigde mogendheden toebehoorde, over het lot van den overwonnen keizer te beslissen. Deze gaven bevel hem naar het eiland Ste Helena te doen vervoeren, en het was op die eenzame reusachtige steenrots, dat de reusachtige odyssea van den wereldbeheerscher van weleer moest eindigen, Napoleon, men weet het, stierf op Ste Helena den 5 Mei 1821.

IV.**De school. - Het lager en middelbaar onderwijs. - Eene bruiloft in 1819. - Bernard Schreuder. - Het koninkrijk der Nederlanden.****De school.*****Het eerste onderwijs.***

Ik ging in den gealliëerden tijd bij Meester Hellemans, die nevens ons woonde, ter schole.

Volgens een reglement in de vorige eeuw 'uitgeroepen by myne heeren de Schouteth, Borgemeester ende Raedt der stad Lier ende byvanghe en met overstaen, consent en advies van den eerweerden heer Scholaster,' moesten de schoolmeesters, *op pene van eene arbitraele correctie*, boven de deuren hunner woningen een uithangberd hangen, waarop met groote, distincte en leesbare letters moest geschreven of geschilderd zijn, wat voor school ieder in het bijzonder was houdende, bij voorbeeld 'schole om te leeren lezen, schryven & in 't Fransch of dergelyks...'

Meester Hellemans, een schoolmeester van den ouden stempel, om aan het oude voorschrift getrouw te blijven, had boven zijne deur een zwart uithangberd gehangen, waarop in groote witte letters geschilderd stond:

SoHooLLE Voor DE NEDERDUYTsCHE TALE.

De twee LL in ScHooLLE hadden hem den spotnaam van Meester *Schol* doen geven.

Nochtans beweerde Meester Hellemans mordicus, dat het slechts domooren waren, die hem dien spotnaam hadden toegeduwd; dat hij zeer correct had geschreven volgens de spraakleer van Des Roches.

In hoever Meester Hellemans hierin gelijk had, weet ik niet; ik ben niet genoegzaam met de spraakleer van Des Roches bekend.

Althans, verdiend of onverdiend, bleef Meester Hellemans den spotnaam van *Meester Scho!* behouden, en hij bleef meer onder zijnen spotnaam dan onder zijnen waren naam bij het publiek bekend.

Het was bij hem dat ik mijn eerste onderwijs ontving.

Het eerste boekje, hetwelk de eerstbeginnenden bij al de schoolmeesters van dien tijd in handen kregen, was het kruisken A-boekske. Aan het hoofd van het boekje stond een kruisje †. opgevolgd door de vijf-en-twintig letters van het ABC.

Daarop volgden het *Onze Vader*, het *Geloof*, de *Tien Geboden Gods*, de *Vijf Geboden der Heilige Kerk*, de vier akten van *Geloof*, *Hoop*, *Liefde* en *Berouw* en het boekje eindigde met een schietgebedeken, tot titel dragende *Magnificat*.

De meeste leerlingen, die in dien tijd de school voor de eerstbeginnenden verlieten, hadden het niet verder gebracht dan de letters van het ABC van buiten te leeren, en dit reuzenwerk hadden zij slechts kunnen verrichten, na eenige kruisken A-boekjes opgegeten te hebben, tot groot verdriet hunner ouders, die maar niet wilden begrijpen, dat om die groote geleerdheid te bekomen er zoovele boekskens noodig waren.

Gelukkig dat die boekjes niet zeer duur kostten, een

oordje geloof ik; en als men ze met het gros nam, waren zij nog veel goedkooper. Het was een klein profijtje voor den meester, als deze zelf het boekje aan de kinderen leverde.

Volgens ik mij herinner, betaalden mijne ouders voor schoolgeld vijf stuivers per maand; maar de andere kinderen, die voor het grootste gedeelte tot de geringere klas behoorden, betaalden in ver na zooveel niet, want volgens een tabel, den volledigen staat der jongensscholen inhoudende, op 2 November 1811 door het stadsbestuur opgemaakt, was het schoolgeld der kinderen van Meester Hellemans, slechts op 24 centiemmen ter maand berekend. Voor de Vlaamsche scholen beliepen overigens de schoolgelden niet hoog; de bijzonderste waren volgens dezelfde tabel bepaald op 63 centiemmen per maand.

Eenige leerlingen van de school van onzen meester klommen tot het *On* (de eerste lettergreep van het *Onze Vader*); weinigen, zeer weinigen waren er in geslaagd het geheele kruisken A-boekje te spellen of te lezen. Ik was een dier weinigen. Ik kon het kruisken A-boekje van het begin tot het einde lezen; dan kreeg ik *den Spellekunst* in handen, die de regels der welgemanierdheid inhield. Zij waren kostelijk, die regels der welgemanierdheid; ongelukkiglijk heb ik er slechts eene enkele vraag met hare oplossing van onthouden... De vraag luidde nagenoeg: Wat moet men doen, wanneer men aan eene tafel gezeten een of meerdere beenen op zijnen schotel had gekregen en dezelve had afgeknaagd of uitgezogen? En het antwoord luidde als volgt: Men mag die beenen niet, evenals de boeren het doen, onder

de tafel smijten, maar men moet *dezelve beleefdelijk nevens zijnen schotel leggen*.... Ik wilde eens aan de ouderlijke tafel dien regel der welgemanierdheid toepassen, maar eene gevoelige moederlijke vermaning ontnam mij voor altijd den lust nog in het vervolg de proef te hernieuwen van dien zoo - praktischen regel der welgemanierdheid, dien ik in de Spellekunst had geleerd.

Ik heb in den laatsten tijd het mogelijke aangewend om nog een exemplaar van die Spellekunst te ontdekken, doch te vergeefs. Dit boek zal, evenals zoo vele andere verdienstelijke werken van het oude onderwijs, zonder eerbied voor zijne groote waarde vernield, verscheurd of gebruikt geweest zijn als boterpapier, of voor het maken van papieren zakken.

Hetzelfde vandalismus moet ik vaststellen voor een ander schoolboek, dat te Lier in druk verscheen en tot titel droeg *Grammaire française*; het was het werk van den beroemdsten onzer fransche schoolmeesters van het begin der eeuw. Men noemde hem den *Franschen maître* en van wijd en zijd zonden de ouders, die hunne kinderen wilden Fransch doen leeren, dezelve naar de kostschool van onzen Fransche maître, wiens school altijd ten minste door een honderdtal leerlingen bijgewoond werd.

In zijne *Grammaire française* had onze *Fransche maître* de grondbeginselen der Fransche taal uitgelegd en hij liet vervolgens door samenspraken in de beide talen er de toepassing van kennen. In eene dier samenspraken vond men het volgende: voor het Vlaamsch: *Brengt het peerd naar het water* en voor het Fransch

Portez le cheval à l'eau. Dit voorbeeld alleen moet u, geëerde lezer, een denkbeeld geven van de andere samenspraken.

Het was dan ook niet te verwonderen, dat de jongens van dien tijd, die de *Grammaire française* in de school van dien Franschen *maître* geleerd hadden, een Fransch *sui generis* spraken.

De geëerde lezer zal mij toelaten er een staaltje van op te geven; het bezit eene zekere actualiteit, op het oogenblik dat er zooveel over het vieren van den *Zondag* gesproken wordt.

De Fransche Republiek had den *Zondag* afgeschaft, doch den *Decadi* in zijne plaats gezet. De *decadi's* kwamen alle tien dagen voor en de Fransche Republiek had het vieren er van onder bedreigingen van zware straffen voorgeschreven. Ieder burger was daarenboven verplicht een driekleurig vaantje voor zijne woning uit te steken.

De verplichting om den *decadi* te vieren was bijzonder aan de schoolmeesters opgelegd, maar onze Fransche *maître* was in het geheel niet Republikeinschgezind en hij liet zich eens toe op den *decadi* school te geven. Doch dit maakte de rekening niet uit van de school-bengels, die zich liever te huis of op de straat vermaakten dan zich in de school te vervelen. Een der *phenixen* der school gelastte zich namens zijne schoolmakers den meester zijne patriotieke plicht te herinneren en hij zeide: *Monsieur Maître, c'est aujourd'hui decadi; on pique partout les vendrions dehors; nous demandons congé.*

Dat Fransch, dat misschien in Frankrijk door eenen

Franschman niet zou verstaan geweest zijn, werd door den Franschen maître zeer goed begrepen en hij haastte zich het verzoek zijner schoolkinderen in te willigen en het sacramentele: *L'école est finie* uit te spreken; de kinderen mochten naar huis gaan tot groot verdriet hunner ouders.

Laat ons thans tot de school voor eerstbeginnenden wederomkeeren.

Eene school voor eerstbeginnenden had in dien tijd een zeer eigenaardig karakter.

Onze meester Hellemans (en dit had ook doorgaans in de andere scholen voor eerstbeginnenden plaats) zat voor eenen lessenaar, welken wij met onze kleine kinderoogen voor zeer groot hielden. Ieder kind van de school moest voor hem zijne les komen opzeggen, eerst de kleinsten, minst gevorderden, aan wie de meester het ABC voorspelde; als het ABC ten einde voorgespeld en door het kind nagespeld was, keerde het naar zijne plaats terug om een ander te laten aanschuiven.

Dan was het de beurt van meer gevorderden, die het *Onze Vader* met behulp van den meester spelden.

De meest gevorderden kwamen op het laatst en zij lazen zelf luidop; de meester kon zich vergenoegen de fouten te verbeteren, die zij bij het lezen deden.

Maar men moet niet denken, dat gedurende dit beurtelings verschijnen voor den meester, de andere kinderen, die hunne les opgezegd hadden of hunne les nog moesten opzeggen, mochten Werkeloos blijven. Geenszins! deze moesten intusschen op hunne plaatsen gezeten, halffluid (*mezza voce*) hunne lessen herhalen, zoodat gedurig een halffluid gegons in de school heerschte; maar soms

werd dat gegons te luidruchtig, soms zelfs zoo luidruchtig, dat de school niet weinig op eene garenmarkt begon te gelijken; doch dan liet de meester dadelijk een gefluit hooren, hetwelk soms wel eens vergezeld werd door eenige slagen van de zetlijn op den lessenaar.

De kinderen begrepen wat dit moest beduiden; het was voor hen een teeken, dat zij te veel laweit maakten en zij herbegonnen dan ook weer dadelijk hun halffluid gegons.

Bij uitzondering heerschte ook wel eens eene volkomen stilte in de school... maar dit ook beviel den meester niet; voor hem was dit een blijk dat de kinderen opgehouden hadden met leeren, en hij stelde dan ook daaraan spoedig een einde met onder aanhoudende slagen zijner zetlijn, zoo luid mogelijk uit te roepen: 'Welnu, mij dunkt, dat gij allen in slaap gevallen zijt. Allons, wederom spoedig aan het leeren!' en dan herbegon wederom het halffluid gegons van zooeven. Eene welingerichte school voor eerstbeginnenden moest in dien tijd als het ware een hommelennest gelijken; anders deugde zij niet.

Soms viel wel eens de zetlijn van Meester Hellemans op den rug of op de kneukels van den eenen of anderen plompen of wederspannigen schoolbengel; maar dit gebeurde raar of zelden, en nimmer nam onze goede oude meester zijne toevlucht tot den stok of den knuppel, waarvan de schoolmeesters van dien tijd een zoo kwistig gebruik maakten, De knuppel stond wel is waar achter den stoel van den meester, als een onmisbaar onderwijsmiddel van dien tijd, maar bleef slechts als eene bedreiging achter den stoel van onzen meester staan; nimmer heb ik er hem gebruik zien van maken.

Wanneer in de scholen van dien tijd de leerling het zoo ver gebracht had, het kruisken A-hoekje vloeiend te lezen, mocht hij in de school een ander leesboek medebrengen ter keuze zijner ouders, die hem dan gewoonlijk of wel den Kabinet of den Kleinen Catechismus of den Claus Catechismus of den Halve Geschrifte of een ander stichtend boek voor de school medegaven; een verplichtend schoolboek was niet aangeduid.

Ik kreeg, zooals ik reeds gezegd heb, de Spellekonst der Nederduytsche taele met de regels der welgema-nierdheyd in handen; verders kreeg ik nog den Halven Geschrifte en eindelijk de Brieven (het cursief geschrift nabootsende), in handen. Hij, die de brieven kon lezen, was *volleerd*; ik had die proef ondergaan en dan leerde ik schrijven; ja schrijven! en ik kap niet zeggen hoe trotsch ik was, wanneer ik in de school aan eene lange koord op een half blad papier mijn schrift zag hangen benevens de schriften van een paar andere mijner schoolkameraden, die het even zoo ver gebracht hadden als ik, en die even als ik de pheniksen der school waren.

Het exemplaar van dit schrift, door den meester zelven geschreven, luidde:

‘Den mensch in goeden staet heeft overal veel vrinden;
Maer, als het kwalyk gaet, dan zyn er geen te vinden.’

De leerlingen, die het zoo ver gebracht hadden, zelf te kunnen schrijven, verlieten voor het grootste gedeelte de school om eenen stiel te leeren en er waren geene twee jaren verlopen, of de meesten hadden alles vergeten, wat zij in de school leerden.

Nochtans hadden de weinigen, die het lezen niet

vergeten hadden, na het verlaten der school gelegenheid om hun bekomen onderricht te benuttigen met het lezen van stichtende boeken, die bij alle drukkers te vinden waren, zooals Griseldis, Oursson en Valentyn, Jakke met zijn fluitje, Fortunatus borze, Cabonus en Peccavia, Patricius vagevuur, de wonderbare myrakelen van den H. Roozenkrans door pater Vloers, den Ziekentroost en nog andere boeken van dien aard, die men altijd gerust en *sonder perijckele voor syner siele saligheyt* kon lezen, want zij waren met het *imprimatur* van den geestelijken boekkeurder voorzien.

Ik bleef bij meester Hellemans tot het doen mijner eerste communie. Het was, ik herinner het mij nog zeer goed, in het jaar 1816, in het *nat jaar*, zooals de buitenlieden het noemden, en het mocht wel het *nat jaar* genoemd worden; alle dagen was het regen, regen, en regen aaneen; het waren gedurig *wolkenbreuken*, zooals mijn vader de geweldige stortregens noemde, die elkander aanhoudend opvolgden.

Rondom Lier stond alles onder water; en dit niet alleen op de lage landen, in de nabijheid der rivieren gelegen, maar op de hooge landen werden niet zelden de pachthoeven ondergeregend, de bewoners met hunnen huisraad en hun vee op de vlucht gedreven en verplicht bij hunne geburen eene tijdelijke schuilplaats te zoeken.

Een onzettend getal bedelaars zag men aanhoudend de straten der stad doorloopen en een walgelijke reuk kwam uit de kleine burger- en werkmanswoningen de lucht verpesten, de reuk van den gebakken of gerookten panharing; doch de overvloed van dien visch was een

waar geluk voor de stad Lier; zonder dit voedsel zou een groot getal arme menschen aan honger bezweken zijn.

Het geheugen aan dit noodlottig jaar is mij levendig bijgebleven en ik wil het niet onder stilzwijgen laten voorbijgaan.

De Fransche en Latijnsche SCHOOL.

Na mijne eerste communie ging ik naar de Fransche school. Ik leerde er vooral Fransch lezen, Fransch vertalen en Fransch schrijven, een weinig aardrijkskunde en de vier regels der cijferkunde; veel verder strekte zich het onderwijs niet uit.

Ik bleef een paar jaren in de Fransche school, totdat mijne ouders het goedvonden mij het Latijn te doen leeren, want zij wilden van hunnen zoon eenen advocaat maken.

Een katholieke priester, Mijnheer Van der Gheyn genoemd, gaf in dien tijd aan eenige Liersche jongelingen les in het Latijn. Ik werd, zooals men alsdan zegde, *student* en ving aan in Simon Verepaeus de eerste grondbeginselen der Latijnsche taal te leeren, te declineeren, te conjugeeren en Latijnsche thema's te maken, wanneer op eenen zekeren zondag M. Van der Gheyn bij mijne ouders ten eten werd gevraagd; hij nam die uitnoodiging aan en vertelde bij het middagmaal, dat hij bij het Gouvernement de aanvraag had gedaan om bij de in te richten kweekschool als professor in het Latijn benoemd te worden. De Minister had hem geantwoord, dat er geen Latijn in de kweekschool

aangeleerd werd; doch hij had hem tevens de plaats van rector aan de Latijnsche school van Eindhoven aangeboden; en op de vraag mijns vaders wat hij hiermede ging doen, antwoordde M. Van der Gheyn: 'Ik heb reeds aan het Ministerie geschreven, dat ik die plaats aannam'. - 'Dit spijt mij, dit spijt mij bijzonder,' hernam mijn vader; en op mij wijzende vroeg hij zich af: 'wat gaan wij nu met onzen George doen?' - 'Wel,' antwoordde M. Van der Gheyn, 'wel laat dat manneken met mij gaan'... En het manneken ging mede.. En op eenen vroegen morgen der maand Maart van 1819 vertrok ik met drie andere schoolmakers, die evenals ik, hunnen ouden professor volgden, naar Eindhoven, waar M. Van der Gheyn ons reeds eenige weken vroeger was voorafgegaan.

Mijn vader deed mij, met zijn jachtgeweer op de schouders, uitgeleide tot het naburige dorp Emblehem. Tot dan toe had ik mij sterk en vastberaden gehouden; bij het verlaten mijner familie had ik geen enkelen traan geweend; maar wanneer mijn vader van mij afscheid nam en met de tranen in de oogen mij tegen zijne borst drukte, dan schoot in eens mijn gemoed vol en ik begon bitter te weenen, - doch ik werd als het ware voor mijne kameraden beschaamd, droogde mijne tranen af en wederom stapte ik moedig voort. Des avonds kwamen wij met de kar, waarop onze koffers geladen waren, te Turnhout aan; wij vernachtten daar in ik weet niet welke afspanning en des anderendaags 's morgens vervorderden wij onze reis; wij bereikten eerlang de grenzen van Noord-Brabant, waar wij in eens niets meer dan Hollandsch hoorden praten en niets

meer dan Hollandsche duiten en ander Hollandsch geld ontvingen; met ons Brabantsch klein geld konden wij niet meer te recht komen... 's Avonds landden wij te Eindhoven aan.

Wij hadden ons een groote gedachte van Eindhoven gemaakt, maar wij vonden ons leelijk bedrogen; Eindhoven was slechts een onbeduidend landstadje en de Latijnsche school telde ternauwernood een vijftiental studenten, meest boerenjongens, die tot dan toe door eenen enkelen professor onderwezen werden; deze, die ook een R.-E. priester was, ontving bij de nieuwe inrichting der Latijnsche school de plaats van conrector, terwijl M. Van der Gheyn degene van rector bekomen had.

Wij gingen bij M. Vander Gheyn inwonen, doch die goede oude man kon ons moeilijk be waken en dit had tot gevolg, dat wij altijd alleen uitgingen en kennis maakten met de voornaamste herbergiers der streek. En ik moet tot mijn leedwezen bekennen, dat gedurende ons verblijf te Eindhoven, wij ons meer met het beoefenen van het Eindhovensche kaartspel *sans prendre* en met aanleeren der eerste grondbeginselen van het *billard royal* bezig hielden dan met de rudjmenten van Simon Verepaeus; wij deden ook bijzonderen voortgang in het drinken van klaren genever met suiker. Onze ouders werden hiervan onderricht; zij gevoelden, dat dit alles; eene magere vergoeding uitmaakte voor het aanleeren van het Latijn, en zij besloten dan ook zeer wijselijk ons na de groote vacantie niet meer naar Eindhoven te laten wederkeeren.

Eene Bruiloft in 1819. - Bernard Schreuder.

Bij mijne tehuiskomst uit Eindhoven had eene groote gebeurtenis in mijne familie plaats: het huwelijk mijner oudste zuster met den heer Bernard Schreuder, bestuurder der kweekschool voor onderwijzers, onlangs in Lier door het Nederlandsch bestuur gesticht.

Ik was bij het huwelijk tegenwoordig en natuurlijk ook bij het *déjeuner dinatoire*, dat door mijne ouders aan het jonge paar en aan hunne uitgenoodigden aangeboden werd.

Het begon op het uur des middags. Bij het dessert nam de Burgemeester van Lier, M. Charles van Steenacker, het woord om een heildronk aan de nieuwgehuwden voor te stellen. Na hem droeg Jan-Frans Willems zijn gedicht voor: *Amor is een wondre kwant*, waarover ik reeds te voren sprak, en op hem volgde de secretaris der stad, G.-J. Avondtroodt, die een gedrukt dichtstuk voorlas, gemaakt door Meester Bauwens (welken Willems ergens den voornaamsten poëet van de boorden der Nethen noemt) en vanwege het onlangs ingericht schoolonderwijzersgezelschap aan den heer Schreuder en zijne bruid opgedragen. Hiervan werd een exemplaar aan de bruiloftgasten uitgedeeld; het eindigde met een lied, dat door al de aanwezigen werd medegezongen. Onnoodig te zeggen, dat al de heildronken en dichtstukken geestdriftig werden begroet en toegejuicht.

In den namiddag vertrokken de pasgehuwden naar Holland, waar zij een paar maanden gingen doorbrengen; bij hun vertrek had natuurlijk eene kleine

grijspartij plaats en ik nam hieraan een luidruchtig deel.

Na het vertrek der getrouwden deed burgemeester van Steenacker het voorstel al te zamen eene wandeling te gaan doen naar den lusthof van zijnen broeder, *het Spanje* genaamd, buiten de Leuvensche poort gelegen. Dit voorstel werd door mijnen vader bijgetreden onder stellige belofte van al de uitgenoodigden om na de wandeling wederom de plaats te hernemen, die zij op het banket hadden bekleed. Het voorstel Van Steenacker werd met de wijziging van mijnen vader bij eenparige stemmen aangenomen en al de uitgenoodigden verlieten in korps onze woning in de Lisperstraat gelegen en doorwandelden een groot gedeelte der stad. Na een paar uren keerde de stoet wederom en doorliep nogmaals een ander gedeelte der stad; al de uitgenoodigden zetten zich vervolgens wederom aan den disch; en het uur van middernacht was reeds lang geslagen, eer aan het scheiden gedacht werd.

Ik ben in mijnen langen levensloop van zeer vele bruiloften getuige geweest: van deftige bruiloften, van ernstige, van stijve, van stille, van luidruchtige, van vroolijke, van vervelende, van ongegeneerde, van vermakeijke, van bruiloften waarop emmers tranen werden gestort en van bruiloften waarop men niets deed dan lachen en stoeien; maar nimmer ben ik later op eene bruiloft geweest, die als het ware *en partie double* werd gespeeld, die door eene wandeling langs de straten en markten eener stad werd doorsneden en waaraan al de uitgenoodigden van twaalf uren 's middags tot over twaalf uren na middernacht voet bij stek hielden. In dien goeden ouden tijd banketteerden onze ouders mis

schien wat minder dan onze tegenwoordige tijdgenooten, maar als zij zich eens aan het banketteeren zetten, wisten zij van geen uitscheiden; het was alsof zij zich doordrongen gevoelden van het bekend gezegde van broeder Jan Vander Linden: *Wij waren er goed en wij bleven er lang.*

* * *

Bernard Schreuder, mijn nieuwe schoonbroeder, bekwam, zooals men weet, eene zekere vermaardheid in de schoolwereld.

In België werd als het ware het lager onderwijs door Koning Willem aan zijne bijzondere leiding en zorg toevertrouwd; hij werd gelast hetzelve van den gronde in te richten te midden eener bevolking, die zoo niet vijandig, ten minste met de grootste onverschilligheid zijne handelingen aanzag. Zijne pogingen werden met eenen schier onverhoopten uitslag bekroond. Nooit was het volksonderwijs in België in zoo weinigen tijd zulke reuzenschreden vooruitgegaan en Schreuder werd met recht door het Nederlandsch bestuur als den vader van het lager onderwijs in België beschouwd.

Overigens was het Schreuder niet te doen om geleerden, letterkundigen of uitstekende personaliteiten voor den dag te brengen, maar het was hem te doen goede schoolmannen, bekwame onderwijzers te vormen, wier bijzonderst, schier uitsluitend streven moest zijn, aan het hoofd te staan eener lagere school ingericht volgens de voorschriften van hunnen meester, den Bestuurder der kweekschool van Lier; en hierin slaagde hij ten volle: getuigen hiervan de uitstekende onderwijzers, die hij in België heeft nagelaten.

Wanneer Schreuder in 1830 Lier verliet, was men bezig aan het lokaal der kweekschool aanzienlijke vergrotingen toe te brengen; deze moesten dienen om een grooter getal kweekelingen te ontvangen en om aan het studieprogramma meerdere uitbreiding te geven, met het inzicht om de Rijks lagere scholen, die in verschillende steden van België waren ingericht, met het noodige personeel te kunnen voorzien. In de Rijksscholen, zooals men weet, was het onderwijs uitgebreider dan in de gewone lagere scholen; het bevatte ook het aanleeren van het Fransch.

Van Schreuder zagen, zoo in Holland als elders, verschillende levensbeschrijvingen het licht; de laatste verscheen in het Belgisch paedagogisch tijdschrift *de Toekomst* (nummer van 1 Januari 1892). Zij vloeit uit de pen van den Belgischen schrijver Gustaaf Segers, die zoovele roerende tafereelen over de Antwerpsche Kempen heeft geschreven, en ons den Kempischen boer wat minder verdicht dan Conscience, maar meer naar waarheid geschetst heeft wedergegeven. M. Gustaaf Segers is leeraar aan de tegenwoordige Normaalschool te Lier en het is ditmaal als *homme du métier*, als man der kunst, dat hij den Bestuurder der Nederlandsche kweekschool en zijn onderwijs beoordeelt. Aan beide brengt hij zijne hulde toe en verder treedt hij in eenige belangrijke bijzonderheden over de inzichten van het Nederlansch Gouvernement betrekkelijk het volksonderwijs in België en over de bestendige goedkeuring, die hetzelfde aan de praktische inrichting van het lager onderwijs door Schreuder deed wedervaren.

In Duitschland evenals in Frankrijk werd ook aan de

diepe onderwijskunde van Schreuder hulde toegebracht. Onder koning *Louis Philippe* begaf zich de oud-Fransche minister, pair van Frankrijk, Victor Cousin, naar Holland om aldaar het volksonderwijs te bestudeeren. Het Nederlandsch Gouvernement haastte zich Bernard Schreuder, alsdan schoolopziener te Gouda, aan te stellen, om den vermaarden Franschen staatsman te vergezellen, hem de onderwijsgestichten te laten bezichtigen en hem in betrekking te stellen met al degenen, die hem eenige inlichting over het onderwijs zouden kunnen verleenen.

Victor Cousin was uitermate ingenomen met zijnen begeleider, en in 1837 gaf hij een werk in het licht tot titel dragende *De l'instruction publique en Hollande*, waarin hij zich met de vleidendste bewoordingen over Schreuder uitlaat en hem eenen der kundigste school-voorstanders noemt, die hij ooit ontmoet had; met zulke mannen, voegde hij er bij, is het niet te verwonderen, dat het volksonderwijs in Holland zulken trap van volmaaktheid en bloei bereikt heeft.

De gewezen leerlingen der Nederlandsche kweekschool in België bleven na 1830 aan hunnen ouden Directeur een dankbaar aandenken toedragen.

Na de gebeurtenissen van 1848 en onder den indruk van het gevaar, hetwelk België zoowel als Holland had bedreigd, hadden zich de Belgen en Hollanders wederom elkander over hunne landgrenzen de broederhand toegereikt: de oude veeten waren vergeten... Dan ook mochten de oude kweekelingen aan hunne gevoelens jegens hunnen ouden meester lucht geven; zij besloten hem een banket in België aan te bieden en eene deputatie

werd naar Maastricht gestuurd, waar Schreuder in dien tijd het ambt van Inspecteur van het lager onderwijs bekleedde, om hem hiertoe uit te noodigen. Schreuder nam de uitnoodiging aan, het banket had plaats te Mechelen, een groot aantal oude kweekelingen waren tegenwoordig. Allen hadden na de miskeningen, de onderdrukkingen, de vervolgingen, waarvan zij in de eerste tijden na de omwenteling hadden te lijden gehad, hunnen weg in de wereld gemaakt: de meesten stonden aan het hoofd van officiële lagere scholen, eenigen waren schoolopzieners of leeraars bij het middelbaar onderwijs geworden, eenigen ook hadden het onderwijs verlaten om andere betrekkingen te bekleeden: men vond onder dezen een directeur der directe belastingen, een paar welhebbende kooplieden, waarvan zelfs een die huis in de stad en lusthof op den buiten bezat. Bij het banket werd den held van het feest een kostbaar geschenk gegeven, die dan ook later aan elk zijner vereerders zijn gelithographiëerd portret toezond. - Schreuder kwam sindsdien nog dikwijls in België; hij nam in 1849 te Gent deel aan het eerste Nederlandsche taalcongres, waarin hij als ondervoorzitter zetelde.

Het Collegium archiepiscopale.

Nadat ik M. Vander Gheyn verlaten had, moest ik, om mijne Latijnsche studiën voort te zetten, in een ander gesticht geplaatst worden.

Om het Latijn te leeren hadden wij in dien tijd nog in onze omstreken de eertijds zoo vermaarde en bloeiende *studiën* van de Kempen: te Meerhout, te Moll en te Gheel, waar twee of drie geestelijken aan de studenten, meestal

toekomstige theologanten, het latijn doceerden. De leerlingen woonden bij de dorpbewoners in. Voor mijne ouders kon er geen kwestie zijn, hunnen zoon naar een dier *studiën* te zenden, waar de studenten te veel boerenmanieren aanleerden en te veel leerden drinken.

Zij besloten dus, mij naar eene kostschool te zenden en in de maand October van 1819 ging mijne moeder met de moeder van eenen mijner schoolmakers, die met mij te Eindhoven was geweest, naar Mechelen om eene kostschool te zoeken. Deze laatste wees aan mijne moeder den weg en zij bracht haar naar het Bisschoppelijk Collegie in plaats van haar naar het Stedelijk Collegie te leiden, en bij onze wederkomst in Lier was mijn vader niet weinig verwonderd mij als leerling van het Collegium archiepiscopale aangenomen te zien; maar het was nu eens zoo en ik bleef student bij het aartsbisschoppelijk gesticht, *alumnus Collegii archiepiscopalis*.

Het regiem van het gesticht was zeer streng. Vriendschapsbetrekkingen tusschen de leerlingen werden niet gedoogd; met tweeën omgaan was stipt verboden, er moest ten minste een derde bij zijn; de onderlinge bespieding werd er aangemoedigd, de verklikking als een plicht opgelegd; vandaar dat de leerlingen zich onderling mistrouwden en dat de openhartigheid, die den jongelingen op dien ouderdom zoo eigen is, weldra bij hen verdween, om door geveinsdheid en mistrouwen vervangen te worden.

Als men jong is, kan men zich schier aan alles gewennen; ik gewende mij dus ook aan het regiem van het Collegium archiepiscopale.

Bij mijne aankomst in hetzelfde was ik zeer zwak in het Latijn en had de grootste moeite de lessen der grammatica te volgen; doch allengskens legde ik mij ernstig op de studiën toe en ik bevond mij eerlang in staat mijne medeleerlingen te volgen en later werd ik tusschen de meestgevorderden aangerekend. Latijn, dat moet ik bekennen, werd er goed en grondig geleerd, maar dit was ook al; noch geschiedenis, noch aardrijkskunde, noch wiskunde, noch letterkunde, noch vreemde talen, nauwelijks een weinig Fransch: met een woord niets van hetgene den geest kan ontwikkelen, den jongeling tot denken voorbereiden, werd er onderwezen; altijd Latijn, en gedurende zes jaren niets anders dan Latijn, ofschoon het officiëel programma der studiën het aanleeren van andere wetenschappen en vakken inhield. Ik heb nog in lateren tijd de cahiers der thema's van de klas der poësis doorbladerd: meestal de onderwerpen, welke wij in zoogezegde Latijnsche verzen moesten overbrengen, waren lofzangen aan de heilige maagd Maria, aan de heilige familie, aan St. Jozef en Ste. Anna, aan den engelbewaarder en aan andere heiligen benevens eenige verzuchtingen tot het priesterleven en tot de katholieke zendelingschappen.

In het Collegium archiepiscopale was men weinig ingenomen met het Nederlandsch bestuur en deszelfs koning; laat ons liever ronduit verklaren, dat het onderwijzend personeel eenen bedek ten haat aan Koning Willem en aan zijn zoogezegd kettersch bestuur toedroeg; en die haat werd niet weinig aangevuurd door den somberen man van het *haerelicum nescit Belga subire jugum*, den priester J.-B. Buelens, die dagelijks in het

gesticht aanwezig was en met den superior en de professoren van hetzelfde de nauwste betrekkingen onderhield. Overigens spraken de professoren in hunne lessen nooit over politiek noch over 's lands bestuur; maar de aanvallen tegen de Lutheranen en bijzonder tegen de Calvinisten, welke Buelens in een zijner werken het *Calvini fex* (Calvijn's gespuis of gebroed) noemde, waren niet zeldzaam; men moest ze schier in elke les hooren.

En, moet ik het bekennen? *ik*, die in mijn ouders huis en in mijne familieopvoeding altijd met den grootsten lof over Willem van Oranje en over den Koning der Nederlanden had hooren spreken, *ik* die, als het ware, niets dan gevoelens van aangekleefdheid aan het huis van Oranje had ingezogen..., wanneer *ik* het Collegium archiepiscopale verliet, was *ik* met geheel andere gevoelens bezield: *ik* was schier tot afkeer en misachting tegen Koning Willem en zijn bestuur overgegaan.

De dampkring of atmosfeer van het aartsbisschoppelijk gesticht was genoeg geweest om mij te bekeeren.

Overigens, zoodra ik dien dampkring verlaten had, herleefden wederom in mij de gevoelens van vroegere jaren.

Mijn leven in het Collegium archiepiscopale bevatte voor het overige niets aanmeldingswaardig. Eene enkele gebeurtenis in het collegie voorgevallen, moet ik nochtans herinneren; zij verwekte eene zekere opschudding in het land. Een professor van het collegie had met eenige leerlingen van het gesticht het geheim besluit genomen, het collegie te ontvluchten en naar Amerika over te steken, om missionnarissen te worden; zij brachten dit besluit ten uitvoer, en op eenen vroegen

morgen vernamen wij, dat zij het collegie verlaten hadden; hunne ontvluchting was met zooveel voorzorg en geheimzinnigheid voorbereid en uitgevoerd, dat de vluchtelingen reeds ingescheept waren, vooraleer hunne ouders bericht ontvingen van hun vertrek.

Tusschen de vluchtelingen bevond zich een jonge heer Desmet van Dendermonde, die interne was in het collegie. Deze klom in de Nieuwe Wereld op tot de waardigheid van bisschop. Voor eenige jaren hebben zijne stadsgenooten te Dendermonde een standbeeld te zijner nagedachtenis opgericht.

Die ontvluchting maakte eenen diepen indruk in het land; de dagbladen hielden er zich mede bezig en ook het gerecht bemoeide er zich mede. De gevluchte leerlingen waren minderjarig; doch de superior en de professoren hielden staande, dat zij niets van de zaak hadden geweten; en alle verder onderzoek bleef zonder gevolg.

Niettemin gaf dit alles stof tot nadenken bij sommige ouders, die hunne kinderen aan het aartsbisschoppelijk gesticht hadden toevertrouwd; en wanneer later mijne ouders het besluit namen mij in het stedelijk Collegie van Mechelen te plaatsen, was ook het voorval dier ontvluchting niet vreemd aan hun besluit.

Dit gebeurde met de Paaschvacantie van 1821.

In het stedelijk collegie werd, wat het Latijn betreft, nagenoeg hetzelfde geleerd als in het aartsbisschoppelijk gesticht; doch eenige wetenschappelijke vakken werden er ernstiger onderwezen; nochtans bepaalde zich alles tot het elementaire.

Ik bleef in het stedelijk collegie tot het einde mijner

Latijnsche studiën. In de klas der Rhetorica behaalde ik den eersten prijs en er werden mij ter belooning vanwege het stedelijk bestuur tien fraaie ingebonden boek-deelen, tot titel dragende: *Le spectacle de la nature* en *L'histoire du ciel* van l'abbé Pluche, geschonken.

Het eerste boekdeel bevatte tot opschrift:

De munificentia civitatis Mecheliniensis.
 Ex classe eloquentiae ad altiora gradum fecit
 Probus ac ingenuus adolescens, primus
 Georgius Carolus Lodovicus Bergmann, Liranus
 Id. primus in historia litteraria.
 Mechl: 20 Augusti 1823.
 Quod attestor
 J.-B. Van Asbroeck, Rhet. prof.

Ik dacht, dat ik als primus in de Rhetorica en voorzien die tien prachtige boekdeelen, voor eenen zeer geleerden knaap mocht aangezien worden. Och arme! ik ondervond weldra, dat de geleerdheid, die ik na zes jaren studie had opgedaan, volgens eene triviale uitdrukking, een zeer mager beestje was. Niettemin stelde mijn Latijn mij in staat de lessen der Hoogeschool bij te wonen en te begrijpen.

II. Herinneringen uit mijn studentenleven aan de Hoogeschool van Gent. (1883-1888.)

In de maand October van het jaar 1823 vertrok ik naar de Hoogeschool van Gent.

Ik was genoegzaam in het Latijn gevorderd, om aan het studieprogramma der Hoogeschool te kunnen voldoen. Men moet weten, dat in dien tijd aan de Hoogeschoolen alles in het Latijn gebeurde; de lessen werden in het Latijn gegeven, de examens moesten in het Latijn afgelegd worden, en wanneer de professoren openbare redevoeringen hielden, spraken zij Latijn.

Vooraleer tot de studie van het vak, waartoe men zich voorbereidde, aangenomen te worden, moest men een propaedeutisch examen of een examen in de filosofie afleggen.

Ons eerste werk was dus met de professoren der filosofie, wier lessen wij gedurende een jaar moesten bijwonen, kennis te maken.

Die heeren ontvingen ons zeer vriendelijk en, tegen de betaling van dertig Nederlandsche guldens voor elken cursus, schreven zij ons als leerlingen bij de Faculteit der letteren in, en wij waren *cives academici*.

Ons tweede werk was een kwartier te gaan zoeken.

Ik vond er dadelijk een bij Monsieur Boddaert, winkelier in zaden en koopman in mostaard in de Veldstraat, bij wien nog vier andere studenten inwoonden. Maar het was niet alleen den inwoon, dien wij bij Monsieur Boddaert vonden; wij waren bij hem ook in den vollen kost.

Monsieur Boddaert had eenen mostaardhandmolen en gewoonlijk gingen wij 's namiddags den werkman in het malen van den mostaard behulpzaam zijn; even als hij, draaiden wij dan den molen. Dit was, zoo verzekerde men ons, een geraadzaam middel voor de spijsvertering; maar met of zonder mostaardmalen verteerden wij de spijsen zeer goed; wij aten altijd als wolven, en de magerste van ons allen at nog het meest, ofschoon hij nooit eene hand aan den mostaardmolen stak.

* * *

De professoren van de Faculteit der wijsbegeerte waren: 1° Professor Mahne, een Hollander, die den cursus der Romeinsche oudheden (*antiquitates Romanae*) gaf. Hij droeg zijne lessen zeer klaar en methodisch voor en was in Holland als een *monstrum eruditionis* bekend.

2° Professor Raoul, een Franschman, was met de lessen der algemeene geschiedenis gelast. Hij bepaalde er zich bij de Latijnsche vertaling te geven van uittrek-

sels uit een Fransch chronologisch werk. Zijn onderwijs was zeer gebrekkig en Raoul was de eerste om zulks te bekennen. 'Ik ben geen geschiedschrijver,' zeide hij soms vertrouwelijk, 'ik ben een Fransch litterator.'

En dit was hij ook in den volsten zin van het woord. Bij de winteravonden opende hij kosteloos eenen leergang van Fransche letterkunde; hij bestudeerde alsdan eenige Fransche klassieken en wist dit zeer aantrekkelijk te maken. Soms ontving hij van jonge dichters naamlooze stukken van hun maaksel, die de professor in de lessen voorlas, critiseerde, goedkeurde of afkeurde.

Zijn leergang over de Fransche letterkunde werd uit liefhebberij door studenten van alle vakken druk bezocht, ten verschille zijner lessen over de geschiedenis, waarin men slechts toehoorders tegen dank ontmoette.

3° Professor Rassmann, een Duitscher, was gelast met het onderwijs der logica. Het schijnt dat zijne lessen diep doordacht en doorgeleerd waren. Ik kan er mij niet bijzonder over uiten: evenals de meeste studenten van het eerste jaar, woonde ik de lessen bij, zonder mij veel moeite te geven om dezelfde te verstaan.

De professoren Mahne, Raoul et Rassmann bepaalden er zich bij hunne lessen in het Latijn te dicteeren, zonder er vele uitleggingen bij te voegen.

Wij hadden nog eenen vierden professor, den heer Garnier, die met de lessen over de hoogere mathesis gelast was. Hij was een Franschman en droeg zijne lessen in het Fransch voor. Deze werden slechts regelmatig bijgewoond door drie of vier studenten, die zich tot wetenschappelijke vakken voorbereidden. De andere

studenten vergenoegden zich met twee- of driemaal in de maand naar de lessen van professor Garnier om te zien; maar dan droegen zij zorg op de eerste banken te gaan zitten, om van den professor opgemerkt te worden. Overigens bekommerde hij er zich weinig over. Op den klokslag van het uur, dat voor het beginnen zijner les was vastgesteld, opende hij zijnen leergang zonder te zien of er toehoorders in de zaal tegenwoordig waren; na het verlopen van het uur sloeg hij zijne boeken toe en vertrok.

Ondanks zijne berenmanieren, was Garnier de beste man van de wereld; op het einde van het schooljaar leverde hij aan elken student zonder onderscheid een *testimonium* af, bevestigende dat deze behoorlijk de lessen had bijgewoond!

* * *

Het eerste jaar (in de filosofie) waren de studenten over het algemeen niet gewoon hunne studiën ernstig op te vatten. Zij woonden de lessen bij, maar hierbij bleef het. Elk student leefde naar goeddunken; de meesten gaven zich over aan vermakelijkheden van allen aard; velen krenkten hunne gezondheid en vernietigden hunne toekomst; maar ook waren er velen, die zich met letterkunde en wetenschappelijke vraagstukken bezig hielden.

Ik had het geluk in eene groep van laatstgemelden te vallen en met het dagelijksch redeneeren en het behandelen in onze gesprekken van allerhande ernstige onderwerpen (op onze manier, wel te verstaan), scherpten wij onzen geest en bereidden wij ons voor tot de ernstigere studiën, waaraan wij ons gingen wijden.

Studentengezelschappen bestonden er in mijnen tijd niet aan de Gentsche hoogeschool, zoodat elk student zijn eigen *modus vivendi* volgde. Eenigen bleven 's avonds thuis, anderen gingen in de eene of andere herberg van hunne keus den avond doorbrengen.

Een estaminet behield nochtans, als ik aan de Hoogeschool kwam, eene buitengewone *vogue* bij de studenten. Die herberg was gelegen in een eng straatje, de Bennesteeg, niet ver van de *Aula academica*, en droeg als uithangbord *In het Leestje*; de studenten noemden haar '*la Forme*.'

Drie frissche jonge deernen, de dochters van den huisbaas, deden er den dienst. Of zij tusschen de studenten geene bijzondere *amis de coeur* bezaten, weet ik niet; maar wat ik weet, is dat zij voor alle studenten even gediensig en vriendelijk waren; dit had natuurlijk veel bijgedragen tot de groote vermaardheid van *la Forme*. 's Avonds was de estaminet propvol; men had dikwijls moeite om er een plaatsje te vinden.

Eenige der voornaamste bezoekers van *la Forme* kregen eens in hun hoofd een studentengezelschap in de bovenzaal van den estaminet op de richten. Het gezelschap kwam wezenlijk tot stand, maar het kwijnde welhaast en stierf binnen het jaar zijner geboorte. Sindsdien heb ik van geen ander studentengezelschap meer hooren spreken in mijnen tijd.

* * *

De inwoners van Gent noemden de studenten *Messieurs les élèves de l'Université*; in de Hoogeschool droegen wij den naam van *cives academici*; de professoren, wanneer zij tot de studenten spraken, noemden hen *ornatissimi*; zij zelve droegen den titel van *clarissimi*.

De benaming van *cives academici* brengt mij eene gemakkelijke bijzonderheid te binnen.

Een jonge behendige Figaro stelde aan elken student, die bij de Hoogeschool aanlandde, een Latijnsch kaartje ter hand van den volgenden inhoud: *Henricus Le Foie, capillorum concinnator, inter cives academicos optime notus, h.h.s.c. (habet honorem se commendandi.)*

Le Foie dacht waarschijnlijk, dat bij al die Latijnsche professors er ook een Latijnsche haarkapper te huis behoorde.

Onnoodig te zeggen, dat onze *Capillorum*, zoo als wij hem bij verkorting noemden, eenen kolossalen bijval bekwam en dat de meeste *cives academici* hem hunne kalandizie schonken.

Hij deed overigens geene oneer aan de *cives academici*; hij was altijd correct, zelf als een ware dandy gekleed; en wanneer hij eenen *civis academicus* tegenkwam, vloog als het ware zijn hoedje van zijn hoofd, om hem beleefd te groeten. Zijne *coupe de cheveux*, eenieder moest het bekennen, was altijd onberispelijk; en menige jonge lummel, die te Gent was aangekomen met het verward hoofd van eenen wildeman of met het platgestreken haar van eenen Vlaamschen dorpskoster, werd door Le Foie in eenen echten fashionable herschapen.

* * *

In den dagelijkschen omgang spraken de *cives academici* onder elkaar schier uitsluitend Fransch.

De reden was, dat de begoede standen, als een gevolg der twintigjarige Fransche overheersching van 1794 tot 1814, nog sterker verfranscht waren geworden dan

zij reeds in de 18de eeuw waren; en ook dat de Vlamingen alsdan niets anders dan hunne platte plaatselijke dialecten spreken konden, hetgeen somtijds onder de studenten veel verwarring bracht.

Wanneer de jongelingen der provinciën Zuid-Brabant en Antwerpen te Gent met hun Brabantsch *patois* aanlandden, trokken zij zich met de Gentenaars nog al wel uit den slag; maar met de Bruggelingen en andere West-Vlamingen ging het moeilijker. Daarom vonden wij het eenvoudiger en voornameer onder elkander Fransch te spreken.

De Hollandsche studenten, die de moedertaal zuiver en sierlijk spraken, begrepen wij dadelijk, en *vice versa*; want, als wij met hen spraken, hollandiseerden wij zooveel mogelijk ons plat Vlaamsch. Doch de meeste Hollanders schikten zich gretig naar het heerschend gebruik ten einde met ons Fransch te leeren.

Dit had voor gevolg, dat zij zich soms van zulke rare Fransche woorden en wendingen bedienden, dat wij dikwijls onzen lachlust niet konden bedwingen. Maar zulks ontmoedigde de Hollanders niet; en wanneer zij de Hoogeschool verlieten, spraken zij het Fransch bijna zoo goed als wij; en wij hadden de pretentie zeer goed Fransch te spreken, och arme!

* * *

Gemeenname omgang tusschen de professoren en de studenten bestond er niet; het was slechts van uit de hoogte hunner cathedra, dat de hooggeleerden ons toespraken. Vooral in de rechten was zulks het geval. In de medicijnen was integendeel de afstand tusschen

professoren en studenten niet zoo groot. Buiten de lessen kwamen zij met elkander meer in aanraking, bijvoorbeeld in het gasthuis der oude Bijloke.

De studenten in de rechten hadden weinig omgang met de studenten in de medicijnen; de *allures sans gêne* en de lossere manieren der discipelen van Esculaap staken te veel af tegen de aristocratische deftigheid der heeren juristen van dien tijd.

'*Les étudiants en droit se tiennent beaucoup plus sur leur respect,*' placht eene oude madame te zeggen, die niets anders dan studenten in de rechten voor commensalen had. En die madame mocht er over meespreken. Zij had vroeger eenen baron gediend en altijd met 'groot volk' omgegaan. Het was ook bij dat groot volk, dat zij haar Fransch had leeren spreken.

Met de burgers van Gent hielden de studenten in de rechten zich weinig op. Anders was het gelegen met de studenten in de medicijnen; velen gingen met het volk zeer gemeenzaam om en namen zelfs dikwijls deel aan de volksvermaken der Gentenaars.

Dit brengt mij eenen wedstrijd te binnen, dien in 1826 eenige vieze snaken der kleine burgerij in eene herberg (ik geloof dat zij *De Schraminkel* heette) hadden uitgeschreven. In dien wedstrijd werden er twee of drie prijzen uitgelooft voor de liefhebbers, die de '*leelijkste muilen*' ⁽¹⁾ zouden trekken.

Een student in de medicijnen van het achtste jaar nam er deel aan en behaalde den eersten prijs. Die prijs werd hem met algemeene stemmen en bij acclamatie toege-

(1) De leelijkste scheeve gezichten.

kend en dit was niets meer dan billijk. Nooit werd er eene afschuwelijkere tronie gezien dan degene van den laureaat: neus, oogen, voorhoofd, kaken en kin waren verdwenen om plaats te maken voor eenen afgrijselijken vleeschklomp.

Eene algemeene toejuiching viel den gelukkigen overwinnaar te beurt en meer dan eene welgepaste redevoering werd te dier gelegenheid uitgesproken. Die dompelaar mocht wel eens in eenen wedstrijd bekroond worden als vergoeding voor de talrijke 'buizen', waarmede onmeedoogende professoren hem in zijne examens hadden bekroond.

Ook bij de jonge meisjes hadden de medici veel succes.

En wanneer de studenten in de rechten zich moesten vergenoegen met de eene of andere mammezel van twijfelachtige schoonheid of van rijpen ouderdom op de bals te flirteeren, zag men de studenten in de medicijnen meestal voor den dag komen met de schoonste meisjes van Gent; ja met de schoonste, en dit was niet weinig gezegd: Gent was in dien tijd voor zijne schoone vrouwen bekend. Hadden de Siskaatjes, de Vergenietjes, de Zannettekens, de Paulinetjes van dien tijd heden geleefd, velen hadden met de grootste hoop van welgebakken mogen deelnemen aan de *concours des prix de beauté*, die thans bij meest alle beschaafde volken aan de orde van den dag zijn.

Wat bijzonder tot het succes der medici bij de Gentsche schoonen bijdroeg, was dat menig meisje in die toekomstige doctors of heelkundigen eenen echtgenoot hoopte te vinden. IJdele hoop! het ging niet te

Gent, zooals het voortijds te Leuven placht te gaan, volgens een oud bekend liedje:

*De jonge meisjes van die stee,
die slijpen zoo menig studentje mee.*

Wij hebben nooit in dien tijd van huwelijken gehoord tusschen Gentsche schoonen en studenten of gewezen studenten der Gentsche hoogeschool.

Ach! waar zijn nu die Gentsche schoonen en waar zijn die flinke studenten, die haar het hof maakten? Zouden wij niet met den koninklijken profeet mistroostig moeten uitroepen: *Transivi et ecce non erant?* Meest allen zijn dood, en de weinigen die nog overblijven, zijn stokoude pekens en mekens geworden, waarvan de eenen in hunne kamers zitten te kuchen, en de meest bevoordeeligden met gebogen hoofde en een stokje in de hand voetje voor voetje langs de straten trippelen en struikelen.

* * *

Ik hield mij te Gent bijzonder met de muziek bezig en bespeelde de violoncelle. Ik maakte kennis met eenen studiemakker van mijnen cursus, Louis Fredericq⁽¹⁾, die goed op de viool speelde. Dikwijls maakten wij samen muziek en somtijds noodigden wij andere muziekliefhebbers uit om trios of quatuors met ons te spelen. Somtijds ook werden wij verzocht met andere studenten serenades te gaan geven aan de eene of andere Gentsche

(1) Gestorven als griffier van het Beroepshof te Gent en vader van wijlen den raadsheer aan het Beroepshof Victor Fredericq.

schoone. In dien tijd was het een gebruik onder de studenten van aan de jonge juffrouwen, die zij opgemerkt hadden, hunne hulde bij middel van avond-muziek vóór hunne deur te gaan betuigen. In die serenades speelden de zangers en gitaristen de hoofdrol.

Alsdan was de guitare *à l'ordre du jour*. Bijna elk wel opgevoed jongeling kon de guitare genoegzaam bespelen (*pincer la guitare*, zooals men het in 't Fransch nauwkeuriger zegt), om de eene of andere bevallige zangster te begeleiden.

Arme guitare! de laweitmakende piano heeft uw zacht gemurmelt vervangen; thans bestaat gij niet meer tenzij als eene herinnering uit het verleden. Welnu, al mocht men mij voor eenen nijdigen *laudator temporis acti* uitschelden, ik wil u nog heden mijne hulde brengen en luidop verklaren, dat ik uw verdwijnen diep betreur.

Hoe zagen er onze studenten van omstreeks 1830 dichterlijk, schilderachtig, ja ridderlijk uit, wanneer zij, met hunne guitare in de hand, die bij middel van rooskleurige zijden lintjes om den hals was gebonden, onder het venster stonden van de eene of andere *Dulcinea* en haar hunne bekoorlijke pizzicatos toestuurd!

De toonkunst werd ook in dien tijd bijzonder in Gent beoefend; wij waren getuigen van de groote zegepraal, die de *Harmonie* van Gent behaalde in den wedstrijd voor de groote steden van ons land door den Staat uitgeschreven, en de studenten namen deel aan de inhaling der *Harmonie*. Wat zagen de spelende leden met hunnen schilderachtigen uniform er trotsch en gelukkig uit over hunne overwinning en over de eerbewijzen, die der maatschappij in hare vaderstad te beurt vielen!

Louis Fredericq en ik waren ernstige muziekvereerders en wij besteedden aan de muziek het klaarste van ons ouderlijk inkomen, Regelmatig woonden wij de concerten in den grooten schouwburg bij, die vreemde of inlandsche artisten te Gent kwamen geven. Zoo hoorde ik de groote harpiste Aline Bertrand, den beroemden vioolspeler De Bériot en zijne toekomstige vrouw, de heerlijke zangeres Mme Malibran. Bij de muziekfeesten en bij de eerste galavertooningen der opera's waren wij steeds tegenwoordig, en nimmer werden wij vergeten, als er inteeckenlijsten in omloop gebracht werden voor het eene of andere liefdadigheidsconcert, of om den eenen of andere behoeftigen of veel belovenden artist ter hulp te komen.

De opera's, die alsdan het meest op den Gentschen schouwburg opgevoerd werden, waren *Le Calife de Bagdad*, *Les voitures versées*, *Le nouveau seigneur du village*, *Le chaperon rouge*, *La fête du village voisin*, *Jean de Paris*, *Ma tante Aurore* en *La Dame Blanche* van Boïeldieu; *Don Juan*, *Les noces de Figaro* en *La flûte enchantée* van Mozart; *Camille ou le Souterrain*, *Gulnare*, *Raoul sire de Créqui* en *La maison à vendre* van Dalayrac; *Les deux avars*, *Richard Coeur-de-lion*, *Le tableau parlant*, *Zémire et Azor*, *La fausse magie* en *La caravane du Caire* van Grétry; *Joseph* van Méhul; *Fiorella*, *La neige*, *Le maçon* en *La muette de Portici* van Auber; *Robin des bois* van Weber; *Marie* van Hérold; *Le bouffe et le tailleur* van Gaveaux; *Le Prisonnier* van Della Maria; *Le maitre de chapelle* en *Le sourd ou l'auberge pleine* van Paër; *Le Barbier de Séville*, *La pie voleuse* en *Othello* van Rossini; *La Vestale*

en *Fernand Cortez* van Spontini; *Aline reine de Golconde* en *Le déserteur* van Monsigny; *CEdipe à Colone* van Sacchini; *L'intrigue aux fenêtres*, *Les rendez vous bourgeois*, *Jeannot et Colin* en *Joconde* van Niccolo; *Le Solitaire* en *Masaniello* van Carafa; *Le pensionnat de jeunes demoiselles* van De Vienne.

Het repertorium, men ziet het, was nog al uitgebreid. Wij vonden de muziek van dien tijd lieflijk, aantrekkelijk, gevoelvol en bijzonder rijk aan melodie.

Latere muzikschrijvers begrepen, dat zij zich naar de behoeften van den tijd moesten schikken, dat in eene eeuw van groot laweit, er ook eene muziek met groot laweit noodig was. En zij voegden bij hunne nieuwe muziek zooveel koperen instrumenten en andere geruchtmakende speeltuigen, dat hun gedruis de schouwburgen op hunne grondvesten deed daveren en de toehoorders beurtelings aangreep, verbaasde, verraste, onthutste, ontstelde, verstomde en verschrikte. Jammer dat die nieuwe muziek aan menigen artist eene vroegtijdige doofheid kostte. Maar niettemin, men moet het bekennen, de toehoorders van heden hebben oneindig meer klank voor hun geld dan die van vroeger.

De besturen van den Gentschen schouwburg legden er zich alsdan bijzonder op toe om het publiek goede zangers en zangeressen aan te bieden, - hunne namen zijn met het geluid hunner stemmen verdwenen. - De naam van eenen enkele is mij bijgebleven, die van den tooneelspeler Van Campenhout, die gedurende een gansch tooneeljaar de rol van Eleviou vervulde en eene prachtige tenorstem bezat. Zijne grootste triomfen behaalde hij te Gent in Rossini's *Barbier de Seville* en in Carafa's *Solitaire*,

Tijdens de Septemberdagen van 1830 was Van Campenhout te Brussel; hij nam deel aan de omwenteling en maakte de muziek der *Brabançonne*, die, zooals men weet, het nationaal lied van België is geworden.

Gent bezat ook in dien tijd artisten van groot talent, onder anderen de gebroeders De Vigne, waarvan de oudste, solo-violoncelle aan het groot theater, uit zijn instrument zulke gevoelvolle toonen kon trekken, dat hij zijne toehoorders soms tot tranen toe bewoog.

De jongere broeder De Vigne begon alsdan zijne artistieke loopbaan; hij speelde bekoorlijk de fluit en gaf dikwijls concerten, waarin hij altijd geestdriftig werd toegejuicht, bijzonder door het schoone geslacht; want hij was niet alleenlijk een *knap* artist in den Hollandschen zin van het woord, maar ook een *knappe* jongen in den Vlaamschen zin.

Ook Andries, solo-viool bij het groot theater, was voor zijne groote behendigheid in het vioolspelen bekend; voor hem bestonden geene moeilijkheden.

Hij hield zich ook met muziek-componeeren bezig; eenige zijner romancen hadden bijzonder succes bij de studenten, onder ander zijne romance *l'Orage*, die eindigde met de woorden;

Seul au bonheur je m'abandonne,
Et ce bonheur je te le dois.

Deze romance was bijzonder geschikt om bij de studentenserenades *geroucouleerd* te worden.

Ik vermeld nog Mejuffrouw Moke, zuster van onzen studiemakker, die met zijnen historischen roman, *la bataille de Navarin*, zich reeds in de letterkunde eenen

naam had gemaakt en later de bekende hoogleeraar der Gentsche universiteit is geworden. Juffrouw Moke was in dien tijd nog een kind, maar trok reeds als pianospeelster de aandacht der kunstwereld op zich. Iedereen bewonderde te Gent haar zoo vroeg rijp en tevens zoo schitterend talent. Later trad Juffrouw Moke te Brussel in het huwelijk met den heer Pleyel en onder dien naam hield zij hare faam van uitstekende pianiste staande.

Gent mocht zich nog in dien tijd over andere opkomende artisten beroemen, die later naam maakten, als Hanssens, Mengal en anderen; doch ik zwijg over hen en wil mij bepalen bij degene, die ik persoonlijk gekend en persoonlijk heb kunnen waardeeren.

Den zondagmorgen ging ik gewoonlijk bij den heer advocaat Lebègue doorbrengen. Wij maakten daar zeer ernstig muziek en vele muzikliefhebbers en artisten kwamen nu en dan die *matinées musicales* opluisteren.

Ik had met den advocaat Lebègue kennis gemaakt bij zijne ooms, de heeren gebroeders Toussaint, wijnhandelaars, die rechtover het Belfort woonden en mij dikwijls 's zondags ten eten uitnoodigden. Ik bracht zeer genoeglijke uren op die middagmalen door, want het geheele huisgezin Toussaint was uitermate vroolijk en ik werd er als een lid der familie behandeld.

* * *

Zooals wij samen, Fredericq en ik, muziek maakten, zoo deden wij ook dikwijls samen groote wandelingen, bijzonder binnen de stad Gent, die wij op ons duimken kenden.

Gent was dan nog de moderne stad niet van heden,

met hare nieuwe straten, met hare moderne huizen en hare vriendelijke squares.

Zij bezat alsdan haar grootsch Justitiepaleis, 'dat puikjuweel der kunst', zooals Ledeganck zong, nog niet, noch haren prachtige Operaschouwburg, noch veel andere grootsche gebouwen van lateren tijd.

In vele gebuurten zag men niets dan vervallen woningen en smerige huisjes door den arbeidenden stand bewoond. Op vele plaatsen en straten was het eenzaam, stil en doodsch.

In het begin van 1825 verliet ik mijne kamers bij Monsieur Boddaert in de Veldstraat om bij eenen luitenant van het Nederlandsch leger te gaan inwonen. Hij heette Scharter, was met eene Engelsche getrouwd en behandelde mij als eenen vriend. In zijnen familiekring vierde ik allergeoeglijkst het welslagen van mijn examen als candidaat in de rechten.

Doch, tijdens de groote vacantie van 1825, veranderde de heer Scharter van garnizoen en in 1830 vertrok hij met de overblijfsels van het Hollandsch leger uit België naar het Noorden; ik heb hem nooit wedergezien. Maar mijn luitenant Scharter heeft het in Holland ver gebracht en is als generaal gestorven. Zeven-en-veertig jaren later trof ik eens zijne weduwe te 's Gravenhage aan en beiden haalden wij ons hart op onder het praten over ons genoeglijk samenzijn te Gent *in illo tempore*.

Toen het vertrek van luitenant Scharter mij dwong van kwartier te veranderen, woonde ik van 1825 tot 1828 bij Madame Verstraeten, op den hoek van Kort Onderbergen, waar ook nog andere studenten woonden en in den vollen kost waren. Van mijn kwartier

beheerschte ik, als het ware, geheel de straat, die als veel anderen Gentsche straten van dien tijd stil en doodsch was; ik kan verzekeren, dat de zeldzame voorbijgangers mij in de week nooit in mijne studiën gestoord hebben.

's Zondags was het anders; dan stroomde het volk en bijzonder een aantal mamas met hunne dochters naar St-Michielskerk, en wij, studenten, gingen er meest alle zondagen de hoogmis en vooral het lof hooren. Of het wel uit godvrucht was, dit zou ik niet durven verzekeren. Althans zag men het grootste gedeelte der studenten aanhoudend in de kerk rondwandelen, de jonge juffrouwen in oogenschouw nemende en haar soms vrijpostig in hare gebeden storende. Maar die slechte gewoonte in St-Michielskerk evenals in den Casino rond te wandelen, werd door de studenten niet ingevoerd; de Gentsche fashionabels hadden hun hiervan het voorbeeld gegeven. De kerkmuziek was er uitstekend en het werd eene soort van concert-promenade, waartegen zekere godvruchtige dames soms protesteerden met den verontwaardigden uitroep: 'Zijde nie beschoomd, menieren?'

Schuins over mijn kwartier in Kort Onderbergen, op den hoek der straat, woonde eene weduwe, Mevrouw Lammens, met haren zoon Hippoliet.

Die familie was verwant met den generaal Van Damme, die bij den val van den eersten Napoleon eene zoo groote vermaardheid had bekomen door de menigvuldige veldslagen waaraan hij deel nam. Gedurende de *Cent jours* was hij door Napoleon tot *pair de France* verheven en aan het hoofd van zijn derde legerkorps

gesteld. Op 18 Juni 1815 bevond hij zich te Waver met Grouchy en bleef er met zijne soldaten onbeweeglijk staan wachten, terwijl Napoleon in de velden van Waterloo de nederlaag leed, die over het lot van Europa besliste.

Dikwijls zag ik den beroemden Franschen generaal vóór het raam der eerste verdieping van de woning der familie Lammens zitten; hij zag er eenigzins mistroostig en ontmoedigd uit. Zijn eenige zoon woonde soms onze muziekvergaderingen bij; voor zooveel ik mij herinner, speelde hij de viool. Een onzer medeëxecutanten noemde hem *Monsieur le Comte*. Hij was een gentleman in den breedsten zin van het woord. Later heb ik vernomen, dat de jonge Van Damme vroeg is overleden en dat generaal Van Damme geene afstammelingen heeft nagelaten.

Het raam van de eerste verdieping, waar de familie Lammens bij voorkeur huisde, was meest dagelijks bezet door eene nicht der familie, die Juffrouw Nathalie heette; haren familienaam heb ik niet gekend.

Juffrouw Nathalie was in dien tijd omstreeks vijf en twintig jaar oud. Het was eene hupsche, fraaie meid. Al de studenten, die achtervolgens mijn kwartier betrokken, betaalden ook achtervolgens hunnen tol van hulde en verliefdheid aan Juffrouw Nathalie, die zich weinig over die *blancs-becs* scheen te bekommeren, ofschoon zij misschien innerlijk zeer geveleid was over de liefdebetuigingen, waarvan zij aanhoudend het voorwerp was.

* * *

Indien in zekere gebuurten en straten het er treurig uitzag, Gent bezat talrijke overblijfsels zijner vroegere grootheid, die het als eene der merkwaardigste steden van ons land deed bewonderen.

Gent had zijne prachtige en rijke kerken,

die tempelen van echt arduin,
belaan met eeuwen op de kruin,

zoals Ledeganck ze eenige jaren later bezong; zijn zoo fijn gebeiteld stadhuis, zijnen *Mammelokker*, zijn Belfort, zijne *Dulle Griete*, zijne ontelbare schilderachtige markten en straten, zijnen Kouter met zijne sierlijke gebouwen, zijne eigenaardige doch treurige Vrijdagmarkt, die van zooveel groote gebeurtenissen getuige was geweest en waarop wij in onzen tijd nog zoo dikwijls schandpalen, ja ook de ijzingwekkende guillotien zagen oprichten.

Gent had ook nog zijn aloud Gravenkasteel; maar de nijverheid had zich toen van dit middeleeuwsch gebouw meester gemaakt en de prachtige zalen van vroeger met weversgetouwen en andere werktuigen gevuld, terwijl een ander gedeelte door schamele gezinnen was bewoond.

Wij mochten getuigen zijn van de aanzienlijke ontwikkeling en welvaart, welke de nijverheid te Gent alsdan had bereikt en die nog dagelijks met reuzenstappen vooruitging, dank aan den hebzuchtigen Hollander, dien wij in 1830 hebben weggejaagd.

Maar het waren niet alleen die overblijfsels zijner vroegere grootheid, die het Gent van dien tijd aantrekkelijk maakten; nieuwe straten werden er aangelegd of vol-

trokken, als de gelijkvormig gebouwde Brabantstraat; en de grootsche *Aula academica* was juist ingewijd.

Dit aanzienlijk gebouw, met zijnen prachtigen voorgevel en zijne arduinen zuilen in de Volderstraat, was alsdan het voorwerp der algemeene bewondering; de vreemdeling bleef op hetzelfde 'in stomme aanbidding staren' en wij, studenten, mochten met fierheid naar dit grootsche gebouw opzien: het was immers voor de Hoogeschool en hare studenten opgericht.

Ook voor *ons* was de aanzienlijke bibliotheek op de Baudeloolei, met hare ontelbare boekdeelen ten bate der Hoogeschool beschikbaar gesteld, en dikwijls gingen wij er onze ledige uren doorbrengen.

Maar laat ons het zoo vermaarde *Jardin botanique* of *Hortus botanicus* niet vergeten, dat alsdan te Gent in vollen bloei stond en als het belangrijkste van ons land bekend was.

En laat ons vooral de liefhebberij van zeldzame planten en schoone bloemen niet vergeten, die zich bij de burgers van Gent zoo zeer ontwikkeld had. Vóór de vensterramen der aanzienlijkste huizen prijkten alsdan potten en tuilen met de schoonste planten en bloemen; en daarachter verborg zich dikwijls een bevallig gezichtje, dat nog meer dan het gebloemte onze aandacht tot zich trok. En die brave, brave bloemen lieten ons toe, zonder onbescheidenheid, vóór de vensterramen te blijven staan, om zoowel het gebloemte als de juffrouwen, die er achter schuilden, in oogenschouw te nemen en, naar gelang der zaak, te bewonderen.

De liefhebberij in bloemen heeft zich sindsdien over meest al de andere steden van ons land uitgebreid;

maar in 1823-1828 had de stad Gent er als het ware nog het monopolium van.

* * *

Nog iets, dat het Gent van *dien* tijd zelfs bij de Flaminganten van *dezen* tijd (en dit is niet weinig gezegd) moet in achtving doen stijgen: het Gent van toen telde vele ijverige beminnaars onzer moedertaal. Eene maatschappij ter beoefening der Nederlandsche taal en letterkunde was er tot stand gekomen en wekelijks hield deze hare vergaderingen, waarop eenige studenten dikwijls tegenwoordig waren. Prachtige redevoeringen en welsprekende voordrachten werden er soms gehouden. Zij waren vooral geschikt om bij de hoogere volksklassen propaganda te maken. Daar heb ik professor Schrant, Vervier, professor Kesteloot en anderen het woord hooren voeren.

Maar een ander gezelschap bestond, hetwelk bij de burgerij eene nog gewichtigere propaganda maakte; het was de maatschappij van *Rhetorica*, die op de Houtlei in den *Parnassus* haren theater had, waarop slechts stukken in het Nederlandsch gespeeld werden. Die maatschappij onderhield eene troep artisten, die wekelijks een paar vertooningen gaven. Dit deed zelfs bij de Gentenaren het vermoeden ontstaan, dat die Maatschappij door het Nederlandsch Staatsbestuur geldelijk ondersteund werd.

Die Vlaamsche tooneelzaal werd door de burgerij druk bezocht: dikwijls had men de meeste moeite om eene plaats in het parterre te vinden. Maar (want daar is een *maar* bij) die schouwburg werd weinig of niet door de hoogere burgerklas bezocht.

Wij, studenten, woonden dikwijls de vertooningen van het Vlaamsch Theater bij. Het was daar, dat wij kennis maakten met het alsdan zoo beroemde drama *Menschenhaat en Berouw*, dat zoovele tranen uit de oogen der toehoorders perste. Het drama was, zooals meestal de andere stukken van het toenmalig Vlaamsche repertorium, uit het Duitsch vertaald; velen dier vertaalde tooneelspelen waren van Kotzebue, die voor eenen meesterlijken schrijver doorging.

* * *

De Gentenaren waren den studenten over het algemeen zeer toegenegen en zij trokken bij voorkomende gelegenheden dikwijls partij voor hen. Eens kregen, in eene buitenherberg te Mariakerke, eenige studenten eenen hevigen twist met de boeren en zij werden door de buitenlieden overmand; doch een troepje Gentsche jongens, die de studenten noch van haar noch van pluimen kenden, sprongen toe en zij deelden aan die boeren-lummels, eendrachtig met de studenten, een geducht pak slagen toe.

Ook riepen de Gentsche jongens wel eens de tusschenkomst der studenten in, wanneer zij hulp behoefden. Zoo had eens het bestuur van den grooten operaschouwburg gedurende onze vacantie eene zangeres aangenomen tegen den wil van een groot deel van het publiek. De ontevreden Gentenaren bekloegen zich bitter, doch te vergeefs; maar zij riepen met volle vertrouwen uit: 'Zoo zal het niet blijven! Wanneer de studenten van de vacantie terugkomen, zullen zij de Directie wel tot de reden weten terug te brengen.'

De studenten keerden van de vacancie terug, zij trok-

ken partij voor de ontevredenen, ten deele om hunnen invloed te toonen, ten deele omdat de zangeres niet voldeed, en zij begonnen dagelijks in den schouwburg zoo een helsch spektakel te maken, dat het bestuur wel gedwongen werd de arme zangeres af te danken en haar door eene andere te vervangen, die ditmaal te gelijk de goedkeuring der ontevredenen en de goedkeuring der studenten verwierf.

De politie was onmachtig geweest om het studentenrumoer te beletten; maar zij vond later eene gelegenheid om hare tanden aan de studenten te laten zien.

Een student in de wetenschappen, die als een 'haantje-vooruit' bekend stond, had het op eenen avond al te bont gemaakt in het theater; hij alleen had alles in rep en roer gezet. De politie werd verwittigd; een politiecommissaris verscheen met eene rebarbatieve tronie en onzen student toesprekende: 'Mijnheer,' zegde hij, 'gelief de zaal te verlaten en mij te volgen.' - 'Met genoegen,' was het antwoord. Maar commissaris en student werden eensklaps door eenen hoop studenten en Gentsche jongens omringd, die hen den doorgang afsneden. 'Voor de tweede maal,' riep de commissaris, 'verzoek ik u, Mijnheer, mij te volgen, of ik stel tegen u proces-verbaal van opstand tegen de politie op.' - 'Voor de tweede maal,' antwoordde de student, 'herhaal ik u, dat ik bereid ben aan uw verzoek te voldoen; maar ge ziet het, ik word hierin belet.'

Op eenen wenk van den commissaris verschenen eenige politieagenten en zij gelukten erin onzen student buiten de zaal te krijgen; doch op den Kouter werd de

menigte *legio* en het aanhoudend dringen en laweitmaken beletten schier den commissaris van politie zijnen gevangene mee te nemen. Eenige stappen van den schouwburg bevond zich de hoofdwacht. Een jonge luitenant, die de wacht commandeerde, vond het geraadzaam met eenige gewapende manschappen vooruit te komen, en zoo kon de politie onzen student in den Mammelokker op het droog zetten. Doch weinige uren later werd hij in vrijheid gesteld.

De tusschenkomst der militaire wacht had een merkwaardig gevolg 's Anderendaags werd ons *Haantje vooruit* beleefdelijk bij den generaal, Prins van Saksen-Weimar, ontboden. De prins betuigde hem zijn leedwezen over het voorgevallene en drukte de hoop uit, dat de goede verstandhouding tusschen de officieren en de studenten hierdoor niet zou gestoord worden.

De Prins van Saksen-Weimar was den studenten bijzonder genegen. Was hij misschien, evenals zoo vele andere Duitsche Prinsen van vorstelijken bloede, zelf student geweest bij de eene of andere hoogeschool?

Wanneer de Prins danspartijen gaf, werden er altijd studenten uitgenoodigd om bij het feest tegenwoordig te zijn en ons *Haantje vooruit* had zich wel eens tusschen de uitgenoodigden bevonden.

Verder bleef de zaak zonder eenig ander gevolg voor hem. Ons *Haantje vooruit* was overigens als een *sujet hors ligne* in de studentenwereld beschouwd. Wij hebben hem later als generaal bij het Belgische leger en als minister van oorlog gekend: het was wijlen generaal Renard.

Onder mijne tijdgenooten aan de Gentsche hooge-

school bevonden zich, onder anderen, nog Jules van Praet, die later minister van het koninklijke paleis onder Leopold I en Leopold II geweest is en die alsdan nagenoeg de eenige student was, die met professor Thorbecke bijzondere betrekkingen had; Conway, die bestuurder der civiele lijst is geworden; Berten, die als generaal gestorven is; Hippoliet Rolin, die als de uitstekendste student in de rechten beschouwd werd (professor Haus noemde hem eens in zijne les *eximius noster Rolin*), te Gent aan de balie geschitterd heeft en minister is geweest; Jacobs, de vader van den oud-clericalen minister Victor Jacobs, die in zijnen tijd te Antwerpen aan het hoofd der liberale partij stond; Ed. Ducpétiaux, die eene dissertatie tegen de doodstraf geschreven had, in de omwenteling van 1830 eene rol speelde en als opziener der gevangenen gestorven is; Eug. Van Huffel, die te Gent een beroemd advocaat en volksvertegenwoordiger is geweest; Liedts van Oudenaarde, die later minister werd; alsmede twee Noord-Nederlanders, Wap en Vreede; deze laatste is de bekende Utrechtsche hoogleeraar geworden.

* * *

Ik was bestemd om advocaat te worden; maar ik moest, voordat ik in de rechten ging studeeren, mijn examen als candidaat in de filosofie bij het eindigen van het schooljaar 1823-1824 afleggen.

Dit bekommerde mij weinig, want de professoren hadden alsdan de gewoonte de studenten bekend te maken met het onderwerp, waarover zij hen zouden

ondervragen. Altijd was dit vóór onzen tijd zoo gebeurd; en wij twijfelden er geenszins aan, of dit zou wederom met ons zoo gebeuren. Professor Raoul volgde dan ook in 1824 het tot dan toe aangenomen stelsel.

Maar professor Mahne verklaarde kortaf aan den eersten student, die zich voor zijn examen aanbood, dat hij niet van zin was noch aan hem noch aan de andere studenten de vragen op voorhand bekend te maken, die hij hun zou stellen.

Men begrijpt welke opschudding die verklaring van professor Mahne bij de vijftig ongelukkigen, die zich voor het examen gingen aanbieden, te weeg bracht. Die heerkens van goed leven hadden schier nooit hunne dictaten over de *antiquitates romanae* opengeslagen, en nu moesten zij er onverwachts een openbaar examen over afleggen!

En toch was de verklaring van professor Mahne gemeend; niemand kreeg meer te weten, waarover hij zou ondervraagd worden!

Nochtans ondervonden wij weldra, dat de professor den eersten student die zich aanbood, over de eerste les, die hij had gedikteerd, ondervroeg; en wij veronderstelden, dat hij het inzicht had op die wijze voort te gaan; en dit was ook het geval; de tweede student kreeg de tweede les voor zijn examen en zoo voorts; zoodat elkeen spoedig wist over welk onderwerp hij zou ondervraagd worden, zonderdat de professor hem hiervan onderricht had!

Wij legden dus allen ons examen af en wij antwoordden op de ons gestelde vragen zoo keurig, zoo correct, dat men zou gezworen hebben, dat wij allen de *anti-*

quitates romanae op ons duimken kenden; en och arme!

Er was toch één slachtoffer van het nieuw door professor Mahne ingevoerd stelsel: namelijk de eerste student, die zich had aangeboden; de arme jongen had nog den sleutel niet van dat nieuw stelsel en op al de vragen, die hem werden gedaan, kon hij geen woord, geen enkel woord antwoorden.

Hem in die voorwaarden aannemen was onmogelijk; de ongelukkige werd dan ook afgewezen. Professor Mahne sprak hem dood bedaard de volgende woorden toe:

Ornatissime M...., quoniam ad quaestiones tibi positas respondere quidem voluisti, sed non potuisti, Facultas temittere nequit.

En hiermede moest de arme jongen naar huis trekken. Wat van hem geworden is, weet ik niet. Hij verliet de Hoogeschool en later heb ik nooit meer over hem hooren spreken.

* * *

Ik had als de andere studenten volgens het nieuw stelsel van Professor Mahne mijn examen van candidaat in de filosofie afgelegd en vroolijk trok ik met mijn certificaat naar huis.

Daar had mijn vader mij eene aangename verrassing voorbereid.

Hij had aan twee zijner broeders, die in Duitschland woonden, laten weten, dat hij voornemens was twee zijner kinderen naar hen te zenden, om er hunne vacantiedagen door te brengen.

Op het antwoord dat wij hun bijzonder welkom

zouden zijn, ondernamen wij, mijne oudere zuster en ik, op het einde van Juli 1824 de reis naar Duitschland.

De jongste broeder van mijnen vader woonde te Bonn aan den Rijn. Hij bekleedde daar het ambt van *Geheimrath* bij het Pruisisch bestuur en was tevens *Universitätsrichter* bij de Hoogeschool van Bonn. Het was bij hem, dat wij het grootste gedeelte der vacantie gingen doorbrengen.

Per diligencie vertrokken wij den eersten dag naar Luik, den tweeden naar Aken, den derden naar Keulen en den vierden dag kwamen wij eindelijk te Bonn aan, alwaar wij zeer hartelijk door onzen oom ontvangen werden.

Deze was door zijn ambt in gemeenzame betrekkingen met al de professoren der Hoogeschool. Eens gaf ik hem mijn verlangen te kennen de lessen bij te wonen van eenige der voornaamste professoren; hij stemde daar gereedelijk in toe en duidde mij Professor von Schlegel aan, wiens voordrachten over de geschiedenis der letterkunde mij bijzonder zouden bevallen. Ik woonde dan ook verschillende lessen bij van dien beroemden Duitschen letterkundige. Von Schlegel was alsdan iets boven de 50 jaren oud; hij had doordringende oogen, sprak eene sierlijke taal en was voor zijne medeslepende welsprekendheid algemeen bekend. Hij had eerder de verfijnde manieren van eenen Engelschen gentleman dan de ronde manieren van eenen Duitscher. Hij sprak altijd voor de vuist, zich vergenoegende soms een klein papiertje te raadplegen, welk hij vóór zich had liggen. Men verhaalde van hem, dat hij vroeger de hartsvriend was van Madame de Stael Holstein en dat deze hem in

haar boek *Corinne ou l'Italie* als type van haren *héros de roman* had uitgekozen.

Mijn oom was met eenen anderen professor der Hoogeschool bijzonder bevriend, met den vermaarden Duitschen patriot en dichter Arndt, die in 1813 en 1815 door zijn woord en zijne schriften zoo machtig had bijgedragen om het Duitsche volk naar de wapens te doen grijpen ten einde het *Duitsche Vaderland* van de Fransche overheersching te verlossen.

Bij de oprichting der Universiteit van Bonn werd Arndt er als professor benoemd. Doch, wanneer ik in 1824 Bonn bezocht, was Arndt van zijn spreekgestoelte beroofd; men had hem enkel als rustend professor zijne volle jaarwedde gelaten.

Hij had in zijne lessen eene te vrije taal gesproken en de Duitsche vorsten, die hij met zijn machtig woord op hunne tronen had helpen plaatsen, vonden geen beter middel om hem hunne dankbaarheid te bewijzen dan hem als professor het woord af te nemen.

Dikwijls gingen wij met onzen oom den grooten Duitschen vaderlander bezoeken. Hij woonde op een buitengoedje niet ver van den Rijn gelegen, en ik herinner mij nog levendig, hoe hartelijk die ronde gulhartige Duitscher met zijn open gelaat en zijne patriarchale manieren ons ontving en ons zijne breede hand toereikte.

Soms verhaalde hij ons eenige gebeurtenissen, waaraan hij in den vrijheidsoorlog had deel genomen, en hoe hij onder Napoleon was vervolgd geworden; doch nimmer liet hij zich in zijne gesprekken één woord Van verbittering ontvallen tegen degenen, die hem zoo ondankbaar hadden behandeld.

Vooraleer wij Bonn verlieten, gingen wij nog afscheid nemen van professor Arndt, welken ik daarna nooit meer heb gezien.

Maar later heb ik nog Bonn bezocht en ik ben aldaar het bronzen standbeeld gaan vereeren, welk het dankbare Deutsche volk op eene der openbare plaatsen ter nagedachtenis van den grooten Patriot had opgericht. Met een innig genoeg vond ik in dit standbeeld de trekken weder van den ronden Duitscher, die ons zoo dikwijls de hand had gedrukt.

Na een verblijf van ongeveer vijf weken te Bonn, drongen wij dieper Deutschland in. Wij bezochten Coblentz, Mainz, Ems, Wiesbaden, Franckfort, Mannheim (waar men ons de plaats toonde, waarop eenigen tijd te voren Kotzebue door den student Sand vermoord werd,) Darmstadt en Heidelberg. Wij bezochten deze laatste stad met onzen ouderen oom, die te Zwingenberg aan de Bergstrasse woonde; met hem gingen wij de Universiteitsgebouwen zien; doch ik kon er geene lessen bijwonen: de professoren en studenten waren in vacantie.

In de laatste dagen van September keerden wij naar België terug.

Ik bracht uit Deutschland bijzonder de volgende indrukken mede: Eene diepe vereering voor de professoren en andere Deutsche geleerden; eene groote bewondering voor de Deutsche patriotten van dien tijd; een gevoel van medelijden voor de professoren en studenten, die alsdan zoo onbermhertig wegens zoogezegde '*demagogische Umtrieben*' werden vervolgd en gestraft; en een gevoel van afkeer en verachting voor

de gekroonde hoofden van alle soort en van allen naam, die alsdan over Duitschland heerschten en zich onderling verbonden hadden om in Duitschland de vrijheid te verworpen.

* * *

In het begin van October 1824 ging ik op nieuw naar Gent. Daar liet ik mij als student in de rechten inschrijven en ik legde mij met ernst en vlijt op de rechtstudiën toe.

Mijn eerst examen in de rechten legde ik met groote onderscheiding af en ik werd in 1825 candidaat *in utroque jure* geproclameerd⁽¹⁾, ofschoon ik eigenlijk slechts een examen over het Romeinsche recht had afgelegd.

Met genoegen volgde ik de lessen van de hoogleeraars der juridische faculteit, want allen waren uitstekende professoren. Wij hadden als hoogleeraars de heeren Van Wambeke, De Ryckere, Haus, Thorbecke en Schrant.

Van Wambeke was professor in het hedendaagsche burgerlijk recht. Hij legde het *Code Napoléon* artikel

(1) Als specimen van een candidaatsdiploma van dien tijd word hier het volgende stuk gegeven:

*Ordo Jurisconsultorum
Academiae Gandavensis
L.S.*

Quoniam ornatiss. *Georgius Bergmann ex Liere* examen publicum super Institutionibus Juris Romani *magna cum laude* subiit, ad gradum Candidati in Jure Romano et hodierno promotus est; in cujus rei fidem hoc testimonium Ordo Jurisconsultorum ei dari curavit.

Gandavi 21 *Julii* 1825.

J.J. HAUS, Ord. J C tor. h.t. Dec.
B. VAN WAMBEKE, Ord. J C tor. h.t. Actuar.

per artikel uit; zijn leergang was in twee deelen gesplitst en werd in twee jaren gegeven; het eerste jaar gaf hij het *Code civil* tot aan den titel der contracten of obligatiën en het tweede jaar gaf hij het overige. Hij droeg zijne lessen eenvoudig, verstaanbaar en als het ware vaderlijk voor; en zij werden dan ook eerbiedig en met de grootste aandacht door de studenten gevolgd.

Al de lessen der Hoogeschool moesten, zooals ik gezegd heb, in het Latijn gegeven worden; doch professor Van Wambeke mocht de zijne in het Fransch voordragen.

Van Wambeke was eertijds voorzitter der rechtbank van Antwerpen geweest en hij was gelukkig soms in zijne lessen over den tijd te mogen spreken, toen hij, zooals hij zich uitdrukte, de eer had voorzitter der rechtbank te zijn, en over de rechtsquaestiën, die onder zijn voorzitterschap door die rechtbank werden opgelost.

Hij had reeds eenen gevorderden ouderdom bereikt; wij noemden hem 'Peetje' Van Wambeke. Hij overleed, denk ik, korten tijd, nadat ik de Hoogeschool verlaten had.

Professor De Ryckere onderwees het Romeinsche recht; hij; had een commentaar van Heineccius uitgegeven, welk hij tot leidraad nam en welk ieder student moest aankopen.

Zoo eenvoudig als professor Van Wambeke zijne lessen gaf, zoo hoogdravend werden de lessen door professor De Ryckere voorgedragen; hij had eene doordringende stem en werd door de meeste studenten voor zijne welsprekendheid bewonderd; onder dezen ging hij als een hooggeleerde door, ofschoon zij hem eene groote dosis van pedantismus ten laste legden.

Regelmatig en met belangstelling woonden de meeste studenten zijne lessen bij, die hij steeds aantrekkelijk wist te maken. Of de studenten, die niet zeer Latijnvast waren, altijd zijne hoogdravende taal verstonden, zou ik niet met zekerheid durven bevestigen.

De Ryckere verliet het hooger onderwijs in 1830. Hij werd eerst gouverneur der provincie Oost-Vlaanderen, vervolgens werd hij tot gezant benoemd bij het hof van Zweden; maar ik geloof niet dat hij ooit die betrekking bekleedde. Hij werd in zijne laatste jaren, naar men mij verzekerd heeft, met zinneloosheid getroffen.

Haus, een Duitscher, was professor in het strafrecht (*doctrina juris criminalis*); maar, afwijkend van de methode van Peetje Van Wambeke, legde hij het Fransche *Code pénal* niet artikel per artikel uit; hij onderwees het strafrecht vooral uit een wijsgeerig standpunt en behandelde in zijne *doctrina juris criminalis* de groote grondbeginselen, die tot het recht van straffen, tot de wijze van straffen, tot de strafbare misdaden, enz. betrekking hebben. Slechts ter loops verwees hij naar de schikkingen van het toenmalig strafwetboek.

Haus bleef hoogleeraar aan de Gentsche hoogeschool tot op zijn overlijden, welk in 1881 voorviel. Aan drie geslachten mijner familie gaf hij het hooger onderwijs: aan mij zelven, aan mijnen oudsten zoon, aan mijnen schoonzoon en aan den echtgenoot mijner kleindochter.

Hij stond als een der uitstekendste rechtsgeleerden van ons land bekend en gaf verscheidene werken over het strafrecht uit, waarvan er eenige gezagmakend zijn in de rechtsgeleerde wereld.

De lessen van professor Haus werden duidelijk voor-

gedragen en door de studenten trouw gevolgd. Hij maakte geene aanspraak op welsprekendheid, bediende zich van geene sierlijke uitdrukkingen, maar hield er bijzonder aan, dat zijne hoorders hem goed verstonden en vrucht uit zijne lessen konden trekken, en hierin gelukte hij. Jammer dat hij het grootste gedeelte van den tijd met dicteeren moest doorbrengen.

Professor Thorbecke, een Hollander, werd tijdens mijn verblijf aan de Hoogeschool professor benoemd voor het openbaar en volkerenrecht. Zijne lessen waren door en door geleerd, wel bestudeerd en werden correct Voorgedragen, maar slechts door weinige studenten naar hare ware verdiensten geschat.

Thorbecke was bij zijne benoeming slechts 27 a 28 jaar oud; hij was alsdan een mager, stijf, zorgvuldig gekleed Hollandsch heertje, dat zeer afgetrokken leefde en het grootste gedeelte zijner dagen op zijne studeerkamer doorbracht.

Bij de omwenteling van 1830 vertrok hij naar Holland, werd er eerst professor te Leiden, vervolgens lid der Staten-Generaal en later Minister van binnenlandsche zaken en kabinetshoofd. Zooals men weet, was hij de vader der Nederlandsche grondwet van 1849. Hij hield gedurende een aantal jaren zoowel den Koning als de Wetgevende Kamers onder zijnen ijzeren wil gebogen. Onwedersprekelijk was hij de grootste staatsman, dien Holland in den laatsten tijd heeft bezeten. Hij overleed te 's-Gravenhage in 1872.

Alwie eens naar Holland een reisje doet, mag niet nalaten het standbeeld van onzen ouden Gentschen professor te gaan zien: het staat op het Thorbecke-plein te Amsterdam.

Professor Schrant, ook een Hollander van geboorte, verliet, evenals Thorbecke, ons land na de omwenteling van 1830, en werd, evenals Thorbecke, professor aan de Hoogeschool van Leiden. Hij was een man van hooge gestalte en van krachtigen lichaamsbouw, zeer deftig in zijne houding en die ook aan iedereen eerbied inboezemde. Te Gent was hij met het onderwijs der Nederlandsche geschiedenis en letterkunde gelast.

Ik herinner mij, met hoeveel genoegen en belangstelling de Gentsche studenten zijne lessen volgden, die hij in het Nederlandsch voordroeg.

Schant was Rooms-katholiek priester⁽¹⁾; maar nooit zal ik vergeten met hoeveel welsprekendheid en o nafhankelijkheid hij de gebeurtenissen der 16de eeuw besprak, met welke levendige kleuren hij den reusachtigen strijd van ons klein vaderland tegen het machtige Spanje afschilderde, den gewetensdwang afkeurde en het lijden onzer voorvaders betreurde. Dikwijls verlieten wij opgetogen zijne lessen en de meeste studenten bewaarden later een warm en dankbaar aandenken aan den talentvollen professor, aan den welsprekenden redenaar, aan den verdraagzamen priester.

Ik ben later professor Schrant in Holland gaan opzoeken. Hij ontving mij met een hartelijkheid, die mij diep ontroerde; en, wanneer hij over de Gentsche Hoogeschool en over zijne leerlingen sprak, rolden twee dikke tranen over zijne wangen.

(1) Professor Schrant droeg de kleedij der Noord-Nederlandsche katholieke priesters: korte broek, zwarte kousen en langen neerhangenden overjas. Op het hoofd droeg hij eenen driekantigen hoogen hoed, dien men alsdan *chapeau Napoléon* noemde en dien hij op de straat zeer deftig oplichtte onder het groeten.

Te Leiden beviel hij minder dan te Gent. In België had hij zich, wel is waar, aan de Rooms-katholieke onverdraagzaamheid gestooten; de geestelijkheid was hem ongenegen, vlugschriften werden zelfs van clericale zijde tegen hem geschreven en het volk tegen hem opgehitst; maar de studeerende jongelingen hadden hem altijd met geestdrift toegejuicht.

In Holland stiet hij zich tegen den trots van het stijve Protestantismus, en hij gaf zijne lessen te Leiden op een tijdstip, dat er eene hevige opgewondenheid bestond tegen al wat uit België kwam en bijzonder tegen de katholieke geestelijkheid, die men te recht als de voornaamste bewerkster beschouwde der omwenteling van 1830.

Als vergoeding boden hem de studenten van Leiden den steun niet tegen den protestantschen overmoed, welken hij bij de studenten van Gent tegen de katholieke onverdraagzaamheid had ontmoet. Zij volgden zijne lessen met onverschilligheid, soms met tegenzin en vooringenomenheid.

* * *

Om zijn diploma van advocaat te bekomen moest de student, die zijne candidatuur doorgeworsteld had, nog drie examens voor het doctoraat afleggen: een examen over het hedendaagsche burgerlijk recht, een examen over het strafrecht en een examen over de Pandecten.

Dit alles gebeurde mondeling.

De *doctorandus* moest eerst gedurende een uur antwoorden over het burgerlijk en over het strafrecht. En wanneer dit examen ter genoegzame voldoening der

examinatoren was afgeloopen, werden aan den student door den professor van het burgerlijk recht een kapittel van het hedendaagsch wetboek en door den professor van het Romeinsch recht een titel der Pandecten aangeduid, waarop hij een paar dagen later wederom gedurende een uur een tweede mondeling examen moest afleggen, en de student het bewijs moest geven, dat hij de vraagstukken, tot die titels betrekkelijk en door de professoren in hunne lessen behandeld, verstond en kon oplossen.

Het moeilijkste daaronder was het examen over het hedendaagsche recht. Ofschoon dit vak in het Fransch door professor Van Wambeke onderwezen werd, moest nochtans de student zijn examen in het Latijn afleggen; maar de professor van het burgerlijk recht was zoo toegevend en zoo welwillend, dat, wanneer hij ondervond dat de student zich over de eene of andere vraag niet behoorlijk in het Latijn kon uitdrukken, hij hem toeliet zich van het Fransch te bedienen.

Wanneer nu de student al die ondervragingen tot voldoening der *clarissimi* had doorgeworsteld, moest hij eene *dissertatio inauguralis*, met andere woorden, over het een of ander onderwerp een academisch proefschrift leveren, en die verhandeling moest gevolgd worden door eenige theses of stellingen, die de student mocht uitkiezen en die hij bij de openbare promotie moest verdedigen.

Dit alles moest wederom in het Latijn geschieden; maar men moet niet denken, dat dit een heksenwerk was. Na gedurende zes jaren op het college en vervolgens vier jaren op de Hoogeschool niets dan Latijn gehoord, gelezen en geschreven te hebben, kon de minste student, die zich min of meer ernstig op de studiën had toegelegd,

het wel zoo verre brengen, om eene Latijnsche verhandeling, *talis qualis*, aaneen te flansen.

En wat de verdediging zijner stellingen in het openbaar betrof, deze was niet zeer ernstig. Gewoonlijk waren de vrienden van den *promovendus* zijne geduchtste aanranders; dezen kwamen zelfs dikwijls met den *promovendus*, wanneer hij niet genoegzaam Latijnvast of rechtvast was, afspreken welke argumenten zij tegen zijne thesis zouden inbrengen. Alles liep dus in die geduchte openbare verdediging op een rolletje af, ten ware de eene of de andere nijdige student, of de eene of de andere professor het spelletje kwam verbrodden met onverwachte argumenten tegen de gestelde thesis in te brengen; dan zocht de candidaat zich zoo goed mogelijk uit den slag te trekken en, *klinkt het niet, zoo botst het*, te antwoorden. Maar hoe het ook *geklonken* of *gebotst* had, dit kon het afleveren van het diploma niet meer verhinderen; de student had aan het studieprogramma voldaan en hij moest, zelfs tegen wil en dank der professoren, als doctor geproclameerd worden. De Faculteit kon zich alleen op den student wreken, met hem zoo karig mogelijk te behandelen in het verleenen van zijnen graad. Te dien tijde bestonden er drie graden, die de professoren konden verleenen: de graad van *non sine laudibus*, die van *magna cum laude* en die van *summa cum doctrinae praestantia*. Die laatste graad vormde het *summum desideratum* uit der studenten, die zich ernstig op de studie hadden toegelegd.

* * *

Het was, zooals ik zegde, geen heksenwerk in het Latijn eene *dissertatio inauguralis* aaneen te flansen;

maar desniettemaan vonden vele studenten het gemakkelijker hunne dissertatie door den eenen of anderen specialist 'in het dissertatie-schrijven' te laten opmaken; tegen betaling, wel te verstaan, ja tegen een rond sommetje, welk in verhouding stond met de lengte der verhandeling.

Zulke specialisten waren met hoopen in Gent te vinden; gewoonlijk was het een uitgestudeerde zonder werk of vooruitzicht, of een jong advocaatje, dat meer honger had dan practijk; soms ook wel een student, die de middelen niet bezat om zijne studiën voort te zetten.

Maar onder de specialisten bevonden zich ook doortrapte deugnieten. Dit moest eens een student in de rechten ondervinden, die tot eenen hunner zijne toevlucht had genomen. In plaats van eene wezenlijk door hem opgemaakte verhandeling af te leveren, had hij *letterlijk* eene dissertatie *gecopieerd*, door eenen student van Leiden voor zijne promotie geschreven; het was eene prachtige dissertatie, die dan ook rijkelijk betaald werd.

Maar een zoogezegde vriend van den Leidschen student maakte bij de openbare promotie het plagiaat bekend en hij kwam namens zijnen vriend deszelfs eigendom wedereischen. De professoren stelden het feit vast; zij begaven zich op staanden voet in de deliberatiezaal en onze ongelukkige *promovendus* werd afgewezen; want de *clarissimi* waren van gevoelen, dat eene afgeschreven dissertatie eigenlijk geene dissertatie was, en dus aan het studieprogramma niet voldeed.

Die weigering bij de promotie, die, geloof ik, de eenigste is geweest, welke bij de Gentsche Hoogeschool

vóór 1830 heeft plaats gehad, bracht eene groote opschudding te weeg. Zij verontwaardigde bijzonder de talrijke uitgenoodigden op het kostelijke afscheidsbanket, dat in een der grootste hotels was besteld geworden.

Nochtans had het banket plaats; de kosten waren gedaan. Het begon met eene uitbarsting van verontwaardiging van al de uitgenoodigden tegen den vlegel, die de oorzaak was van het voorgevallene. Eenigen stelden kloekmoedig voor hem tot een tweegevecht uit te dagen; anderen waren van gevoelen, dat men hem eenvoudig eene soliede rammeling moest toedienen.

Die algemeene woede, waarmede het banket begon, was prachtig, zij was ridderlijk; maar zij gaf gelukkig aan niemand der verontwaardigden eene indigestie. De eetlust werd er geenszins door gestoord; al de genoodigden aten, dat het een plezier was, en zij dronken nog meer; en behalve eenige tranen, die na het drinken van eenige flesschen Champagne uit zatte barmhartigheid werden gestort, liep het banket te midden der grootste vroolijkheid af.

De gastheer had de strijdzuchtige voorstellen zijner uitgenoodigden van de hand gewezen; hij vond zeer wijselijk, dat men dit potje zooveel mogelijk moest gedekt laten. Hij was, zegde hij, van zin nog vóór de vacantie eene nieuwe dissertatie voor te dragen, die hem dan onbetwistbaar zijn diploma zou doen bekomen en, met dit document gewapend, zou hij zich bij zijnen Papa aanbieden en aan eenieder toonen, dat hij wezenlijk *doctor in utroque* was geproclameerd.

Het gebeurde ook zoo: eenige weken later was hij

geheel in regel en hij bekam zijn diploma. Of hij wederom alsdan een tweede afscheidsbanket heeft gegeven, weet ik niet; de meeste studenten waren, evenals ik, in vacantie gegaan.

Later vernam ik, dat zijn oude heer overgelukkig was geweest zijnen zoon met zijn diploma te ontvangen en dat men hem met zijn grijzen trots naast den jongen advocaat door de straten had zien wandelen. De brave man was onbekend gebleven met hetgene ten gevolge der gecopieerde dissertatie had plaats gehad.

Dit geval had voor uitwetsel, dat veel studenten er zich in het vervolg op toelegden om zelf hunne dissertatie te schrijven. Maar dit ook had een noodlottig gevolg: voor eenen van hen, voor den grootsten snul misschien, dien ooit de Hoogeschool in haren schoot had gedragen. Deze schreef zelf eene dissertatie, zonder iemand hoegenaamd te raadplegen, en hij onderwierp zijn werk aan de beoordeeling van de Faculteit of *ordo jurisconsultorum*.

Het *ordo jurisconsultorum*, na vastgesteld te hebben, dat de dissertatie niets tegenstrijdigs aan het artikel 56 der wet inhield, gaf dezelve aan den student terug, voorzien van de noodige goedkeuring. De dissertatie werd gedrukt en een aantal exemplaren werden, zooals gewoonlijk, onder de studenten uitgedeeld.

Maar zij was in een Latijn geschreven, dat voor iedereen onverstaanbaar was.

Professor De Ryckere las er in de openbare promotie eenige volzinnen van voor en voegde er telkens bij: *Capiat qui capere potest!* hetgeen eenen algemeenen schaterlach onder de toehoorders verwekte. De dompelaar had weinig vrienden; niemand had hij (*horresco*

referens) op een afscheidsfeest uitgenoodigd. Desniettegenstaande had hij aan het studieprogramma voldaan en hij werd dan ook tot *doctor in utroque* uitgeroepen.

Hadden zijne medestudenten geweten welke ongelukkige omstandigheden den armen jongen belet hadden het gebruikelijk maal te geven, zij zouden hem met meer toegevendheid behandeld hebben.

* * *

Een ander geval, dat zich bij eene promotie voordeed, had het gebruik van het Latijn tot uitgangspunt.

Een student in de rechten⁽¹⁾ had tot onderwerp zijner dissertatie '*de maatschappijen tegen zeegevaar*' gekozen.

Doch hij had, zooals hij in zijne voorrede verklaarde, zoovele moeielijkheden ontmoet, dat hij van het schrijven eener regelmatige verhandeling had moeten afzien, om zich bij eenige stellingen⁽²⁾ te bepalen, welke hij zoude verdedigen.

Het Latijn, dat gevloekte Latijn, dat te midden van den algemeenen vooruitgang, te midden der nieuwe menschelijke betrachtingen en behoeften onbeweeglijk was gebleven, was hiervan, zegde hij, de oorzaak.

Ziehier overigens het eigenaardige Latijn, waarin hij zich over het Latijn beklaagde, welk hem verhinderd had eene behoorlijke dissertatie te schrijven: 'Obstitit

(1) Het was Leopold Duvivier, als voorzitter der rechtbank van Mechelen, vóór eenige jaren overleden.

(2) Ziehier de verkorte titel: *Thesis inauguralis juridica de quibusdam maritimarum adsecurationum quaestionibus*. Gandae, typis J.N. Houdin.

'lingua, lingua ista latina, quae, crescentibus hominum cogitationibus, crescentibus quibuscumque artibus, tum in jure, tum in medicina, immota manet; mortua coram viventibus populis, debilis, egena, fallax, insidiatrix, magnas inter opes inops.'

De Rector-voorzitter, professor Hauff, die dat jaar tot eene andere Faculteit behoorde, verzette zich tegen de promotie; hij beweerde, dat het stellen van eenige vraagpunten eigenlijk geene dissertatie uitmaakte. Maar de andere professoren deelden zijn gevoelen niet en de koene vijand van het Latijn werd tot het doctoraat toegelaten. Ter loops zij hier nog gezegd, dat professor Hauff, die met het onderwijs der mathematische en physische wetenschappen gelast was, bekend stond als een aartsvijand van alles wat Fransch was. Wanneer hij in zijne lessen over de Franschen sprak, noemde hij hen altijd met verachting *Isti Francogalli!*

* * *

Ik sprak daar zooeyen over het kostelijke afscheidsbanket, in een der beste hotels van Gent besteld door eenen student, die na zijne promotie de Hoogeschool ging verlaten. Zulke kostelijke afscheidsbanketten waren geene uitzonderingen. Zij werden door de meeste studenten in de rechten bij hunne promotie gegeven.

De studenten in de medicijnen gingen anders te werk. Zij vergenoegden zich hunne vrienden op hunne kwartieren uit te noodigen en met eenige flesschen wijn te tracteeren.

Heden bestaan de groote promotiemaaltijden niet meer; en 't is geen ongeluk.

Die kostelijke afscheidsbanketten kwamen soms te diep in de beurs van vele ouders, die reeds zulke overvloedige uitgaven moesten doen om hunne zonen gedurende een vier- of vijftal jaren aan de Hoogeschool te onderhouden en er de lessen der professors, de examens en de promotie te bekostigen.

Ik was op vele dier banketten tegenwoordig en ik herinner er mij nog bijzonder een, waarop professor Raoul uitgenoodigd werd. Hij kwam op den maaltijd, vergezeld van eenen alsdan beroemden man, den beruchten Spaanschen hoofdman der guerillas Don Juan Van Halen, die op dat oogenblik met de medehulp van professor Raoul, zoo men zegde, zijne gedenkschriften (*Mémoires de Don Juan Van Halen*) in het licht gaf.

Bij het nagerecht bracht professor Raoul op Van Halen eenen heildronk toe, waarin hij zijne heldendaden ophemelde, vertelde hoevele nederlagen hij aan de Spaansche koninklijke generaals had doen ondergaan, '*et qui,*' zooals Raoul zich uitdrukte '*força Dona Dieu de se donner au diable!*

Don Juan Van Halen antwoordde op dien heildronk met professor Raoul te bedanken en hij herinnerde, dat hij, politieke vluchteling, schier overal verstooten en vervolgd, onder het Nederlandsch Staatsbestuur bescherming en gastvrijheid had gevonden. Hij besloot zijne toespraak met aan de Belgische studenten eenen heildronk te wijden, waarin hij hen bezwoer de grondbeginselen van vrijheid en vooruitgang getrouw te blijven, die hen alsdan bezielde. Licht begrijpt men met welke geestdrift die heildronk door ons allen onthaald werd.

Men weet overigens, dat Don Juan Van Halen, die op dat banket zoo luidruchtig zijne dankbaarheid voor de Nederlandsche regeering betuigde, met veel andere politieke vluchtelingen, tijdens de omwenteling van 1830, een der eerste was om zich bij de opstandelingen te scharen en de wapens op te nemen tegen eenen koning, die, trots alle bedreigingen van vreemde mogendheden, aan de staatkundige bannelingen van gansch Europa een gastvrij toevluchtsoord in zijn koninkrijk der Nederlanden opengesteld had.

* * *

De promoties gebeurden met de meeste plechtigheid, vooral nadat de nieuwe *Aula academica* geheel ter beschikking der Hoogeschool was gesteld.

Al de hoogleeraren der Faculteit waren bij de promoties tegenwoordig, gehuld in zwarte tabbaarden met witte rabatten; en bij onze professoren, die alle doctoren in de rechten waren, was die tabbaard met een hermelijnen afhangsel voorzien, gelijk voor het officiëel kleed onzer tegenwoordige advocaten en magistraten. De *Decanus* of *Rector magnificus* der Hoogeschool had het voorzitterschap over de plechtigheid.

Op het voor de promotie bepaalde uur verscheen de Faculteit met den Rector of deken (*hoc tempore decanus*) en den secretaris der Hoogeschool (*h.t. acturius*), gevolgd door de professoren der Faculteit, in de openbare vergaderzaal, en allen namen plaats. De hoogleeraren zaten op een hoog gestoelte, dat geheel de ronde zaal beheerschte. Iets lager stonden rechts en links de twee *apparitores* of pedellen, in eene soort van helle-

baardiersgewaad. Beiden behielden eene ernstige en statige houding, wel doordrongen als zij waren van het gewicht hunner hooge waardigheid. Zij droegen in den arm eenen vergulden en verzilverden koker, die met de eere teekens der Hoogeschool bekroond was.

De Rector verklaarde de zitting open, en gaf eenen wenk aan den *promovendus*, die vóór een spreekgestoelte ging rechtstaan, dat vóór de professoren geplaatst was.

Gedurende een volgeslagen uur moest de *promovendus* tegen iedereen, die zich wilde aanbieden, zijne stellingen verdedigen.

Als het uur afgelopen was, begaf zich het gansche professorale korps in de deliberatiekamer; eenige oogenblikken later verscheen het weder in de openbare vergaderzaal en de zitting werd hernomen. De voorzitter maakte vervolgens in het Latijn aan het publiek den uitslag der beraadslaging bekend en proclameerde de promotie met bijvoeging van den graad, die aan den gepromoveerde verleend was.

Eindelijk begaf zich wederom het professorale korps in de deliberatiekamer, ditmaal gevolgd door den gepromoveerde, aan wien een perkamenten diploma werd ter hand gesteld.

Dit diploma werd in den naam van den Rector en den Senaat der Hoogeschool afgeleverd, niet in den naam des Konings, zooals heden ten dage.

Het stelde onder anderen vast, welk het onderwerp der dissertatie was geweest en welke graad aan den gepromoveerde werd toegestaan. Het was onderteekend door den Rector-voorzitter, de professoren der Faculteit en den *actuaris*. Aan het diploma hing met een oranje

lintje het groote zegel der Hoogeschool; het stuk was natuurlijk in het Latijn opgesteld. Eene beknopte melding van dit alles werd vervolgens door den actuaire in het Latijnsche promotieregister ingeschreven en bleef in het archief der Hoogeschool berusten, waar men het heden nog bewaart.

Vooraleer de nieuwe doctor in de rechten vóór het hooge gerechtshof te Brussel zijnen eed als advocaat mocht afleggen, moest hij eerst zijn diploma door den procureur-generaal van het hof doen *visereen* en dit *visa* werd wederom in het Latijn verleend.

Daarmede was eindelijk de rol van het Latijn afgespeeld; voortaan zou de jonge advocaat de levende moedertaal en het Fransch moeten spreken.

* * *

Het was op 8 Maart 1828, dat ik mijne promotie deed in de nieuwe ronde zaal van de *Aula academica*, die niet lang te voren ter beschikking der Hoogeschool was gesteld.

Mijne dissertatie droeg voor titel: *De culpa in delictis*.

Noch het schrijven mijner dissertatie in het Latijn noch het verdedigen mijner stellingen in die taal kostte mij veel moeite; bij het verlaten der Hoogeschool schreef en sprak ik in het Latijn over rechtsquaestiën veel gemakkelijker dan ik in het Fransch of in het Nederlandsch zou gedaan hebben. Waartoe heeft mij al dat Latijn in het vervolg van mijn leven gediend?

Mijne promotie leverde deze bijzonderheid op. Ik had eene thesis uitgekozen, die rechtstreeks tegenstrijdig

was met hetgeen professor Haus in zijne lessen onderwezen had⁽¹⁾. Deze randde mij nogal levendig aan en eene lange woordenwisseling ontstond tusschen den professor en den *promovendus*.

Ik had mij hieraan verwacht en had mij bijzonder toegelegd op het bestudeeren en het verdedigen van mijn stelsel. Onze redetwist had dan ook voor gevolg, dat de eene zich door den anderen niet wilde laten overtuigen; beiden bleven wij bij ons gevoelen. Wij zouden nog lang getwist hebben, maar de *actuaris*, wijzende op den zandlooper, stelde er een einde aan met ons te verwittigen, dat het uur afgelopen was.

De openbare zitting werd dus opgeschorst en het professorale korps verliet de openbare vergaderzaal om in de deliberatiekamer te treden. Kort daarna kwamen de hooggeleerden terug en ik werd door de Faculteit tot doctor in de beide rechten *summa cum docirinae praestantia* uitgeroepen⁽²⁾.

Wanneer wij samen in de deliberatiezaal wederom traden, bracht professor Haus, die mij zoo hardnekkig had aangerand, (doch ditmaal in het Fransch), eenige

- (1) Mijne stelling, uit het Latijn vertaald, was de volgende: 'Volgens het hedendaagsch recht mag in België geen Belg gestraft worden wegens eene misdaad in een vreemd land ten nadeele van eenen vreemdeling gepleegd.'
- (2) Het oud register der Juridische Faculteit, dat in het archief der Gentsche Hoogeschool bewaard wordt, bevat dienaangaande de volgende aantekening: '*Bergmann*. Promot. publ. Die 8 Martii (1828). *Georgius Car. Lud. Bergmann* Lijranus, post Diss. de culpa in delictis secundum principia universalia *summa cum doctrinae praestantia* publice defensam, ad gradum doctoratus in utroque jure promotus est.'

nieuwe argumenten bij, tot staving van zijn gevoelen; doch, zonder mij den tijd te laten hem te antwoorden, reikte hij mij hartelijk de hand, wenschte mij geluk over mijne bekomen onderscheiding en bood mij zijne beste heilwenschen voor de toekomst aan.

Al de andere professoren volgden zijn voorbeeld en gaven mij beurtelings eenen hartelijken handdruk.

En het was niet zonder aandoening, dat ik afscheid nam van zoo vele verdienstelijke mannen, wier lessen ik zoo lang gevolgd had.

Mijne moeder, mijne zuster, mijne twee zwagers⁽¹⁾ en mijn jongste broeder, die te Gent zijne rechtstudiën begon, woonden mijne promotie bij.

In de openbare verhoorzaal met mijn diploma⁽²⁾

- (1) De heeren Schreuder, bestuurder der Rijkskweekschool voor onderwijzers te Lier, en Hendrik Van Werkhoven, advocaat te Antwerpen.
- (2) Ziehier als voorbeeld der toenmalige diploma's den Latijnschen tekst van het perkament, dat mij bij die gelegenheid afgeleverd werd;

RECTOR ET SENATUS
ACADEMIAE GANDAVENSIS
LECTORIBUS
S.

Est hoc a majoribus nostris sapienti consilio institutum, ut Bonarum Artium studiosi, anteaquam in communem vitae usum doctrinam suam conferrent, Academicis rite peractis disquisitionibus, solemne peterent industriae atque eruditionis testimonium.
Quamobrem cum Ornatissimus

Georgius Carolus Ludovicus Bergmann, Lijranus,

legibus Academicis satisfecisset, atque ad honores jam contenderet ipsius eruditioni consentaneos; Nos, quo causam honestissimam adjuvaremus, cum de ejus in universo *Jure Rom. et Hod.* progressibus quaestionem instituimus, tum audivimus cum publice propugnantem Specimen suum Academicum *in quo agitur.*

De Culpa in Delictis secundum principia Juris Universalis.

In quibus omnibus cum ita rem egerit, ut Nobis et *Summam* doctrinae praestantiam et animi modestiam probaret suam, honorificum quod ei debetur, laudis atque virtutis testimonium lubenter ipsi tribuimus. Quapropter Nos, pro potestate Nobis concessa, eumdem Ornatissimum

Georgium Carolum Ludovicum Bergmann, Juris Romani Hodierni

Doctorem solemniter creavimus et renunciavimus, concessis ei juribus omnibus et immunitatibus, quae legitime creato et renunciato

Juris Romani et Hodierni

Doctori vel lege vel consuetudine tribui solent. Cujus rei ut firma sit et testata fides, Diploma hoc publicum, manu Actuarii nostri subscriptum, ac majore Academiae Sigillo confirmatum ei dari curavimus.

Gandavi, a. D. VIII Martii MDCCCXXVIII.

J.J. HAUS, Acad. h.t. Rector.
EX mandato Recloris
J. VERBEECK

wedergekeerd, werd ik door een langdurig handgeklap

Senatus Academici h.t.s.

P. DE RYCKERE

J.J. HAUS

B. VAN WAMBEKE

Ord. Jctorum prof. ord. Ord. Jctor. h.t. Dec. Ord. Jctor. prof. ord.

(Naderhand werd op dit diploma het volgende *visa* van den procureur-generaal bijgevoegd):

Secundum ea quae in articulo 13° Decreti 14ⁱ decembris anni 1810 praecipuntur, vidit
infra-scriptus in Curia Bruxellensi pro Rege Procurator Generalis.

Bruxellis, die 1^a Aprilis anni 1828.

J. DEMOOR

adv. genls.

mijner vrienden en kennissen begroet; ik drukte hun allen de hand en omhelsde mijne moeder en verdere bloedverwanten.

O wat was ik dan gelukkig en (waarom zou ik het niet bekennen?) wat was ik trotsch over den graad mij toegekend! - De toekomst lachte mij alsdan zoo vriendelijk toe. - Ik dacht en droomde... maar wat heb ik dan al niet gedacht en gedroomd?...

's Avonds had ik mijne vrienden en kennissen op een banket uitgenoodigd, welk ik in het *Hôtel Royal* op den Kouter besteld had. Een vijftiental uitgenoodigden namen deel aan dit eetmaal, waarop wij ons *koninklijk* (de naam van het hotel bracht dit mede) vermaakten.

Meer dan twee-en-zestig jaren zijn sindsdien vervlogen; en al de bijzonderheden van den dag van 8 Maart 1828 staan mij nog zoo levendig voor den geest, alsof ze gisteren gebeurd waren.

's Anderdaags vertrokken wij uit Gent en het was met een benepen hart, dat ik de Universiteitsstad verliet.

Bij mijne terugkomst te huis, werd ik met de levendigste vreugde door mijnen vader ontvangen; zijn wensch was vervuld: hij had eenen advocaat als zoon.

Eenige dagen later legde ik mijnen eed af als advocaat vóór het hooge gerechtshof te Brussel en werd aan het hof voorgesteld door den advocaat Alexander Gendebien, die bij de omwenteling van 1830 deel maakte van het *Gouvernement provisoire*.

Ik was dus advocaat, en na de zorgelooze en genoegelijke Universiteitsjaren begon voor mij de strijd voor het leven.

En nu, goedwillige lezer, eindig ik mijn geschrift met een woord, dat in mijnen studententijd aan het slot van de meeste dissertatiën gedrukt stond, met het woord: *Tantum*.

III.**Mijne herinneringen aan Jan Frans Willems,
aan Koning Willem I en aan de Belgische
omwenteling.
(1828-1833.)**

Het was, zooals ik in mijne herinneringen uit mijn studentenleven schreef, op 28 Maart, dat ik tot doctor in de rechten werd gepromoveerd en dat ik Gent verliet. Eenige dagen later legde ik mijnen eed als advocaat bij het hooggerechtshof van Brussel af en zette mij vervolgens te Lier als advocaat neder.

Dat was de uitdrukkelijke wensch mijns vaders, die gaarne zijne kinderen rondom zich geschaard of in zijne nabijheid geplaatst zag. Ik voldeed aan dien wensch en bracht veel genoeglijke dagen in mijne familie door; in dezelve heerschte de grootste eensgezindheid. Zij was in dien tijd samengesteld uit: 1° mijne ouders, bij welke ik gezamenlijk met mijne jongste zuster inwoonde; 2° mijne oudste zuster, die met den heer B. Schreuder, bestuurder der koninklijke kweekschool voor onderwijzers, getrouwd was en te Lier woon-

de; 3° mijne tweede zuster, in Antwerpen getrouwd met den heer H.W. Van Werkhoven, een Hollander, die zich te Antwerpen als advocaat had gevestigd en eene plaats bekleedde bij het provinciaal bestuur; en 4° mijnen jongsten broeder, Frans Bergmann, die alsdan zijne rechtsstudiën aan de hoogeschool van Gent begon, en zijne lange vacantiën in het ouderlijk huis kwam doorbrengen.

Eindelijk moest nog als lid onzer familie beschouwd worden, Jan Frans Willems, die altijd op onze feesten en familiebijeenkomsten tegenwoordig was en als een oudste broeder in dezelve ontvangen werd.

* * *

- Maar, zal de lezer zeggen, hoe komt het, dat Jan Frans Willems, die met u niet verwant was, als een lid uwer familie werd beschouwd en dat gij, zooals uwe andere broeders en zusters, hem als eenen ouderen broeder behandelt?

Ja, beminde lezer, om u dat te doen verstaan, zoudt gij met mij een vijf-en-twintig of dertigtal jaren vóór 1828 moeten terug treden. Wilt gij er in toestemmen?... Welnu, luister dan. Ik ga het u vertellen en zal u op den hoop toe eene korte levenschets van Willems geven.

- Mijne ouders woonden op het einde der vorige eeuw en in het begin der tegenwoordige te Lier in de Lisperstraat; en op het tijdstip dat het verhaal begint, zoo wat omstreeks 1797, had onze lieve Heer hun zeven kinderen verleend, die alle springende levend waren.

Voor de vier oudste was de tijd van leeren aangekomen. Zij hadden wel in eene school van Lier Vlaamsch

leeren lezen en schrijven, doch dit was niet voldoende voor mijnen vader; deze wilde hun eene goede opvoeding geven en van hen geschikte menschen maken; hij wilde hen vooral het Duitsch, het Fransch en het Nederlandsch grondig doen aanleeren en hij vond geen ander middel om dit doel te bereiken, dan zich zelf met hun onderwijs te gelasten.

Eu zoo gezegd, zoo gedaan; hij werd zelfde leermeester zijner kinderen. Hij bezat overigens hiertoe de noodige bek waamheid. Hij was Duitscher van geboorte, had in Duitschland zijne eerste opvoeding ontvangen en de Duitsche taal evenals de Duitsche letterkunde had hij grondig bestudeerd; hij was ten andere een oud Hollandsch officier, en hij had zich bijzonder toegelegd op de kennis der Nederlandsche taal en letterkunde, evenals hij zich later op de kennis der Fransche taal en letterkunde toeleegde.

Schuins over ons huis woonde er in dien tijd een oud manneken, dat wij zoo dikwijls over zijne halve deur hebben zien liggen; men noemde hem in de wandeling Peke Crabeels.

Het was bij Peke Crabeels, dat een flinke, lang opgeschotene jongen met een lief bloemig gezichtje, met een koppel zwarte oogen en met een zwart krullebolleken verbleef; hij was geboortig van Bouchout, hij Lier, en heette Jan Frans Willems; men noemde hem gewoonlijk Suske Willems; hij kon zoowat twaalf, dertien jaar oud zijn.

Zoodra Suske Willems vernomen had, dat mijn vader het onderwijs aan zijne kinderen gaf, liet hij hem vragen of hij mede mocht komen leeren; die vraag werd

gereedelijk toegestaan en Suske Willems kwam dadelijk met mijne broeders en zusters medeleeren. Suske overtrof eerlang zijne schoolkameraden, ofschoon mijn oudste broer een zeer vernuftig knaapje was; wel is waar dat hij wat jonger was, maar buiten dat erkenden dadelijk mijne broeders en zusters in Willems hunnen meester en zij waren niet jaloersch op hem; hij bezat dan ook eenen buitengewonen aanleg om te leeren en zijn geheugen was zoo sterk, dat hij, na het eindigen van elke les, bijna letterlijk kon herhalen hetgeen mijn vader onderwezen had.

Maar Suske Willems bleef niet alleen de leerkameraad mijner broeders en zusters, hij werd nog hun beste speelkameraad; alle uren, waarover hij kon beschikken, kwam hij in onze familie doorbrengen; hij was als het ware betooverd om bij ons te zijn. Allengs werd hij door mijne ouders als een kind van den huize aangezien en mijn vader maakte geen verschil meer tusschen hem en zijne eigene kinderen; hij werd zoo trotsch over zijnen leerling, dat hij hem steeds als een model voorstelde; dikwijls wakkerde hij hem aan, goed te blijven werken en zich goed te gedragen, hem voorspellende, dat hij dan een groot man in de wereld zou geworden zijn. Mijn vader bezat eene schier ingeboren welsprekendheid, waarin het gevoel eene voorname rol speelde, en zeker is het dat de gevoelvolle woorden, die hij soms den jongen Willems toesprak, evenals zijne lessen, eenen machtigen invloed gehad hebben op de ontwikkeling en de toekomst van den aanstaanden Vlaamschen letterkundige.

Zoolang Willems te Lier woonde, bleef hij op denzelfden voet met onze familie staan.

Maar bij moest eens Lier verlaten; dit gebeurde in 1809. Dan ging hij te Antwerpen wonen. Doch het spreekwoord 'uit het oog, uit het hart' vond bij hem geenen ingang. Gedurende de eerste jaren kwam hij bijna alle Zondagen met ons te Lier doorbrengen; maar dan moest hij telkens aan mijnen vader het bewijs geven, dat hij zijne studien niet verwaarloosde. Dan werden de Duitsche klassieken voor den dag gehaald en Willems moest er niet alleenlijk eenige uittreksels van vertalen, maar hij moest tevens toonen, dat hij dezelve grondig verstond en er de schoonheden van wist te waardeeren.

Op eenen dag kwam Willems naar Lier; hij haalde een fraai ingebonden boekje uit den zak en bood hetzelfde aan mijnen vader aan; het was een blijspel, dat hij zelf vervaardigd en aan mijnen vader opgedragen had; het droeg tot titel: *Quinten Matsys of wal doet de liefde niet*. Mijn vader bedankte hem hartelijk en sprak hem weder zulke gevoelvolle woorden toe, dat wij allen in tranen uitborsten; Willems weende van geluk, mijne broeders en zusters weenden van aandoening, en wij kleinen weenden, omdat wij de anderen zagen weenen... Onze moeder kwam aan dien algemeenen tranenvloed een einde stellen met ons te verwittigen, dat het middagmaal opgediend was.

Jongens! jongens! dan was het feest in onze familie! Dan ging het er vroolijk en luidruchtig toe, als wij aan de tafel zaten; en het diner werd bekroond met eene kolossale pruimvla; - ik heb er nooit in de wereld geen grootere meer gezien. Wij smulden er allen zoo gretig aan, dat er geen enkel brokkelingsken meer van overbleef; dan werden er eenige fleschkens wijn geknotst

en wij kleinen kregen ook elk een roemerken van den *witten*, om op de gezondheid van ons geleerd Suske mede te drinken.

Onze vader maakte van die gelegenheid gebruik om ons eene gepaste aanbeveling te doen. 'Zie, kinderen,' zei hij, 'Willems is nu een groote heer geworden; gij moet hem voortaan niet meer *Suske* noemen, maar *Mijnheer Willems*.' Dat stond ons wel niet te veel aan; maar als Papa had gesproken, viel er niets tegen te zeggen. Wij gehoorzaamden dus.... als wij het niet vergaten.

Jan Frans Willems was te Antwerpen in zijn waar element. Hij had zich reeds te Lier met dichten en comediespelen opgehouden, en hij sloot zich te Antwerpen bijna dadelijk bij een taal- en dichtlievend genootschap aan, onder de zinspreuk *tot Nut der Jeugd* bekend, hetwelk zich hoofdzakelijk bezig hield met het spelen van tooneelstukken en het uitgeven van eenen Almanak. Willems ging dus weder als tooneelspeler optreden. Of hij dit veel heeft gedaan, weet ik niet, maar hij deed wat beters: hij schreef twee tooneelstukken voor het genootschap, *De rijke Antwerpenaer* en *Quinten Matsys*, waarover ik reeds gesproken heb. Ik heb later in de uitgaven van Willems' werken *Quinten Matsys* herdrukt gezien, maar nergens heb ik de opdracht aan mijnen vader ontmoet. Dit komt mij schier onuitlegbaar voor, daar Willems in die opdracht van den invloed melding maakt, welken mijn vader op zijne toekomst als letterkundige had uitgeoefend.

Voor den Almanak, waarvan ik melding maakte, moest ieder lid van het genootschap zooveel mogelijk

zijn aandeel leveren, en Willems onttrok zich aan die verplichting niet. Men ziet jaarlijks van hem verschillende dichtstukjes in den Almanak opgenomen, en deze overtroffen al de andere.

Onder de dichtstukken van Willems, die er in voorkomen, beviel mij bijzonder het tafereel *Uit den Zondvloed* naar het Hoogduitsch van Gessner voor het gevoelvolle; dan de *Twee Honden* voor het koddige; de liefelijkste en fijnste gedichtjes waren ook eens voor mij degene opgedragen *kan Lesbia* en *Aan Lesbia's muschje*; maar J.B. Buelens, R.C.P. te Mechelen, waarover verder, vond dat die dichtjes enkel *Venus jankende Arlequinskens* waren.

Als Willems nog maar kort in Antwerpen was, werd er in 1812 door de Fonteinisten van Gent een prijskamp uitgeschreven tusschen de Vlaamsche dichters over het onderwerp: *Friedland of de vrede van Tilsitt*. Willems nam deel aan den prijskamp en bekwam den eersten prijs.

Dit was in den Franschen tijd en het onderwerp was door hem niet uitgekozen, maar opgelegd.

Maar na den val van den eersten Napoleon en het oprichten in ons land van een Nederlandsch bestuur, kon de jonge dichter zijne vrije vlucht nemen en het heropbouwen der Nederlandsche taal in de zuidelijke provinciën werd het voorwerp zijner voornaamste betrachtingen.

Hij schreef in dien tijd verschillende uitmuntende dichtstukken, onder welke volgens mij zijn dichtgezag *Aen de Belgen* (1818) de eerste plaats bekleedt. Dit gedicht moest hem bij al de Nederlanders zoo van het

Zuiden als van het Noorden als eenen voortreffelijken dichter doen kennen, zijnen naam onsterfelijk maken en hem tusschen de voornaamste dichters onzer eeuw doen rangschikken.

Ik herinner mij nog de opschudding, die dit gedicht deed ontstaan en de schotschriften, die te dezer gelegenheid in het licht verschenen.

Een dier schotschriften, dat door eenen Antwerpschen Franschman schier van huis tot huis werd uitgedeeld, begon als volgt:

Ci gît un grand Flandrin,
Qui ne paria jamais ni français ni latin;

waarop een andere Antwerpenaar, voorstander van Willems, een antwoord liet verschijnen, hetwelk insgelijks van deur tot deur werd rondgedragen.

Hij had, zegde hij, het balken van een ezel gehoord, dat geheel Antwerpen verontrust had; om dit langoorige dier tot zwijgen te brengen, gaf hij aan Willems het volgende middel aan de hand:

Willems, zegde hij, veux tu le faire taire?
Appelle à toi Martin Bâton.

Een ernstiger criticus ontleedde het geheele werk en vond er niets in, dat de aandacht van echte letterkundigen waard was. Het eerste vers: *Ik ook, ik ben een Belg, en mag tot Belgen spreken* verwekte vooral zijn spotlust en hij riep uit: *Ik, ok, ik!* welke welluidendheid, welke fijnheid in de uitdrukking! en onze Vlamingen kunnen zulke wanluidentende wartaal niet genoeg bewonderen!

Het dichtstuk *Aen de Belgen* moest als inleiding

dienen voor eene *Verhandeling over de Nederduytsche Tael- en Letterkunde opzigtelyk de Zuydelyke provintien der Nederlanden*, die in twee deelen te Antwerpen in 1819 en 1824 verscheen. Reeds in 1820 werd het eerste deel op het onvoorziens door eenen geestelijke, den priester J.B. Buelens, op de hevigste wijze aangerand. Volgens dien kampioen, had Willems ten onrechte Philips den tweede, den hertog van Alva, de bloedige edicten der Spaansche dwingelanden, de pijnbanken en brandstapels der Inquisitie, de boekkeurders aangerand en als nadeelen voor de Vlaamsche taal doen voorkomen; de opstand der Nederlanden was, volgens Buelens, eene strafwaardige misdaad; katholieken mogen nooit tegen hunnen wettigen vorst opstaan. Alva was wel is waar streng, maar rechtvaardig en geenszins wreedaardig geweest. Na de onderwerping onzer provinciën aan Spanje was de taal en letterkunde, niettegenstaande de boekkeurderij, tot eenen bijzonderen bloei gekomen, en de Roomsche geestelijken waren de ijverigste beoefenaars der taal geworden; onder hen alleen werden de voornaamste Vlaamsche schrijvers gevonden. Dat was geenszins te verwonderen, eerwaarde heer: de geestelijken alleen konden zonder vrees schrijven; voor alle anderen moest het Vlaamsch en de Vlaamsche letterkunde weinig aantrekkelijk zijn. De schrijvers stelden zich voor het minste onbedachtzaam woord, voor de minste twijfelachtige uitdrukking bloot, als ketters aangehouden, gepijnigd en verbrand te worden.

Willems antwoordde zegevierend op al die drogredenen van Buelens; ik heb een exemplaar thans voor mij liggen, het werd door Willems aan mijnen vader

gezonden; op de eerste bladzijde vind ik het volgende door de hand van Willems geschreven: *den heere Bergmann van zijn vriend J.F. Willems*. Dat antwoord te ontleden zou mij te lang ophouden; het bevat de verklaring van Willems, dat hij Roomsch Katholiek was.

Ik heb dien J.B. Buelens, R.C.P. te Mechelen, zeer goed gekend, als ik leerling bij het aartsbisschoppelijk collegie was; hij gaf alsdan lessen in de filosofie aan aanstaande theologanten. Hij was, zoo als men weet, opsteller van het gedicht, waarin het zoo beruchte: *Haereticum nescil Belga subire jugum* voorkwam en dat hij aan eenen zijner oudleerlingen bij het vieren zijner eerste mis had opgedragen. Buelens werd hiervoor door de rechtbank van Antwerpen tot een jaar gevangenisstraf verwezen in gevolge het besluit-wet van den Prins-Souverein van 20 April 1815. Dit vervloekte besluit werd later ook op enkele liberale schrijvers toegepast en was de groote oorzaak van het verbond der katholieken met de liberalen, dat in 1829 tot stand kwam en de omwenteling van 1830 voortbracht.

* * *

Wanneer Willems in 1809 naar Antwerpen was vertrokken, ging hij eerst als klerk bij den notaris van Puyenaar schrijven.

Later werd hij adjunct-archivaris der stad Antwerpen benoemd, hetgeen zijnen geldelijken toestand eenigszins verbeterde. Het was alsdan dat hij bij de weduwe Walravens, geboren Isabella Maria Carolina Borrekens, ging wonen. Deze dame woonde in het Waaigat recht

over eene der zijdepoorten der hoofdkerk; zij bezat een zeker vermogen en had twee kinderen uit haar huwelijk met wijlen M. Walravens.

Willems werd verliefd op zijne hospita en trad met haar in het huwelijk op 22 Juli 1818. Hij leefde altijd zeer gelukkig met zijne *Lo*⁽¹⁾, zooals hij zijne vrouw noemde, en won verschillende kinderen bij haar. Hij was overigens met weinig te vreden; het was hem genoeg, als hij maar een boek kon hebben; bij het eten had hij altijd het een of het ander boekdeel nevens zich liggen, zoodat hij terzelfder tijd zijn lichaam en zijnen geest voedsel kon geven.

Zijne betrekkingen met onze familie bleven op denzelfden voet na zijn huwelijk, en bij de oprichting der kweekschool te Lier knoopte hij dadelijk vriendschapsbetrekkingen aan met deszelfs bestuurder, B. Schreuder, die later mijn schoonbroeder werd; en na het huwelijk van dezen met mijne oudste zuster ging Willems, als hij te Lier kwam met zijne vrouw, niet meer bij mijnen vader, maar bij mijnen schoonbroeder logeeren.

Willems was bij het trouwfeest mijner zuster met Schreuder tegenwoordig. In de huwelijksacte (17 Augustus 1819) komt hij voor als getuige met den titel van 'Archivist der stad Antwerpen.' Hij droeg bij den feestdisch aan de pas gehuwden een humoristisch dichstukje voor, dat in zijne dichtwerken opgenomen werd onder den titel van: *Bij het huwelijk van een Hollander met eene Brabantsche dame*; het begon als volgt:

Amor is een wondre knaep
Moeilijk om beseffen.

* * *

(1) *Lo* van *Bello*, verkleinwoord van *Isabella*.

Schreuder was in dien tijd bijzonder bekend met professor Kemper, den grooten staatsman, die bij den val van het Fransche Keizerrijk en de herstelling van het huis van Oranje in Holland eene zoo voorname rol had gespeeld; hij werd later een der bijzonderste vertrouwelingen van koning Willem en ging door als een der invloedrijkste personen van het land. Kemper, die lid der Staten-Generaal was, kwam eens mijnen schoonbroeder te Lier bezoeken en bleef een paar dagen bij hem logeeren. Willems werd dadelijk uit Antwerpen ontboden en aan dezen vermogenden staatsman voorgesteld, aan wien hij bijzonder beviel en aan wien hij ook door Schreuder en mijnen vader warm werd aanbevolen.

Niet lang daarna werd Willems ontvanger der registratie te Antwerpen benoemd en men beweerde, dat de invloedrijke tusschenkomst van Kemper niet weinig tot die benoeming had bijgedragen, ofschoon Willems door zijne verschillende schriften zich bij het hooger bestuur zeer verdienstelijk had weten te maken. Die benoeming tot eene zoo winstgevende plaats werd hevig bekibbeld. Willems was bij het bestuur der registratie onbekend en vele oude bedienden, die op de plaats aanspraak mochten maken, waren voor eenen indringer op zijde geschoven geworden.

Na die benoeming verliet de familie Willems het door haar bewoond huis om in de Roode straat nabij de Ossenmarkt te gaan wonen en zij bleef daar wonen tot zij Antwerpen verliet.

Iets zonderlings kwam ter gelegenheid der benoeming van Willems als ontvanger der registratie in zijn

leven voor. De nieuwe ontvanger sprak over niets anders meer dan over registratie; het was altijd over rechtsquaestien, die zich in de registratie zoo dikwijls voordoen, dat hij met ons kwam redetwisten en wij moesten hem *à perte de vue* op dit terrein volgen. Voor alle andere onderwerpen scheen hij onverschillig geworden; over dichtkunst, over Vlaamsche letterkunde werd er geen woord meer gerept. Wij drukten dikwijls onder ons hierover onze diepe verwondering uit; want die geestgesteltnis duurde eenen zeer geruimen tijd.

Doch eene onweerstaanbare kracht dreef later den man tot zijne ware bestemming terug; de dichter ontwaakte wederom en de ontvanger der registratie moest voortaan niet meer dan eene ondergeschikte plaats bekleeden in het leven van den Vlaamschen letterkundige.

Omtrent 1826 overviel Willems een smartelijk verlies: zijn zoon Felix werd hem door eenen onvoorziene dood ontrukkt; men had hem op eenen namiddag dood gevonden. Willems had dien zoon zoo hartstochtelijk lief gehad, zijne dichterlijke inbeelding had hem met zoovele buitengewone hoedanigheden verrijkt, zij had hem eene zoo schitterende toekomst voorspeld! De droefheid der ouders grensde aan de wanhoop en zij verloren schier beiden het hoofd; zij verlieten dadelijk hunne woning om naar Lier te komen en bij ons eenigen troost te zoeken. Zij vielen op het onverwachts bij Schreuder binnen. Ik was bij de ontmoeting tegenwoordig. Zij was hartverscheurend. Nooit heb ik zulke luidruchtige droefheid bij eenen man gezien als bij Willems; de eene vlaag van tranen wachtte de andere niet af en

het minste troostwoord, dat men hem wilde toespreken, werd door eenen nieuwen tranenvloed beantwoord; soms gilde hij het uit.

Willems en zijne vrouw bleven een paar dagen bij Schreuder logeeren en keerden, zoo niet getroost, ten minste gelaten naar Antwerpen terug; getroost werden zij slechts later bij de geboorte van eenen anderen zoon, die de plaats en den naam van den overledene innam, en die zijnen vader overleefde.

Ofschoon soms afgetrokken, zooals het bij vele geleerden het geval is, was Willems gewoonlijk vroolijk en opgeruimd; hij kon dikwijls door zijn aardig gesnap, zijne koddige vertelseltjes of kluchtige liedekens een geheel gezelschap vermaken. Daarbij kwam, dat hij een groot liefhebber van de muziek was, eene prachtige stem bezat en tamelijk goed de piano speelde, die dikwijls werd opengeslagen. Met weinige menschen had hij te Antwerpen omgang en ontving ook weinig gezelschap te zijnen huize; maar wanneer vreemde geleerden en vooral Hollandsche letterkundigen en dichters Antwerpen kwamen bezoeken, kreeg ook Willems gewoonlijk hun bezoek; zij werden altijd bij hem hartelijk ontvangen. Die bezoeken waren nog al talrijk, want de Hollanders waren over het algemeen in dien tijd als het ware op België verzot; zoo dikwijls het hun maar mogelijk was, kwamen zij onze prachtige steden en onze schilderachtige landstreken bewonderen en het was voor hen een waar genot soms het gezelschap hunner ernstige en deftige landslieden met dat hunner vroolijke en dartele Zuiderbroeders te mogen verwisselen.

En nu, mijn waarde lezer, heb ik u eene kleine levensschets van Willems gegeven tot op het tijdstip waar mijn verhaal begint - ik zal Willems nog in het vervolg op behoorlijken tijd en plaats ontmoeten - en ik herneem wederom den draad van mijn verhaal.

* * *

Mijn vader, met mij bij zich te houden, had een bijzonder doel: hij dacht, dat ik in Lier als advocaat eene drukke en winstgevende praktijk zou gevonden hebben; maar hij zag zich in zijne verwachting bedrogen. Er waren nog twee andere advocaten te Lier, die in de kracht huns levens zich ernstig op de praktijk toelegden en zich van al de zaken bemeesterden, die konden voorkomen.

Nochtans kwam soms bij uitzondering de eene of andere cliënt den jongen advocaat raadplegen en deze herinnert zich nog volkomen twee zijner eerste cliënten.

De eerste was een barsch en stuur man, die een advies kwam vragen, en het volgende gesprek had tusschen ons plaats.

De cliënt: Mijnheer de advocaat, ik heb een wissel geteekend, die overmorgen vervalt; wat zeggen de wetten daarover?

Ik: Dat gij dien wissel op presentatie moet betalen; zoo niet, zal hij, geprotesteerd worden en gij zult dan tot de betaling voor de rechtbank verwezen worden.

De cliënt: Zoo! zeggen de wetten daar niets anders over?

Ik: Neen, niets anders.

De cliënt: Hoe veel is het?

Ik: Twee schellingen (de gewone tax van een advokatenadvies van dien tijd).

De cliënt trok eene lederen beurs uit den zak, haalde er veertien stuivers uit, bezag nog eens mistroostig zijn geld, smeedt het dan kwaad weg op de tafel en verliet morrende mijn cabinet.

Ik begreep dat gemor niet; ik had immers niets dan de waarheid gezegd... Later leerde ik, dat de menschen wat meer woorden voor hun geld wilden hebben. Ik gaf hun dan ook in het vervolg meer woorden voor hun geld en zij waren tevreden.

Mijn volgende cliënte was eene frissche, bloemige, nog jonge en geenszins ontroostbare weduwe van eenen ouden ontvanger der belastingen. Zij vertelde mij, dat na het overlijden van haren man zaliger er met den nieuwen ontvanger een *compte clarinette* was opgemaakt geweest, waarover men het met hem niet had kunnen eens worden. Ik keek mijne cliënte met verwondering aan... Een *compte clarinette*, wat mag dat toch beteekenen? vroeg ik mij zelve af. - 'Ja, Mijnheer de advocaat,' hernam de frissche weduwe, 'gij weet toch wel wat een *compte clarinette* beteekent?' Ik schaamde mij over mijne onwetendheid en stoutweg verklaarde ik haar, dat ik zeer goed wist wat een *compte clarinette* wilde zeggen. 'Welnu,' antwoordde de weduwe, 'de nieuwe ontvanger betwist er verschillende artikelen van.'

Ik stelde mijne cliënte voor, den nieuwen ontvanger bij mij te ontbieden en aanzocht haar, bij ons gesprek tegenwoordig te zijn. Zij nam mijn voorstel aan en ik schreef dadelijk een briefje in dien zin aan den nieuwen ontvanger.

Ik kon dien nacht niet slapen; het woord *compte clarinette* kwam mij gedurig voor den geest en werd mij als het ware gedurig in de ooren geblazen door een onzichtbaar spook, dat overigens (alle spoken immers zijn enkel voor de plaag der menschen in 's hemels grimmigheid gebaard) mij zoo wijs liet als te voren, en het woord *compte clarinette* bleef een ondoordringbaar geheim voor mij.

Twee dagen later ontving ik een brief met het volgende opschrift: *Mynheer, Mynheer Bergmann, advokaet zeer vermaerd tot Lier.*

Advokaet zeer vermaerd, morde ik vernederd, *advokaet zeer vermaerd*, en ik ben nog maar aan mijnen tweeden cliënt; die kerel wil mij zeker voor den zot houden. En half gramstorig brak ik den brief open; hij was van den nieuwen ontvanger. Ik zag dadelijk, dat ik mij over de bedoeling van den schrijver bedrogen had. Hij schreef mij zeer beleefd, dat het hem bijzonder speet, dat er tusschen hem en de weduwe van zijnen voorganger een misverstand was ontstaan over eenige onbeduidende artikels van den *compte de clerc à maître* (het raadsel was voor mij opgelost) en dat hij met genoegen het voorstel, om op den door mij voorgestelden dag samen te komen, aannam

Op den bepaalden dag verschenen dus beide partijen voor mij, en na eene korte woordenwisseling, waarin de nieuwe ontvanger zich bijzonder toegevend toonde, kwamen zij over al de geschilpunten in der minne overeen. Het mocht wel *in der minne* genoemd worden... Eenige maanden later was de nieuwe ontvanger met de frissche weduwe van zijnen voorganger in het huwelijk getreden.

Of er nog later tusschen hen over het opmaken van een *compte clarinette* of een *compte de cleric à maître* spraak is geweest, weet ik niet.

Ik hoorde later, dat hun huwelijk met eene talrijke nakomelingschap gezegend werd.

Ik had in die zaak twee dingen geleerd. Vooreerst dat er tusschen de erven of andere rechthebbenden van eenen aftredenden ontvanger eene rekening moest opgemaakt worden, die in het Fransch den naam draagt van *compte de cleric à maître*.

En ten tweede dat in zekere landstreken men in de gewoonte is den titel van *advokaet zeer vermaerd* te geven aan den eersten den besten advokaat met of zonder praktijk.

Ik had dus groot ongelijk gehad mijn adres van *advokaet zeer vermaerd* als eene spotternij te aanzien.

Behalve de herinneringen aan mijne eerste cliënten blijft mij ook de herinnering bij aan mijn eerste pleidooi voor de correctioneële rechtbank van Mechelen. Ik verdedigde eenen ondernemer van diligenciën, beschuldigd van ik weet niet meer welke overtreding van het reglement over het openbaar vervoer. Ik had mijn pleidooi wel bestudeerd en gelukte er in mijnen cliënt te doen vrijspreken; hij betaalde mij een tienguldenstuk. Dit tienguldenstuk heb ik lang bewaard, en het is niet zonder een pijnlijk gevoel, dat ik later van die herinnering aan mijn eerste pleidooi moest scheiden.

Pro memoria moet ik hier melden, dat ik de verdediging van mijnen cliënt in het *Vlaamsch* voordroeg. In Mechelen werd voor de rechtbank alles ernstig in die taal behandeld. De advocaten bij de balie kenden en

spraken allen het Vlaamsch zeer goed en zij drukten zich in hunne pleidooien vrij wel in die taal uit. Meest allen legden er zich daarenboven op toe het echte Nederlandsch te spreken.

In de provinciën Limburg, Oost- en West-Vlaanderen, even als in de provincie Antwerpen was, zooals men weet, het uitsluitend gebruik der Nederlandsche taal als verplichtend voor de gerechtshoven en rechtbanken voorgeschreven.

Ik was dikwijls in de gelegenheid te Antwerpen de sierlijke Nederlandsche taal te bewonderen, waarvan zich zoovele Antwerpsche advocaten bedienden.

Onder dezen herinner ik mij nog bijzonder den advocaat Jacobs, vader van den gewezen minister, en den advocaat Delvaux, vader van den heden zoo bekenden advocaat van dien naam, die alsdan beide hunne loopbaan begonnen, en de oudere advocaten Vermeulen en Claes. De laatste vooral was voor zijne welsprekendheid bekend; hij was het Nederlandsch volkomen meester, hij pleitte in de voornaamste zaken, die voor het hof van assisen voorkwamen, en de indrukwekkende Nederlandsche woorden en uitdrukkingen, die hij gebruikte, werden door iedereen bewonderd en dikwijls brachten ze het publiek in verrukking.

De advocaat Claes werd na 1830 als volksvertegenwoordiger gekozen en het gebrekkig Fransch, waarin hij zich in de Kamer uitdrukte, verwekte dikwijls een schier algemeen gelach. Claes hield er aan, zich hierover te verontschuldigen, doch hij deed het op eene zeer onbeheerlijke wijze. 'Indien ik mij in het Fransch niet altijd behoorlijk uitdruk, dit moet u niet verwonderen,

Mijnheeren,' zegde hij; '*ik ben zoo lang slaaf nan het Hollandisch geweest, j'ai été si longtemps esclave du Hollandais.*' Claes had overigens weinig bijval in de Kamer en in het bijzondere leven teruggekeerd, hield hij zich wederom met de advocatenpraktijk bezig; doch de schitterende advocaat van eertijds was met de Nederlandsche taal verdwenen en hij verviel met zijn gebrekkig Fransch tot den onbeduidende stand van eenen alledaagschen praktiseerder.

De verplichting in de Vlaamsche provinciën uitsluitend Nederlandsch te gebruiken gaf soms aanleiding tot menigvuldige onrechtvaardigheden.

In Antwerpen bij voorbeeld werd aan de verschillende advocaten, die niets dan Fransch kenden, het woord en de broodwinning ontnomen; men noemde onder ander als slachtoffer den in den Franschen tijd zoo bekenden advocaat Ogez, die eene ontzaglijk praktijke bezat; doch deze vond gelukkig in zijnen schoonzoon, den advocaat Vermeulen, over wien ik zooveen spraak, eenen machtigen medehelper.

Ik was getuige van eene andere onrechtvaardigheid.

Een oud Fransch volksvertegenwoordiger, hij heette geloof ik Bourdon, werd door het gerecht vervolgd en moest voor het assisenhof verschijnen. De man, die niets dan Fransch kende, verstond geen enkel woord, noch van het onderzoek, noch van het rekwisitorium van het openbaar ministerie, noch van het pleidooi van zijnen advocaat; mijn schoonbroeder Van Werkhoven werd met zijne verdediging gelast. Bourdon deed soms zulke onbehendige aanmerkingen, dat de voorzitter hem in zijn belang verzocht, het woord aan zijnen advocaat te

laten; 'deze, voegde hij er bij, zal beter dan gij uwe verdediging voordragen'; waarop Bourdon zeer lakoniek, doch tevens zeer geestig antwoorde: *C'est possible et pas étonnant* het is mogelijk en geenszins verwonderlijk.) Bourdon werd veroordeeld; en men mocht zeggen, dat hij van alles wat hij gehoord had, niets had verstaan dan hetgeen hem door zijnen advocaat werd medegedeeld. Bourdon was een Franschman; maar eene even gelijke behandeling bedreigde ook de inwoners onzer Waalsche provinciën, die met het Nederlandsch onbekend, voor een gerechtshof der Vlaamsche provinciën moesten te recht staan.

Het Nederlansch bestuur voelde dan ook later, dat het te ver gegaan was met zijne wetgeving over de landstaal en bij zijne besluiten van 28 Augustus 1829 en 4 Juni 1830 deed het de voornaamste grieven verdwijnen, welke tegen het uitsluitend gebruik van het Nederlandsch in de Vlaamsche provinciën hadden bestaan. Dit belette niet, dat in het programma der grieven, welke, volgens de opstandelingen, eene omwenteling noodzakelijk maakten, het opdringen der landstaal ingeschreven bleef. Overigens, men weet het, de petitiën aan de Kamers gezonden tot het doen verdwijnen dier grief, waren door het grootste gedeelte door inwoners van het Vlaamsche land onderteekend geworden op aandringen der geestelijkheid. De godsjeugdige Vlamingen zijn daarvoor sedert 1830 bitter gestraft geworden! Tot in de laatste jaren werden zij in hun eigen Vlaamsch land door hunne eigene rechters behandeld als de franschman Bourdon vóór 1830. Want de omwenteling van 1830 riep het *vrije gebruik* der talen uit (art. 23 der Grond-

wet), maar dadelijk bemeesterde het Fransch geheel het land. In eenen oogwenk verdwenen de Vlaamsche gerechtshoven en rechtbanken met hunne Vlaamsch-sprekende rechters en advocaten; eene enkele rechtbank in de provincie Antwerpen bleef het Vlaamsch getrouw: de rechtbank van Turnhout.

De Vlaamsche beweging, die eenige jaren later ontstond, liet wel soms hare stem hooren tegen de verfransching van ons land, maar zij was eene *vox clamantis in deserto*. Het was slechts in de laatste jaren, dat het volk scheen te ontwaken, en dat de hevigste protestatiën zich lieten hooren uit alle kanten van het land. Het *Vlaamsche vraagstuk* werd een vraagstuk, waarmede moest afgerekend worden. Nochtans moest men tot het jaar 1873 wachten om eene eerste taalwet te bekomen, regelende het gebruik van het Vlaamsch voor de rechtbanken.

Op het oogenblik, dat ik de verdediging van eenen diligenciehouders voor de rechtbank van Mechelen voordroeg, was het de tijd van den buitengewonen bloei der diligenciën.

Ik was getuige van hunne opkomst, van hunnen luister en van hunnen ondergang.

In Lier was het een lompe, zware wagen, met twee dikke paarden bespannen, die het tijdvak der diligenciën inwijdde.

Lier, zooals men weet, is drie uren van Antwerpen gelegen, en de wagen op Antwerpen vertrok uit Lier 's morgens om acht uren en een kwart (het kwam er zoo nauw niet op aan), en hij kwam in Antwerpen tusschen elf uren en half twaalf aan, noch vroeger

noch later dan een gewone voetganger. Wel is waar had men in de herberg *Het kruis ten halven* den tijd gehad een *kruisjaske* of een *chauffeeke*⁽¹⁾ te spelen; overigens was de wagen niet bijzonder goed gekalandeerd: de plaatsen waren te duur en men zag er in dien tijd niet tegen op, drie, ja zelfs zes uren te voet af te leggen.

De *Messengeries Van Gend en Loos* voerden eerlang een nieuw stelsel van rijden en van voertuigen in, en dan moest van zelf de oude Liersche wagen verdwijnen; hij werd dadelijk door nieuwe diligenciën vervangen, die driemaal daags naar Antwerpen vertrokken, de reizigers voor eenen spotprijs mede voerden en in anderhalf uur, soms zelf in vijf kwart uurs den weg aflegden.

Later verweet men aan den eigenaar van den ouden Lierschen wagen zijn traag en vervelend rijden van eertijds; doch hij antwoordde zeer platonisch: 'Ja, in dien tijd hadden de menschen ten minste nog plezier voor hun geld, nog genot van hun rijden; maar nu?!!!' En de meeste juffrouwen, dikke matronen, kwezeltjes, begijntjes en daarbij het groot getal dergenen voor wie de dagen altijd te lang duren, gaven den ouden diligenciehouder volkomen gelijk.

De *Messengeries* van Gend en Loos hadden zich in dien tijd van al de voornaamste steden bemeesterd.

Hoe zagen er hunne prachtige diligenciën majestatisch

(1) *Kruisjas* is een bekend kaartenspel. *Chauffeeke* is ook een kaartenspel, dat men gevierden speelt; het is alleen in Lier bekend. Men speelt voor bier, en telkens dat een spel gewonnen is, mogen de twee spelers, die het hoogste en laagste getal slagen gehaald hebben, een glas ledigen. Volgens de Liersche overlevering zou dit kaartenspel door Christiern van Denemarken en zijn gevolg ingevoerd geweest zijn, toen die vorst in Lier (1524-1580) verbleef.

uit met hunne drie compartimenten, wier kruinen, met hooge *imperialen* bekroond en met reizigers bedekt, de eerste verdiepingen der huizen schier beheerschten.

Hoe luisterlijk kwamen zij, met vier moedige peerden bespannen, onder het aanhoudend zweepgeklap des conducteurs de steden binnengereden, de voornaamste straten doorkruisende, om op de markten of andere groote openbare plaatsen voor het een of ander groot hotel stil te houden, alwaar zij een dertig a veertigtal reizigers *ontscheepten*.

De aankomst van dergelijke diligenciën was eene der groote gebeurtenissen van den dag, en een aantal nieuwsgierigen en ledigloopers waren altijd daarbij tegenwoordig.

Bij de aankomst begroette doorgaans een pieperig stemmetje (van waar het kwam, wist men niet) de reizigers met een: *Messieurs, Mesdames, n'oubliez pas le conducteur*; dan stapten langs alle kanten de aankomenden van de diligenciën af, hunne nieuwe vrienden, die zij op de reis gemaakt hadden, de handen toereikende; dan verscheen de conducteur met zijne lange zweep in de eene hand en met de andere hand de fooikens der reizigers ontvangende; dan kwam de beurt van een leger wegwijzers en pakjesdragers, die met een oorverdoovend geroep zich aan de aankomenden kwamen aanbevelen; dan liepen de reizigers uiteen en verspreidden zich in alle richtingen, om leven en bedrijvigheid in de steden te brengen en de hotels of logementen te bevolken.

Men kan zich heden moeielijk een denkbeeld maken van het gewoel, het gejoel, het gekwetter, het gebab-

bel, het rumoer, het geroep, de luidruchtigheid, welke de aankomst van dergelijke diligenciën te weeg bracht en hoe zij het inwendige der steden verlevendigde en vervroolijkte.

Als wij bij zulke aankomst tegenwoordig waren, herleefden wij als het ware en wij zegden soms bij ons zelve: beter en spoediger rijden is voortaan niet meer mogelijk.

En eenige jaren lager waren al die prachtige diligenciën verdwenen; de spoorwegen hadden dezelve weggevaagd en het gemakkelijker en spoediger rijden was van zelf opgelost.

En nu ziet men nog weleens een schamel overblijfsel dier te voren zoo prachtige voertuigen: zij worden nog gebruikt om de boeren bij de verkiezingen naar de stembus te voeren, of om bij de eene of andere bedevaart de stokoude en gebrekkige bedevaarders, die niet meer in staat zijn de reis te voet af te leggen, mede te nemen; zij rijden daar dan zoo nederig, zoo verlaten, zoo treurig, zoo waggelend en als het ware zoo beschaamd over de bestemming waartoe men hen thans vernederd heeft. En de tegenwoordige tijdgenooten kunnen zich niet inhouden te spotten en te lachen bij het zien van zulke puinen; de ouderlingen alleen toonen hun nog een diepgevoeld medelijden; zij herinneren zich de ontelbare diensten door de diligenciën van eertijds bewezen, in hunne jongelingsjaren, die er getuigen mochten van zijn. Helaas! de prachtige diligenciën zijn met de jongelingen van alsdan de eeuwigheid ingereden.

Dat zij rusten in vrede.

* * *

De winter van 1828-1829 was buitengewoon streng en duurde zeer lang. Ik werd door eene gevaarlijke borstziekte aangedaan; maar eene groote zwakte bleef mij bij. De doctor, die mij behandeld had, raadde mij aan, vele lichaamsoefeningen te doen en vooral, ingeval het mogelijk was, veel te paard te rijden. Dat was mogelijk. Mijn vader kocht mij een fraai rijpeerd, dat ik dagelijks bereed. Dit rijden deed mij dan ook bijzonder goed; ik plaatste mijn paard bij den diligenciehouders, welke ik voor de rechtbank verdedigd had; het bleef bij denzelfden tot op den 17 October 1830, wanneer men het buiten mijne weet daar in beslag nam en in beslag hield..... doch hierover later.

Het was ook in 1829, dat koning Willem eene groote omreis in België deed; hij bezocht alsdan de stad Lier.

Zoodra het uur zijner aankomst in Lier bekend was, besloot een dertigtal jongelingen, waaronder ik mij bevond, den koning te gemoet te rijden, om hem als eerewacht bij zijne aankomst in Lier te dienen.

In het zwart gekleed, met witte dassen en het oranjelint om den arm, reden wij tot aan de grenzen van het Liersche grondgebied. Een weinig later zagen wij het rijtuig van den koning zonder eenig verder gevolg aankomen. Wij stapten van onze paarden af en ik gelastte mij den koning eenen eersten welkomgroet toe te sturen, hem verzekerende tevens, dat wij jongelingen nimmer de weldaden waarmede hij het vaderland had overladen, enz....

De koning was bijzonder in zijn schik over die een-

voudige betooging, en hij bedankte ons zeer vriendelijk. Wij stegen weer dadelijk te paard; maar een ruiter, die zijn paard niet kon bedwingen en gevaar liep uit den zadel geworpen te worden, trok de bijzondere aandacht van den koning tot zich.

'*Voorzichtig, jonge heer, voorzichtig! je zoudt je kunnen verongelukken,*' riep hem de koning toe; en slechts toen de jonge heer vast in den zadel zat en alle gevaar voorbij was, werd het sein tot den aftocht gegeven.

Er waren onder ons vele onbehendige ruiters; eenigen zelfs moesten zich aan den zadel vasthouden om niet te vallen, en dikwijls zag men dan den gewoonlijk zoo ernstigen koning Willem die jonge ruiters toelachen en aanmoedigend toeknikken.

Wij kwamen, zeer trotsch met den koning te Lier aangereden, alwaar hij door de bevolking zeer hartelijk hen onthaald werd.

Op het stadhuis ontving de koning de overheden en verschillende ambtenaren.

Koning Willem had den naam een wonderlijk geheugen te bezitten; hij, wilde altijd de zaken door zich zelve zien, hij trad doorgaans in de kleinste bijzonderheden en hij hield er bijzonder aan, te toonen dat hij de personen kende, met welke hij in aanraking moest komen

Hij gaf er een bewijs te Lier van bij de ontvangst der overheden en der ambtenaren, Aan den burgemeester Timmermans, die eenige dagen te voren zijn ontslag als burgemeester had gegeven, betoonde hij hierover zijn leedwezen: 'Doch,' voegde hij er bij, 'uwe hooge jaren geven u recht tot de rust.'

Aan den schepene Van den Brande, die brouwer was, liet hij zijn voornemen kennen, hem als burgemeester te benoemen en onderhield zich verder met hem over de Liersche brouwerijen en over den bierhandel, die Lier met de beide Vlaanderen dreef. Aan eenen der hem voorgestelde raadsleden, den heer Stalpaert, herinnerde hij, dat hij hem nog gezien had als afgevaardigde van den raad om hem te verwelkomen bij het begin zijner regeering, en betuigde hem zijn genoegen, hem na die langs reeks van jaren weder te zien.

Als hem de ontvanger der accijnsen werd voorgesteld, zei de koning: '*He! He!* hier heb ik eenen mijner oudste kennissen. Niet waar, Mijnheer, je waart vroeger officier in Hollandschen dienst onder den Stadhouder en bij de verovering van Holland hebt je den dienst verlaten om te Lier als privaat man te gaan leven? je hoort tot die oude getrouwen, die door hunne gehechtheid aan het huis van Oranje bekend staan; het doet mij genoegen u in welstand weder te vinden.'

Ik geef hier, zoo niet het woordelijke, ten minste het substantiëele van dit eigenaardig gesprek met den ontvanger der accijnsen weder; het werd mij meer dan eens verteld, want die ontvanger der accijnsen was mijn vader.

De koning liet zich vervolgens de andere personen voorstellen, die bij de ontvangst tegenwoordig waren; en hij had voor elkeen een welwillend woord; allen verlieten de zaal, voldaan en verbaasd over de verschillende gesprekken van den koning en over zijn zoo wonderbaar geheugen.

Na die officiëele ontvangst verliet de koning het stadhuis, om de stad te gaan bezichtigen.

Zijn eerste bezoek was voor de hoofdkerk, waar hij ontvangen werd door den deken Vandevelde, kort te voren tot bisschop van Gent benoemd.

Vervolgens bezocht hij de kweekschool voor onderwijzers. Mijne verwantschap met den bestuurder stelde mij in de gelegenheid het bezoek des konings in dit gesticht van nabij te zien.

Bij zijne intrede in de kweekschool werd de koning begroet met een welluidend: *Wien Neerlandsch bloed door de adren vloeit*, dat uit de *onbeklemde* borst van een zeventigtal leerlingen opsteeg.

Het *Wien Neerlandsch bloed*, dat sindsdien zoo afgezaagd werd, was voor ons alsdan eene nieuwigheid, en ik mag verzekeren dat dit ernstig, statig en als het ware religieus gezang eenen diepen indruk op de aanhoorders maakte.

Vervolgens woonde de koning eenige letteroefeningen bij; hij hoorde dezelve met de grootste aandacht aan en scheen er bijzonder belang in te stellen.

Bij het verlaten der school bedankte de koning zeer hartelijk den bestuurder over zijn onthaal; maar hij deed hem vooral zijne bijzondere gelukwenschen over de uitslagen, die hij bekomen had, om in de Zuidelijke provinciën het volksonderwijs te verspreiden en hij wakkerde hem aan op den zelfden voet te blijven voortgaan.

Ik sprak daar zoo even over een zeventigtal leerlingen, die den koning met het *Wien Neerlandsch bloed* begroetten. Dit personeel van leerlingen bestond niet enkel, zooals heden, uit kweekelingen, die zich tot het onderwijs bestemmen, maar nog uit jongelingen der

burgerij onzer stad, aan wie het toegelaten werd in de kweekschool hun onderwijs te ontvangen.

Na zijn bezoek in de kweekschool ging koning Willem de fabriek bezichtigen van den heer Vanden Berghe-De Heyder. Die belankrijke fabriek telde op dat oogenblik veertien a vijftien honderd werklieden, en besloeg verschillende groote lokalen. Zij werkte vooral voor Java en andere overzeesche bezittingen van Nederland en werd aangemoedigd door het Nederlandsch bestuur. Zij bevond zich in eenen zeer bloeiend en toestand, en zij droeg bijzonder bij tot de welvaart en den vooruitgang onzer stad.

Koning Willem hield zich eenen geruimen tijd in dezelve op; hij onderzocht als het ware met de bevoegdheid van eenen kenner verschillende harer voortbrengselen en stuurde bij het verlaten der fabriek zijne bijzondere gelukwenschen toe aan den eigenaar van dezelve.

Van daar ging de koning een bezoek doen aan de zijdefabriek, welke onlangs in Lier met behulp van het Staatsbestuur was opgericht; dit was eene nieuwe nijverheid met welke koning Willem ons land wilde verrijken. De fabriek, die slechts begon, staakte hare werkzaamheden bij de omwenteling van 1830; zij werd na 1830 voor rekening van eenen bijzonderen persoon voortgezet en zij telde later in Lier vele jaren van voorspoed en welvaart.

Maar laten wij het eigenaardig bezoek niet vergeten, dat koning Willem in de Kluisenkerk aflegde.

Voor de kerk stond de oude pater Claes, eertijds prior bij het dominikanerklooster van Lier. Deze, zich

tot den koning wendende, vroeg hem zeer hoffelijk: 'Sire! wil uwe Majesteit ook mijn nederig kerkje eens komen zien?' - 'Volgaarne,' antwoordde de koning en hij trad met zijn gevolg de kerk binnen. Daar vertelde hem pater Claes, hoe hij onder de Fransche Republiek de kerk had aangekocht en hoe het hem gelukt was, aan de roofzucht der Sans-Culotten verschillende kostbaarheden te ontrukken.

Pater Claes vertelde dat in eene eenvoudige, maar tevens zulke humoristische taal, dat hij de aanwezigen in eene vroolijke stemming bracht.

Koning Willem was bijzonder ingenomen met pater Claes en, wanneer hij soms later den eenen of anderen onzer stedelingen in gehoor ontving, vergat hij schier nimmer de vraag te stellen: '*En hoe gaat het met pater Claes?*'

Na die verschillende bezoeken werd koning Willem door het stedelijk bestuur op een noenmaal, of, zoo als men in dien tijd zegde, op een *déjeuner dinatoire* onthaald; het had plaats in eene der zalen van het stadhuis.

Op het eetmaal onderhield zich koning Willem bijzonder met den deken Vandavelde, die, zooals wij reeds gezegd hebben, tot de hooge waardigheid van bisschop van Gent was verheven.

De benoemingen van aartsbisschop en bisschop geschieden in dien tijd niet, zooals heden, door de geestelijkheid alleen, zonder eenige tusschenkomst van het wereldlijk gezag. Volgens het concordaat van 18 Juni 1827 werden voor de benoeming dier hooge geestelijke dignitarissen door de kapittels der hoofdkerken lijsten

van kandidaten aan den koning voorgesteld, en ingeval er onder die kandidaten enkele aan den koning niet aangenaam waren, werden zij door hem van de lijsten geschrapt.

Het was op die wijze, dat de nieuwe bisschop van Gent benoemd werd; de koning had de candidatuur van deken Vandevelde goedgekeurd; men beweerde zelfs, dat de koning *proprio motu* de geestelijkheid verzocht had, Vandevelde, die bij hem zeer gunstig bekend stond, op de lijst der kandidaten voor het bisdom van Gent te brengen.

Op den maaltijd, door de regeering van Lier aan koning Willem aangeboden, bedankte de nieuwe bisschop van Gent den koning nogmaals voor het vertrouwen, dat hij in hem gesteld had, maar hij uitte hem tevens de vrees, dat hij, eenvoudige geestelijke, zich niet op de hoogte dier hooge waardigheid zou bevonden hebben; doch koning Willem stelde hem gerust en zeide hem: *'Kijk het zoo zwart niet in, Mijnheer; het zal alles wel goed afloopen.'*

Aan het middagmaal had men op de tafel eenen prachtigen bloemtuil geplaatst; dit belette koning Willem al zijne dischgenooten te zien. Hij deed den bloemtuil wegnemen: *'Want,'* voegde hij er bij, *'ik zie liever menschen dan bloemen.'*

In den namiddag vertrok de koning naar Antwerpen en de eerewacht, die hem 's morgens was gaan verwelkomen, deed hem nogmaals uitgeleide tot aan de grenzen van het Liersch grondgebied.

Koning Willem was bijzonder voldaan over zijn onthaal te Lier.

En hij moest niet minder voldaan worden over het bezoek, welk hij in Antwerpen ging afleggen: zoo wel door de bevolking als door den hoogen handel werd hij in Antwerpen geestdriftig ontvangen, en 's avonds werd hem een luisterlijk feest in de Groote Harmonie aangeboden. Volgens eenen ooggetuige geleek dit feest meer op eene familiebijeenkomst dan op een stijf onthaal, waarop een koning tegenwoordig was.

Het was een paar dagen later, dat Jan-Frans Willems, die bij het avondfeest was tegenwoordig geweest, ons hiervan het relaas deed. Hij zegde ons verder, dat hij met den koning in gesprek was geweest en dat hij hem de hoop had uitgedrukt, dat de besluiten over de landtaal hunne stipte uitvoering zouden ontvangen. 'Wees gerust', had hem de koning geantwoord: 'ik heb het voornemen niet, die besluiten in te trekken noch te veranderen.'

Koning Willem bezocht vervolgens de belangrijkste steden der Zuidelijke provinciën en het onthaal, dat hem overal te beurt viel, mocht geenszins doen vooruitzien, dat de alsdan zoo algemeen gevierde vorst een jaar later uit de Zuidelijke provinciën zou weggejaagd worden, beladen met den haat, den vloek en het afgrijzen zijner tot den opstand gebrachte onderdanen.

Ter gelegenheid van de omreis van koning Willem verschenen er in België eenige lithographiën, de bijzonderste tafereelen der omreis en eenige karaktertrekken uit het leven van den koning voorstellende. De steendruk was aldan eene opkomende uitvinding.

Op eene dier platen komt een antwoord voor van Willem aan de vaartkapoenen van Brussel, die zijn rijtuig

wilden uitspannen om hem zelve voort te trekken. *'Neen, mijne vrienden'*, was dit antwoord, *'ik heb paarden om mijn rijtuig voort te trekken; mijne landgenooten zijn geen lastdieren.'*

Op eene andere vroeg een nederige vleier aan den koning, zijne hand te mogen kussen; en het antwoord was: *'Mijnheer, zulke vraag is onwaardig voor eenen Belg.'*

Op eene derde is koning Willem in tegenwoordigheid van den grooten nijveraar Cockerill van Seraing bij Luik, wiens gestichten hij had bezocht. Cockerill aarzelde aan zijne reeds zoo uitgestrekte ondernemingen nog grootere uitbreiding te geven en de koning zegde hem: *'Ga zonder vrees in uwe groote ondernemingen voort en herinner u, dat de koning der Nederlanden altijd geld ter beschikking der nijverheid heeft.'*

Maar de bijzonderste lithographie, die koning Willem in zijn echt karakter doet voorkomen, geeft eene samenspraak tusschen hem en den gezant van den koning van Frankrijk. Ziehier bij welke gelegenheid.

De groote Fransche rechtsgeleerde Merlin, procureur generaal en minister van justitie bij den eersten Napoleon, was onder de Bourbons als oude conventionneel uit Frankrijk gebannen. Na de terugkomst van Napoleon uit het eiland Elba of gedurende *les cent jours*, zooals men in Frankrijk zegde, had Merlin zich weder bij den keizer aangesloten en de hooge betrekkingen hernomen, die hij onder het keizerrijk bekleed had. Na de nederlaag van Napoleon bij Waterloo en zijne overvoering naar het eiland St-Helena, was Merlin naar België gevlucht; doch zich niet genoegzaam veilig geloo-

vende tegen de zoo strenge als onverpoosde vervolgingen der Bourbons jegens de overheden en ambtenaren van Napoleon gedurende de *cent jours*, nam Merlin het besluit naar Amerika over te steken en hij scheepte zich met eenen zijner zonen voor zijne nieuwe bestemming in. Doch hij leed schipbreuk, zijn schip kwam tegen eene der Nederlandsche kusten stranden, Merlin werd aan land gezet en hield zich vervolgens in België schuil. Zoodra de Bourbons dit hadden vernomen, gelastten zij den Franschen gezant de uitdrijving van Merlin uit Nederland te eischen. De gezant vroeg een verhoor aan koning Willem en hij zeide hem: '*Uwe Majesteit ZAL aan den koning van Frankrijk, mijnen meester, NIET weigeren Merlin uit hare staten te verwijderen.*' Maar koning Willem antwoordde dadelijk vastberaden op deze gebiedende vraag: '*Onmogelijk, Mijnheer de gezant: de zee heeft hem mij wederom gegeven, ik zal hem behouden.*' (La mer me l'a rendu, je le garderai).

Merlin bleef dus in België en hij ging te Luik wonen; hij bleef altijd koning Willem dankbaar, ten verschille van eenen generaal Mellinet en zoo vele andere Fransche uitwijkelingen, die niet aarzelden in 1830 dadelijk de wapens op te nemen om de troepen van koning Willem te bevechten.

Merlin bleef in België tot in 1832, ofschoon de Fransche Juli-omwenteling hem reeds sedert 1830 de poorten van zijn vaderland geopend had. Hij stierf te Parijs in 1838.

Wanneer mijn vader, even als ik, de overtuiging had gekregen, dat er voor mij geen vooruitzicht was, om in Lier als advocaat te gelukken, ten minste voor het tegenwoordige, besloot ik eene plaats te vragen bij de eerstdaags in te voeren rechterlijke macht. Ik diende mijn verzoekschrift in en reisde in de maand Juni 1830 naar 's Gravenhage, om mijn verzoek aan den Minister van Justitie aan te bevelen.

De Minister van Justitie van dien tijd heette Van Maanen. Hij was in België algemeen gehaat; op hem werd de grootste oorzaak geschoven der onheilen, waarover men zich in België bekloeg.

Ik was nieuwsgierig dien geduchten man, op wiens rekening ik zooveel gruwelen had hooren vertellen, van nabij te zien.

Ik dacht, dat ik mij in de tegenwoordigheid ging bevinden van eenen hoogmoedigen, stuurschen, norschen, barschen, terugstootenden vent, die mij met minachting en uit de hoogte zijner trotschheid zou ontvangen hebben.

Groot was dus mijne verwondering, wanneer ik mij tegenover eenen deftigen, beleefden Hollandschen heer met een open gelaat bevond, die mij zeer vriendelijk, bijna vaderlijk ontving. Ik was dadelijk op mijn gemak met hem en ik maakte hem met het doel van mijn bezoek bekend. Hij bezag mij zeer welwillend en, half ernstig, half schertsend, zegde hij mij: 'U is nog tamelijk jong, Mijnheer, om in de magistratuur te treden.' Ik had in dien tijd het ongeluk er veel jonger uit te zien dan mijne jaren het medebrachten, en ik heb dit ongeluk vrij lang gedragen. Terwijl mijne collega's mijns studiejaars

reeds als *mannen* werden behandeld, werd ik nog als een *jongen* boven het hoofd gezien, hetgeen mij soms niet weinig tergende. Ik deed dan ook dadelijk aan Zijne Excellentie de opmerking, dat ik reeds in het derde jaar de hoogeschool verlaten en als advocaat gepraktiseerd had en dat ik den ouderdom van vijf en twintig jaar ging bereiken. Zijne Excellentie (want in dien tijd droegen de ministers en andere hooggeplaatste personages, die zich nu in België met eenen *mijnheer* moeten bevredigen, den eertitel van Excellenties), Zijne Excellentie, zeg ik, drong niet verder op mijne groote jongheid aan en beloofde stellig mij te zullen doen benoemen bij de invoering der rechterlijke macht.

Verder boog hij... de audientie was ten einde geloopt. Bijzonder verheugd, vertrok ik naar huis wederom en gaf aan mijnen vader een getrouw relaas van het onderhoud, dat ik met den Minister had gehad.

Ik zag mij reeds in mijne verbeelding als een ernstig magistraat gehuldigd bij de invoering der rechterlijke macht, die in October van 1830 moest plaats hebben.

Doch de rechterlijke macht moest niet ingevoerd worden.

Twee maanden later brak te Brussel een opstand uit, die de scheiding van België met Holland tot gevolg had.

Een der eerste daden van den opstand was het plunderen van het hotel van den Minister van Maanen, van wien ik zoo even sprak.

* * *

De Omwenteling van 1830.

Ik zal mij niet bezig houden met het geschiedkundige dier omwenteling. Ik wil mij bepalen bij het vaststellen der onvermijdelijke gevolgen, welke zij na zich moest slepen en die eene ondervinding van meer dan zestig jaren mij toegelaten heeft gade te slaan.

De omwenteling van 1830, men weet het, was het voortbrengsel van een verbond tusschen de Liberalen en de Katholieken; oorspronkelijk had dit verbond tot doel het landbestuur als oppositie te bestrijden, ten einde de herstelling te bekomen van verschillende gedeeltelijk gegronde, gedeeltelijk ingebeelde grieven.

Later kreeg dit bondgenootschap een revolutionnair karakter; en het was alsdan, dat een kamerlid der oppositie, die zich niet wilde laten medeslepen, - ik geloof dat hij de Roisin heette, - aan eenige der leiders, die hem hierover een verwijt deden, zegde: *'Messieurs, je fais de l'opposition, quand ma conscience me le dicte, mais jamais de la révolte.'* (Ik maak oppositie, als mijn geweten het mij voorschrijft, maar nooit oproer.)

Wanneer de Juli-omwenteling van 1830 in Frankrijk uitbarstte, verborg het bondgenootschap zijne plannen niet meer; Katholieken en Liberalen vereenigden dan openbaarlijk hunne gezamentlijke krachten om het Koningrijk der Nederlanden omverre te werpen.

In dit bondgenootschap wisten de Katholieken alleen wat zij wilden, zij wisten alleen welk einddoel zij moesten bereiken.

Na den val van Napoleon had de geestelijkheid en hare aanhangers zich gehaast het herstel van de oude orde

van zaken in België te vragen. Aan het Weener Congres hadden de Belgische bisschoppen te vergeefs gevraagd, om de Oostenrijksche Nederlanden zaliger uit hun graf te doen verrijzen, om de tienden en andere feodale instellingen weder in te voeren, enz. Dit gelukte hun niet, Doch na de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden waren zij bestendig in samenzwering tegen dit koninkrijk en deszelfs grondwet en tegen den afstammeling van Willem den Zwijger.

Het *haereticum nescit Belga subire jugum* (de Belg kan geen kettersch juk verdragen) was de algemeene leus der geestelijkheid, en werd achtervolgens door de oudere geestelijken aan de jongere als een geloofspunt voorgehouden en opgelegd.

Dit kettersch juk kon niet afgeschud worden dan met de vernietiging of de verbrokkeling van het Koninkrijk der Nederlanden.

Voor de geestelijkheid en hare aanhangers moest het *oude België* weder hersteld worden, het oude België, waarover zij eeuwen lang de onbetwisbare oppermacht hadden uitgeoefend; in hetzelfde was tot dan toe het grootste gedeelte der bevolking vurig katholiek en slaafsch aan de geestelijkheid onderworpen gebleven. Op deze landstreek zou zij wederom zooals in voorledene eeuwen hare oppermacht gaan uitoefenen.

Ja, wij herhalen het, de Katholieken of hunne geestelijken wisten alleen wat zij deden, wanneer zij zich met de Liberalen verbonden om het Koninkrijk der Nederlanden te vernietigen en hetzelfde door een koninkrijk België te vervangen.

Maar de liberalen? - Ja, de liberalen lieten zich door

de verleidelijke woorden van *vrijheid in alles en voor allen* medeslepen en misleiden, en zij werden het werkzaamste bestanddeel der omwenteling; zonder hen ware deze onmogelijk geweest. Zij wisten niet, de kortzichtigen, dat hunne sluwe bondgenooten alleen de vruchten zouden plukken van hun zoo onvoorzichtig gesloten bondgenootschap.

Maar laat er ons bijvoegen, dat eenigen van hen hoopten, dat, naar het voorbeeld der Juli-omwenteling in Frankrijk, die hoofdzakelijk tegen het theokratisch stelsel der Bourbons was gericht, de inwoners van België evenals degene van Frankrijk de overhand over de geestelijkheid zouden bekomen hebben bijzonder met de medehulp van de Waalsche streken.

Die ijdele hoop heeft zich niet verwezenlijkt. De Liberalen zouden nog bij uitzondering het staatsbestuur in handen krijgen onder den invloed van buitengewone omstandigheden; maar hunne tijdelijke overwinningen moesten altijd gevolgd worden door jammerlijke nederlagen, die de Katholieken toelieten hunne heerschappij altijd meer en meer te bevestigen, den invloed der Liberalen te verminderen en deze tot eene volstrekte onmacht te doemen.

De ouderling van meer dan 85 jaar, die gedurende zijne lange loopbaan den gang der gebeurtenissen heeft kunnen naslaan, heeft zich altijd meer en meer moeten overtuigen, dat de omwenteling van 1830 tot noodzakelijk gevolg moest hebben de oppermacht der Katholieken in onze landstreken bestendig te vestigen.

Doch die ouderling heeft de pretentie niet te beweren, dat hij onfaalbaar is, Men schrijve zijn gevoelens toe aan

de ontmoediging, die doorgaans den hoogen ouderdom vergezelt. Verre, zegt men, dat in België voor goed de oppermacht der Katholieken zou gevestigd zijn, zal het aankomend geslacht, geleerd en beter ingelicht, eerlang het juk van het politiek katholicismus afschudden.

Het is mogelijk, en de ouderling wenscht niets meer dan te mogen bekennen, dat hij zich in zijne voorspelling bedrogen heeft.

* * *

Den opstand, die te Brussel in de maand Augustus 1830 was ontstaan, willende beteugelen, zond, zooals men weet, de koning zijnen zoon Prins Frederik met een talrijk leger naar die hoofdstad, om in dezelve het wettig gezag te herstellen. De koninklijke troepen verschenen voor Brussel in de laatste dagen van September, maar werden teruggeslagen; zij moesten Brussel op 27 September ontruimen; van dit oogenblik was de omwenteling zegevierend in geheel het land. De twee Vlaanderen, Brabant, Limburg en de Waalsche provinciën vielen achtereenvolgens in de handen der opstandelingen; Antwerpen met eenige omliggende gemeenten, waaronder Lier, bleef nog in de macht der koninklijke troepen tot in de maand October.

In Lier verscheen op 15 October de Prins van Oranje, vergezeld door den Hertog van Saksen-Weimar en andere krijgsoversten, om het garnizoen der stad in oogenschouw te nemen en om de officieren aan hunnen eed van getrouwheid te herinneren; doch de Prins mislukte in zijne pogingen: twee dagen later zag men vele dier officieren in de rangen der opstandelingen.

Met de onversaagdheid, die den Prins van Oranje eigen was, zag men hem alleen zonder eenig gevolg de meeste straten van Lier doorrijden, aan ieder langs alle kanten zijne groeten toedeelende; doch deze werden in 't geheel niet, of met koelheid, onvriendelijkheid of zelfs met bespottig beantwoord. Ik kwam den Prins op de Markt tegen en, zonder zijne groetenis af te wachten, nam ik mijnen hoed af en bracht hem eene eerbiedige, maar tevens eene vriendelijke, eene hartelijke groetenis toe. - Ik zal nimmer vergeten, met hoeveel hartelijkheid en dankbaarheid de Prins mijnen groet beantwoordde. Later heb ik beter begrepen, hoe goed het doet aan het hart eener gevallen grootheid, tusschen zoo vele koele, onverschillige of vijandelijke wezens, een enkel wezen te ontmoeten, dat zich herinnert en den moed heeft zulks openlijk te toonen.

In den namiddag van den 16 October 1830 boden zich de opstandelingen voor de poorten van Lier aan onder het akelig geklep der stormklok van den hoogen toren, waarvan zich een hevige patriot van Lier meester gemaakt had.

Het garnizoen van Lier bestond uit de 15^e afdeeling voetvolk, die 2400 man moest sterk zijn, doch op 16 October tot ongeveer 300 man was ingekrompen, en de overgebleven soldaten weigerden hunne oversten te gehoorzamen; met zulke legermacht was de verdediging der stad onmogelijk.

Eene onderhandeling werd aangeknoopt tusschen den bevelhebber der opstandelingen en den kolonel de Lens, die het garnizoen commandeerde; en ten gevolge dier onderhandeling werd Lier door de koninklijke troe-

pen ontruimd en aan de opstandelingen overgegeven.

Ik woonde, op de voorpui van het stadhuis, de intrede der Belgische vrijwilligers bij. Groote God, wat samenraapsel! De meesten hadden blauwe kiel en blauwe mutsen; verder waren er een aantal gasten, die nauwelijks kleeften aan het lijf en schoenen aan de voeten hadden; eenige gedeserteerde militairen hadden nog hun Hollandsch uniform aan; eenige Franschen of *Parisiens*, zooals men ze noemde, droegen nog de kleeding der Fransche nationale garden.

Tusschen de burgers, die op de voorpui van het stadhuis stonden, had zich een vioolspeler (van waar hij kwam, wist men niet) gedrongen. Hij ging aan het vioolspelen en, niettegenstaande het herhaald verzoek zich stil te houden, bleef hij voortkrabben, de omstanders voor orangisten uitscheldende; zijn vervelend gekrabbel hield alleen op, als het défilé der vrijwilligers ten einde was geloopt.

Nieillon, een Franschman, was de opperbevelhebber der vrijwilligers en Kessels voerde het commando over de artillerie. Toen deze het stadhuis naderde, steeg hij van zijn paard en ging den controleur der belastingen omhelzen. Kessels was vroeger zijn ambtgenoot geweest bij de administratie der belastingen. Hij sloot zich een der eersten met zijne zonen bij de omwenteling aan en kwam met de vrijwilligers van Nieillon te Lier als kommandant van het grof geschut; hij had paarden noodig en een zijner eerste werken te Lier was, mijn rijpaard uit den stal te halen en zich buiten mijne weet ervan te bemeesteren.

Daar hij vergat, mij hetzelfde wederom te geven, ging ik het drie of vier weken later in eenen stal te Antwerpen opzoeken en ik kreeg het arme dier weer, hetwelk gewond, afgebeuld, verminkt, dempig en schier ademloos in mijn bezit kwam. Ik was gedwongen hetzelfde voor eenen spotprijs te verkoopen.

Na den 16^{den} October werd Lier nog door de koninklijke troepen aangevallen; maar het was zichtbaar, dat die aanvallen tot hoofddoel hadden het Hollandsch leger in zijnen algemeenen aftocht te beschermen. Ook bepaalde het zich rondom Lier bij eenige kleine gevechten en schermutselingen. In een dezer werd Jenneval, de dichter der *Brabançonne*, gedood. Zijn lijk werd te Lier tentoongesteld en onder het orgelspel door eenen priesterstoet in de kerk ontvangen; vervolgens werd het naar Brussel gevoerd en aldaar plechtig begraven.

Zonderling, men vergat bij die gelegenheid zijne overlijdensakte op te stellen.

Jenneval was, zoo als men weet, de familienaam niet van den gesneuvelde; hij heette Louis-Alexandre Dechez; hij had den naam van Jenneval aangenomen, wanneer hij als tooneelspeler was opgetreden.

Op 27 October 1830 viel Antwerpen in de handen der opstandelingen en de overgaaf van Antwerpen werd bijna onmiddellijk door een bombardement gevolgd, hetwelk de stad met eenen volledigen ondergang bedreigde. Wij hoorden in Lier het aanhoudend gebulder van het grof geschut en zagen vervolgens de vlammen der brandende stad naar de hoogte stijgen. - Mijne drie zusters woonden in Antwerpen het bom-

bardement bij en waren getuigen van de vernielingen, welke het veroorzaakte.

* * *

Ik had, wanneer de omwenteling uitbrak, mijn vijf en twintigste jaar bereikt en ik moet het tot mijne schaamte bekennen, ik had mij schier nooit met politiek opgehouden, terwijl op den dag van heden jongelingen van 21 of 22 jaar, evenals de oudste staatsmannen, de gewichtigste politieke vragen bespreken en oplossen: ondervinding hebben zij niet, maar de schrandtheid en de scherpzichtigheid, die hen kenmerken en onderscheiden, vervangen bij hen de ondervinding; zij helpen ministeries vormen, ministers afbreken, spreken soms als orakels in openbare vergaderingen, somtijds zelfs treden zij als hervormers der maatschappij en als redders van het mensdom op.

En ik? Waarlijk het rood der schaamte kleurt mijne wangen, wanneer ik moet bekennen, dat ik op mijn vijf en twintigste jaar mij met de politiek nog niet had opgehouden.

Maar met mijnen vader was het geheel anders gelegen; hij was een politicus in den breedsten zin van het woord, en dit liet zich begrijpen; hij had in zijnen reeds langen levensloop zoovele rijken zien vallen en heropbouwen, hij was getuige geweest van zoovele staatsaanslagen en omwentelingen, waarvan er eenige op zijnen levensloop eenen gewichtigen invloed hadden uitgeoefend, zoodat hij zich als het ware aanhoudend met de politiek had moeten bezighouden. Hij was een hevige tegenstander van de omwenteling van 1830, een warme aanhanger van het huis van Oranje en hij verklaarde

dikwijls openlijk, dat ingeval de omwenteling in België zegepraalde, hij niet zou aarzelen den koning naar Holland te volgen.

Ook, wanneer in den namiddag van 16 October de opstandelingen zich voor de poorten van Lier aanboden, vertrok hij naar Antwerpen, dat nog in het bezit was der koninklijke troepen en alwaar de Prins van Oranje zijn hoofdkwartier gevestigd had.

Mijne zuster en haar man B. Schreuder hadden ook bij de aankomst der vrijwilligers hunne woning, met al wat er in was, verlaten; zij kwamen radeloos bij ons aan op het oogenblik, dat mijn vader uit de stad trok, en vergezelden hem.

De gebeurtenissen hadden zich zoo schielijk opgevolgd, dat niemand den tijd had gehad een reispakje te maken en ieder slechts half gekleed wegtrok.

Ik vergezelde mijne vluchtende bloedverwanten tot buiten de poort, gaf hun eenen afscheidskus en keerde terug bij onze moeder, die alleen in Lier was overgebleven.

Ik vernam bij mijne thuiskomst, dat de stedelijke regeering mijnen vader verzocht had om op het stadhuis te komen. Ik ging er dadelijk henen om de regeering kennis te geven van de onmogelijkheid, waarin zich mijn vader bevond aan dit verzoek te voldoen, en daarbij kwam het, dat ik me op de voorpui van het stadhuis bevond bij de intrede der vrijwilligers, welke ik hiervoren heb beschreven.

's Avonds moesten talrijke gasten, die in Lier waren aangeland, bij de burgers gelogeerd worden.

Wij kregen voor *logés* eerst den kapitein eener Waal-

sche compagnie vrijwilligers, Bona genaamd; het was een hevige Patriot, maar tevens een zeer bescheiden man, die zich bijzonder inschikkelijk toonde. Maar later kregen wij nog twee andere logés; het waren twee lompe Kempische boeren, die, op aandringen van hunnen heer onderpastoor elk met een geweer gewapend, naar Lier waren gekomen, om het geloof te redden; zij kwamen, zooals zij zegden *trailleuren* (tirailleeren).

Mijne moeder maakte hun eenen grooten schotel aardappelen gereed, waarop zij als uitgehongerden vielen; maar dit recht moet ik hun laten wedervaren, dat zij ten verschille van den Waalschen kapitein voor het eten godvruchtiglijk een lang kruis maakten, dat van het voorhoofd begon, om op den buik te eindigen.

Na den schotel aardappelen binnengespeeld te hebben, lieten zij zich nog eenige dikke boterhammen met kaas en eenige glazen *Knol* goed smaken en dan: *buiskenvol, hartekenrust*; zij trokken naar hun bed en snorkten zoo luid, dat geheel het huis ervan daverde. Kapitein Bona had hun bevolen dadelijk op te staan en zich op de straat te begeven, wanneer zij 's nachts de alarmklok mochten hooren; de alarmklok klonk menigmaal in den nacht, maar onze boeren bleven gerust doorslapen en doorsnorken. 's Anderdaags waren zij vroeg te been, speelden eenige boterhammen met eenige kommen koffie binnen en wij kregen ze den geheelen dag niet meer te zien; maar 's avonds waren zij wederom op hunnen post, om te avondmalen.

Nauwelijks waren zij aan het eten, of zij kregen het bezoek van eenen anderen vrijwilliger, een boerenjongen als zij, die eenen onzer logés gelukwenschend toeriep:

'Proficiat, vriend, ik heb gehoord, dat gij er eenen *gekapelsd* hebt!' Maar onze logé antwoordde hierop, half mistroostig: 'Zie, vriend, spreek mij daar niet meer van, ik voel daarover iets aan mijn hart knagen, ik zie nog altijd den Hollander voor mijne oogen...' Onze logé was, zooals wij vernamen, in de omstreken van Lier gaan *trailleuren* met zijne kameraden en zij hadden eenen Hollandschen soldaat gevonden, die, van zijnen weg afgedwaald en zich verlaten gevoelende, bij de aankomst der vrijwilligers zich zoo goed mogelijk had verborgen onder eenen hoop droog hout en dorre bladen. Onze logés hadden hem ontdekt, hij viel voor hen op zijne knieën en met zijne oogen vol tranen smeekte hij hen, hem het leven te laten.... Tot eenig antwoord had een onzer logés hem een kogel naar het hoofd gezonden, die hem stuiptrekkend en stervend deed nedervallen, en het was die stervende Hollander, welken onze logé gedurig voor de oogen had, en hij voelde daarover knaging aan het hart.

's Anderendaags vertrokken onze boerensoldaten, en wij hebben er later niets meer van gehoord. Ik kon bij hun vertrek mijn afgrijzen niet verbergen voor den wreeddaard, die zoo onmeedoogend eenen weerloozen ontwapenden en om genade smeehenden vijand had vermoord; maar.... het was voor het geloof!

* * *

Op den morgen der inneming van Lier was mijn jongste broeder naar Antwerpen gereden om eene som van ongeveer 2500 gulden te gaan storten op de Nationale Bank voor rekening van het ontvangerskantoor van

mijnen vader. Hij was vergezeld van mijne jongste zuster, eene jonge en frissche deerne, die mijne moeder in hare moederlijke bezorgdheid liever naar Antwerpen wilde zenden, dan haar aan de inneming van Lier door toomlooze benden (zoo zij zich inbeeldde) te laten tegenwoordig zijn. Des namiddags kwam mijn broeder naar Lier wederom, doch de postwagen, waarin hij zich bevond, werd onderwege aangehouden en de reizigers werden belet hunne reis naar Lier voort te zetten. Mijn broeder keerde dus naar Antwerpen terug, maar besloot den volgenden dag langs binnenwegen Lier te bereiken; voorzichtigheidshalve liet hij bij zijne familie te Antwerpen het bewijs der door hem gedane geldstorting. In den morgen van Zondag 17 October kwam hij behouden te Lier aan. Wij vlogen elkander in de armen en nooit voelden wij zoo diep, dat wij broeders waren dan op dit oogenblik van ramp, welk onze familie getroffen had.

Des namiddags gingen wij Lier rondwandelen; maar wij proefden dadelijk het bittere van het *vae victis*; wij vonden ons in eens als het ware door iedereen vermeden en verlaten; vreemdelingen in eene stad, waar wij vroeger niets dan achting, vriendschap, toegenegenheid hadden ontmoet. Onze beste vrienden en kennissen van eertijds vluchtten van ons weg, sloegen andere straten in, als zij ons van verre zagen aankomen, of gebaarden ons niet te zien, wanneer zij ons niet konden vermijden... Doch, laat het ons erkennen, die staat van verwijdering en verloochening was slechts tijdelijk; maar onmiddellijk na de inneming van Lier door de opstandelingen had de schrik van als orangist aangezien te worden zich van iedereen bemeesterd. Wij waren verdacht, schier voor

spioenen gehouden door de nieuwe gasten, die in Lier zich als meesters waren komen opdringen. 'Wie zijn die heeren, die daar zoo onbeschaamd de straten doorloopen zonder de Belgische kleuren in hun knoopsgat te hebben?' vroeg men in het hoofdkwartier der opstandelingen; en wanneer de oversten hierover een afdoend antwoord hadden ontvangen, werd er ernstig beraadslaagd, of men ons niet zoude doen aanhouden en naar Brussel zenden; maar het kwam zoo ver niet. Wij kregen van dit alles bericht door eenen Lierschen burger, die ons tevens voorzichtigheidshalve aanraadde niet meer op de straten te verschijnen. Wij volgden dien wijzen raad; wij moesten nederig bekennen, dat wij als onbezonnenen hadden gehandeld met zoo maar in Lier openbaarlijk te gaan rondwandelen zonder zelf van de driekleurige cocarde voorzien te zijn.

Ik moet hier terloops eene welverdiende hulde toebrengen aan de bevolking van Lier. Niettegenstaande de opgewondenheid, de ophitsingen en opstokingen van allen aard, niettegenstaande de wanorde en de regeeringloosheid, welke doorgaans eenen opstand vergezellen, bleven de inwoners van Lier kalm, rustig en fatsoenlijk, en men had in Lier noch plunderingen, noch moorderijen, noch manslagen te betreuren zooals degene waarvan de omliggende steden Mechelen en Leuven het afschuwelijk schouwspel hadden opgeleverd.

Toen rondom Lier gevochten werd, viel er onvoorziens een steen op ons hoofd. De vrijwilligers deden overal de openbare kassen lichten, en men kwam ook te Lier de kas van den ontvanger der accijnsen opnemen. Ten gevolge der geldstorting door mijnen broeder in den

morgen van 16 October te Antwerpen gedaan, was er weinig of schier niets in kas; doch, zooals ik hierboven zegde, had mijn broeder voorzichtigheidshalve de kwittancie in Antwerpen gelaten. Wij werden op het stadhuis ontboden, en hoe wij ook verzekerden, dat die geldstorting wezenlijk had plaats gehad, hetgeen overigens op het dagboek aangeteekend stond, *de kwittancie! de kwittancie! de kwittancie!* schreeuwde, snauwde, brulde men ons langs alle kanten toe, *de kwittancie! de kwittancie!* en wij kregen het bevel, de som nog eens binnen de twee uren te storten; zoo niet zouden wij alleen verantwoordelijk gesteld worden voor de gevolgen onzer weigering. De stadsregeerders, in wier tegenwoordigheid die woordenwisselingen hadden plaats gehad, werden voor de stadskas bezorgd; zij vreesden dat de vrijwilligers tot dezelve hunne toevlucht zouden genomen hebben, ingeval de van ons gevergde gelden niet werden gestort. Zij stelden dus voor, ons de som te verschieten tegen eene schuldbekentenis door ons en onze moeder te onderteekenen. Dit voorschot, dachten zij, en, wij dachten het met hen, zou zeer tijdelijk zijn tot het voorbrengen der kwittancie in Antwerpen verbleven. Wij lieten ons overhalen; tegen onze schulderkentenis werd het gevraagde geld ons ter hand gesteld en dadelijk in de kas der vrijwilligers gestort.

In gewone omstandigheden zouden wij zeker ongelijk gehad hebben die zwakheid te begaan; maar de tegenwoordigheid van bedreigende opstandelingen en de vrees onze goede moeder mishandeld en onze woning geplunderd te zien, deden ons eene loutere geldkwestie boven het hoofd zien.

Later, in het bezit der kwittantie getreden, deden wij alle mogelijke pogingen om het ten onrechte gestorte geld wederom te krijgen; maar wij vonden alle deuren gesloten.

Ik wendde mij eens tot eenen alsdan zeer invloedhebbenden ambtenaar, M.L.F. Roussel, district-commissaris van Mechelen, doch hij antwoordde mij koud weg: 'Mijnheer, uwe beide betalingen zijn van geener waarde; de betaling van 16 October werd gedaan op een oogenblik dat het Nederlandsch Gouvernement in Lier niet meer bestond; en uwe andere betaling is gedaan aan eene militaire macht, die niet bevoegd was dezelve te eischen en te ontvangen; mijn gevoelen is dus, dat gij nog eenen derden keer moet betalen. Gij hadt,' voegde hij er theatraal bij, 'uwe kas tegen de militairen moeten verdedigen even als een soldaat zijnen post verdedigt en liever sterft dan zijnen post te verlaten.'

Schoone woorden, voortreffelijke woorden, die ik bewonderde, maar die mij niet overtuigden. Ik vond integendeel, dat wij eene kolossale domheid zouden begaan hebben, voor een handsvol geld den heldendood te trotseeren. Wij bleven onze pogingen tot wedergaaf der ten onrechte gestorte som voortzetten, en na alle *fins de non recevoir* te hebben uitgeput, besloot men een jaar later aan onze vraag te voldoen. Wij ontvingen ons geld wederom en stortten hetzelfde weer dadelijk in de stadskas.

* * *

Zooals ik reeds verhaald heb, was het op 27 October 1830, dat Antwerpen in de handen der opstandelingen

viel. De stad was een paar dagen vroeger door het hoofdkwartier van den prins van Oranje verlaten geworden. Bijna op hetzelfde tijdstip hadden mijne vluchtende nabestaanden de wijk naar Holland genomen.

Zoowel mijn vader als mijne twee schoonbroeders hadden door de omwenteling hun bestaan verloren. Mijn vader was ontvanger der accijnsen te Lier; na zijn vertrek uit deze stad, had men dadelijk over zijne ontvangersplaats beschikt. Mijn schoonbroeder Schreuder was bestuurder der kweekschool te Lier en door de verovering dier stad had de kweekschool opgehouden te bestaan. Mijn schoonbroeder Van Werkhoven was ambtenaar bij het provinciaal bestuur te Antwerpen, en nauwelijks had hij Antwerpen verlaten, of zijne plaats was reeds door eenen onderhoorigen ingenomen. Ik heb het inzicht niet mijne bloedverwanten in Holland te volgen, noch te verhalen hoe welwillend zij door den koning en door het Nederlandsch bestuur ontvangen werden, en welke hunne verdere bestemming was; dit hoort tot een andere orde van zaken, en ik wil mij met België bepalen.

Jan-Frans Willems vertelde mij later, hoe hij, bij het kortstondig verblijf in Antwerpen mijner nabestaanden, getuige was geweest van de moedeloosheid, het verdriet, de neerslachtigheid, de smart, welke zij bij hun vertrek naar Holland hadden onderstaan, en hij gaf mij de verschillende gesprekken weder, welke hij met mijnen vader had gehad. Deze was het, dien Willems bijzonder bekloeg, omdat hij op zijnen hoogen ouderdom zijn huis en al wat hem lief Mas, had moeten verlaten

en eene stad vaarwel zeggen, waar hij zoo bemind en geacht was en waar hij in het midden der zijnen zooveel gelukkige dagen had doorgebracht.

Met mijnen vader had Willems het niet eens kunnen worden over de gedragslijn, die de ambtenaar in de omwenteling te volgen had. Mijn vader dacht, dat zijn eed van getrouwheid hem den plicht oplegde zijnen vorst te volgen; Willems integendeel beweerde, dat de Koning hem eenen post had toevertrouwd, welken hij in hoognaamd geen geval moch verlaten.

Wie van beiden gelijk had, wil ik niet onderzoeken; maar dit geloof ik te mogen verzekeren, dat beiden de ingeving van hun geweten hebben gevolgd.

Overigens de ridderlijke denkbeelden van verkleefdheid en getrouwheid aan eenen koning, van zelfopoffering voor eenen vorst, worden in den tegenwoordigen tijd schier niet meer begrepen; zij zijn verdwenen naarmate de koningen *door den wil des volks* de plaats hebben ingenomen van de koningen *bij de genade Gods* en naarmate het practische positivisme de ingevingen van het louter gevoel heeft vervangen.

Willems mocht niet lang in het bezit blijven van zijne plaats; op 17 Januari 1831 werd hij als ontvanger der registratie naar Eekloo verzonden.

Vóór zijn vertrek uit Antwerpen ging ik hem nog bezoeken; hij schikte zich, zeer gelaten, in zijn lot; hij zag het alles niet te zwart in, en hoopte eerlang uit zijne ballingschap te mogen wederom keeren.

Maar wanneer hij voor goed het rijke en woelige Antwerpen met zijne vrienden en kennissen verwisseld had tegen het nietige, eenzame en verlatene Eekloo,

alsdan niet meer dan een dorp, overviel hem eene neerslachtigheid en moedeloosheid, waarvan hij zich niet kon meester maken. Het was slechts na een paar jaren verblijf in het oord zijner ballingschap, dat hij wederom moed vatte en zich weder met eene nieuwe kracht aan het werk zette. Het was alsdan, dat hij zich in nauwere betrekking stelde met jongere Vlaamsche letterkundigen ter verdediging der moedertaal, en het was alsdan, dat de zoogezegde Vlaamsche Beweging ontstond, welke zich in den loop der tijden ontwikkelde en zoo machtig bijdroeg om de verfransching in ons land tegen te gaan en het landbestuur te bewegen, zich de landtaal aan te trekken. Aan Willems werd alsdan als hoofd der beweging de eeretitel van *Vader Willems* toegekend.

Willems, zooals men weet, was een hartstochtelijk vereerder van koning Willem, en, niettegenstaande de gebeurtenissen van 1830, liet hij geene gelegenheid voorbijgaan, om aan zijne gevoelens van dankbaarheid voor den gevallen koning lucht te geven. Het was in Eekloo, dat hij in dien zin twee gedichtjes maakte, die, slechts voor zijne familie en zijne vrienden bestemd, nimmer de publiciteit der drukpers moesten bekomen.

Het eerste was een gedicht, dat hij voornemens was geweest aan den Prins van Saksen-Coburg, na zijne kiezing als Koning der Belgen aan te bieden; het was in het Fransch.

Het spijt mij, dat ik dit stukje niet in zijn geheel heb onthouden; eenige woorden er van zijn aan mijn geheugen ontsnapt, ik kan het dus slechts verminkt wedergeven; het luidde als volgt:

La Belgique a son roi, mais sans être un royaume;
 Un trône est préparé
 Bon Prince, y montes-tu pour remplacer Guillaume?
 Ah! on remplace un roi, mais un père, jamais.

Het ander gedichtje is insgelijks gedeeltelijk aan mijn geheugen ontsnapt en ik heb het dan ook slechts verminkt aan eenen verdienstelijken letterkundige, verzamelaar der werken van Willems kunnen mededeelen⁽¹⁾. Ofschoon het reeds door de pers aan het publiek werd wedergegeven, denk ik nochtans, dat het ook hier zijne natuurlijke plaats moet hebben; het luidt als volgt:

Goede Willem, Neerlands Koning,
 die mijn koning waart en zijt.

 'k Noemde u eertijds Neerlands vader,
 toen geen rampspoed trof als nu;
 'k werd geen muiter, geen verrader.
 altijd klopt mijn hart voor u.
 Doe, o vorst, uw recht beklijven,
 stel een einde aan onze smart;
 mocht gij in mijn land niet blijven,
 altijd blijft gij in mijn hart.

Dit gedicht, dat door Willems in de eerste jaren van zijn verblijf te Eekloo gemaakt werd, mag wel tusschen zijne beste gerangschikt worden; het is een roerende kreet van dankbaarheid en van verbittering, aan de borst ontsnapt van iemand, die zich diep ongelukkig moest voelen.

Het was ook tijdens het tijdstip van zijn verblijf te Eekloo, dat ik Willems nog eens in onze landstreken wederzag, te Bouchout, bij de begrafenis zijner moeder,

(1) Max Rooses.

die al de kinderen Willems zoo innig lief hadden. Die treurige gebeurtenis was dan ook voor allen allerdroevigst en hartverscheurend; maar wie nog het meest getroffen was door dit overlijden, was de oude vader, die zijne oude en getrouwe levensgezellin verloren had. Ik herinner mij nog de treurvolle woorden, die hij bij het afscheidnemen aan zijne kinderen toesprak: 'Gij gaat allen,' zegde hij, 'uwe familiën wederzien, maar ik... ik blijf hier alleen'. - De goede man moest niet lang alleen blijven, - hij volgde eerlang zijne vrouw in het graf.

Jan-Frans Willems werd, zooals men weet, later ontvanger der registratie te Gent benoemd. Ik ben hem nog in Gent gaan bezoeken, hij scheen mij daar uiterst tevreden. Hij was nog liefhebber van muziek gebleven, de piano werd opengeslagen en eenige onzer oude lijfstukjes kwamen weder te voorschijn. Doch, wij moesten weldra de vlag strijken voor de zoo prachtige altostem van eene zijner dochters, Pauline, die ons met het talent van eene ware artiste eenige groote operastukken voorzong.

Willems overleed te Gent op 24 Juni 1846; de bijzonderheden van zijn leven en van zijn overlijden te Gent zijn te dikwijls beschreven geworden, om hier nog herhaald te worden.

* * *

Ik heb reeds vroeger over de inneming van Antwerpen gesproken en over het bombardement, dat er het gevolg van was; mijne drie zusters woonden dit vernielingswerk bij en 's anderendaags kwamen zij afgemat te

Lier aan. Zij werden door onze moeder op de hartelijkste wijze ontvangen: wij waren weer allen nog vijf levende kinderen in het ouderlijk huis vereenigd; maar het noodlot had ons allen nedergedrukt, het ongeluk had ons allen getroffen.

Later volgden mijne twee oudste zusters hare echtgenooten naar Holland, terwijl mijne jongste zuster bij hare moeder te Lier bleef.

Mijn broeder Frans vertrok met haar in den winter van 1830-1831 naar Duitschland om bij mijnen oom, den geheimen raad en universiteitsrechter te Bonn te verblijven, totdat over hunne toekomstige bestemming eenige beslissing zou kunnen genomen worden.

Bij hun vertrek deed ik hun tot Duffel uitgeleide, vergezeld door eenen jongeren broeder van Jan-Frans Willems, M. Jan-Baptist Willems, die, in onze familie opgebracht, voor de drie jongste kinderen Bergmann een broeder was geworden, zooals Jan-Frans voor de vier oudste een broeder was geweest. Bij het afscheid-nemen riepen wij elkander toe: *à Carthage! à Carthage!*

Die heldenkreet van Regulus moest voor ons de hoop vertalen van een spoedig en zegevierend wederzien... Die hoop mocht zich niet verwezenlijken; vier lange jaren verliepen vooraleer wij elkander wederzagen, en dan waren wij nog altijd de overwonnenen: de omwenteling bleef zegevieren, het huis van Oranje had opgehouden in België te heerschen... Eene nieuwe orde van zaken was ontstaan en in de jaarboeken der Natiën was een *nieuw* koninkrijk (het Koninkrijk België) nevens het verbrokkelde Koninkrijk der Nederlanden ingeschreven.

Mijn broeder bleef eenige maanden te Bonn en stak vervolgens van daar naar Holland over, liet zich als student in de rechten te Leiden inschrijven en bekam zijn diploma van doctor in de rechten. Hij bleef in Holland, zette zich eerst als advocaat te Amersfoort, waar mijne ouders waren gaan wonen, neder; werd vervolgens als rechter te 's Hertogenbosch en later als raadsheer bij het provinciaal gerechtshof van Noord-Brabant benoemd; later nog werd hij tot lid der Staten-Generaal gekozen en stierf in die hoedanigheid in 1881.

Mijne jongste zuster kwam in 1831 te Lier wederom en wij bleven te zamen met onze moeder het vaderlijke huis bewonen.

In het jaar 1831 had, zooals men weet, de inval van het Hollandsche leger in België plaats. Die inval is in Holland onder den naam van Tiendaagschen veldtocht bekend.

Wij zagen in Lier den doortocht van een groot gedeelte van het Belgische Scheldeleger, dat naar Limburg moest trekken om de inrukkende troepen aan te randen.

De vermoedelijke uitslag der aanstaande gevechten werd door de militairen, die onze stad doortrokken, zeer verschillend beoordeeld. De Brusselaars en anderen, die het vorige jaar de Hollanders bevochten en tot den aftocht gedwongen hadden, voelden geene de minste onrust; 'Wij hebben hen verleden jaar geklopt, wij zullen hen nog kloppen,' riepen zij overluid; 'wij langs den eenen kant en het Maasleger langs den anderen kant, zullen de Hollanders aanvallen, insluiten en dermate aflossen, dat hun de lust zal ontnomen worden nog in ons Belgiëland te komen' Maar de bezadigde officieren

deelden in die schoone droomen niet. Zij dachten, dat in het open veld het pas ingericht en nog zoo weinig geoefend Belgisch leger niet zoude bestand zijn om aan de geëxerceerde, welgewapende Hollandsche troepen weerstand te bieden, en zij vreesden eene volkomen nederlaag. De uitslag heeft getoond, dat zij het recht voor hadden. Wie weet of zonder de tusschenkomst van het Fransche leger de Belgische onafhankelijkheid zich nog had kunnen staande houden?

Na het einde van dien veldtocht viel er in België niets bijzonders meer voor, buiten het innemen van het Kasteel van Antwerpen. Wij waren in Lier geen getuigen meer van eenige militaire bewegingen, zoodat wij hier rustig bleven voortleven.

Wij leefden zeer afgezonderd en hielden te Lier slechts omgang met eene enkele familie, de familie Morian, die buiten de Antwerpsche poort het buitengoed het *Pannenhuis*⁽¹⁾ bewoonde. De vrouw van den huize had eene zuster, die, na het bombardement van Antwerpen, met haren man en hare twee dochters naar Lier was gevluht en sinds dien in het Pannenhuis verbleef. Die familiën hadden uitgestrekte betrekkingen in Antwerpen en geen Zondag liep voorbij, zonder dat zij talrijke bezoeken ontvingen; de vroolijkste onder hen hielden er gewoonlijk aan, den avond in het Pannenhuis door te brengen. Zij kwamen meestal naar Lier met witte hoeden en zwarte dassen, de gekende dracht der Antwerpsche Orangisten, welke de straatjongens soms naliepen met het geroep:

(1) Wie Tony's ERNEST STAAS heeft gelezen, heeft reeds van het *Pannenhuis* gehoord.

*Witten hoed en zwarten kol
Is 'nen Oranjenbol.*

Bij die avondfeesten leverde elk zijne bijdrage ter vervroolijking van het gezelschap. Een der gewone gasten van het Pannenhuis hield zich bijzonder bezig met de omstandigheidsgedichten in eenen trivialen Vlaamschen volkstrant geschreven; eens kwam hij voor den dag met een Vlaamsch liedje, dat hij den *Belgischen Peerlala* doopte en waarin hij de algemeene armoede en stoffelijke crisis beschreef, die onmiddellijk op de omwenteling van 1830 waren gevolgd. Daar dit liedje tegen onze verwachting verdere lotgevallen heeft gehad, laat ik het hier maar volgen:

De Belgische Peerlala.

Peer, onzen ouden goeden vrind,
Kwam gisteren uit zijn graf.
Hij was zeer vroolijk; welgezind
Nam hij zijn klaksken af.
Hij dacht: Den oorlog is gedaen,
Hier zal men vast aan 't smeeren gaen.
't Was mis, zei Peerlala sasa,
't Was mis, zei Peerlala.

Hij zag den fabrikant vol druk
Zonder couragie staen,
Die riep: Och weg is ons geluk,
Nu zijn w'er deerlijk aen.
'k Wou dat den duivel had gevat
Den dien, die 't spel begonnen had:
't Waer goed, zei Peerlala sasa,
't Waer goed, zei Peerlala.

Eertijds verschafte ik werk en brood
Aen menig armen vent;
En nu ben ik zelf in den nood,
Mijn neering is aen 't end;

Moet dat nu zijn verlost en vrij,
 'k Was liever in de slavernij:
 Ik ook, zei Peperlala sasa,
 Ik ook, zei Peperlala.

De koopman, die met oorden zat
 In den Hollandschen tijd,
 Die riep: Wat wordt mijn bors toch plat
 Met onze liberteit;
 Die schelmen hebben ons gekuld,
 Maar hunne zakken zijn gevuld:
 Foei, foei, zei Peperlala sasa,
 Foei, foei, zei Peperlala.

De werkman riep: Noch brood, noch kaes,
 'k Heb heden niet een zier;
 Eertijds onder den ouden Baes,
 Dronk ik mijn pintje bier;
 Waer zal ik met mijn' kind'ren gaen,
 Als de fabrieken blijven staen?
 Om zeep, zei Peperlala sasa,
 Om zeep, zei Peperlala.

Den boer die riep met vollen mond:
 'k Begreep eertijds de wet,
 En nu voor iet, dat 'k niet verstond,
 Werd ik in 't kot gezet.
 Als 'k d'overheid wil spreken gaen,
 Zegt zij: *Mossieu, ka ni verschstaen:*
 Spreek Fransch, zei Peperlala sasa,
 Spreek Fransch, zei Peperlala.

De zeeman die riep op het lest;
 Nu is 't met varen uit;
 Het schip, dat ging naer Oost en West,
 Wordt nu een mosselschuit;
 Want overal zitten we in 't net;
 Nu zijn wij, Pot vol bloemen, vet:
 En vrij, zei Peperlala sasa,
 En vrij, zei Peperlala.

Maar Peer, zeg mij eens om Gods wil,
Wie won aen dat gedruis?
Ja, zei Peer, hiervan zwijg ik stil,
Zoo stil gelijk een muis;
Want Van de Weyer en gezel,
Die zou mij pakken bij mijn vel;
Salut, zei Peperlala sasa,
Salut, zei Peperlala.

Wij lachten er eens altemaal mede en het liedje werd herhaaldelijk gezongen en toegejuicht. Daarbij had het moeten blijven, maar een onzer kennissen had de onbescheidenheid het te doen drukken en in Antwerpen aan zijne vrienden mede te deelen.

Het moest bijzonder in den smaak vallen, want het had de eer eener Fransche vertaling. Maar daarbij bleef het niet: het overschreed de Hollandsche grenzen en viel in de handen van eenen Haagschen liedjeszanger, een Jood; deze kreeg de gedachte hiermede geld te slaan; hij liet zich een kostuum maken, dat, volgens hem, eenen Belgischen Peperlala moest verbeelden; op eenen schoonen morgen verscheen hij in dit kleedsel voor zijn Haagsch publiek en in een gebroken Vlaamsch begon hij luidkeels met alle soort van gebaren zijn lied te zingen; hij had dadelijk een talrijk publiek rond zich vergaderd. Het lied had een kolossaal succes en werd langs alle zijden toegejuicht; zijne eega en hij hadden geene handen genoeg om de liedjes te debiteeren. Prins Albert van Pruisen, de echtgenoot van prinses Marianne van Nederland, ging daar voorbij, bleef eenige oogenblikken bij den liedjeszanger staan en kwam dan op de zonderlinge gedachte dezen naar het koninklijk paleis mede te nemen. De koning met zijne familie was juist

bezig het middagmaal te nemen. De koninklijke dischgenooten waren niet weinig verwonderd Prins Albert met dien zonderlingen gast in de eetzaal te zien verschijnen; hij werd door den Prins voorgesteld en moest dadelijk aan het zingen gaan. Hij had wederom een kolossaal succes; de ernstigste troniën ontrimpelden zich, een aanhoudende schaterlach begroette elk koeplet, de Jood werd, trots de étiquette, levendig toegejuicht en gebisseerd en hij mocht met eene welgevulde beurs het koninklijk paleis verlaten⁽¹⁾.

* * *

Op het einde van het jaar 1832 werd met gemeen overleg der groote mogendheden het kasteel van Antwerpen, dat nog altijd door een Hollandsch leger bezet was, belegerd en veroverd. Het was een Fransch leger, onder het opperbevel van Maarschalk Gérard, dat zich met die zending moest gelasten.

Het Hollandsche leger stond onder het commando van Generaal Chassé en verdedigde zich manhaftig. De overgaaf van het kasteel gebeurde op 28 December 1832.

Printen van dien tijd gaven de vernielingen en puinhoopen weder, die het Fransch grof geschut had aangericht en leverden een denkbeeld op van het lijden, dat de belegerden hadden moeten onderstaan.

In tegenwoordigheid der overgave van het kasteel was het voor iedereen, zelfs voor de ongeloovigsten, klaarblijkelijk, dat het herstel van het huis van Oranje

(1) Zooals men het zal geraden hebben, was de dichter van het liedje niemand anders dan vader Bergmann zelf. (*Noot van den uitgever*).

in België niet meer mogelijk was. Ook nam mijne moeder het besluit België te verlaten en mijnen vader in Holland te volgen. Zij vertrok met hare jongste dochter in de eerste maanden van 1833.

Voor haar vertrek deed zij hare meubelen openbaar verkoopen en verhuurde haar huis aan eenen hotelhouder onder voorbehoud van mijn bureau en een paar kamers, welke ik bleef bewonen.

Eenige meubelen, waaraan mijne moeder bijzonder gehecht was, werden intusschen tijdelijk op eenen bovenzolder geplaatst.

Dikwijls ging ik na het vertrek mijner moeder geheele uren tusschen die meubelen doorbrengen, droomende over de vervlogen jaren en de zalige oogenblikken herdenkende, die wij kinderen te zamen in het ouderlijke huis hadden doorgebracht, wanneer wij daar, om onze ouders geschaard, zoo onbezorgd en zoo genoegelijk leefden; de meubelen in het midden van welke ik mij bevond, waren hiervan de getuigen geweest en herinnerden mij dit zalige verleden. Zij vliegen zoo snel voorbij, de tijden die broeders en zusters in den huishoudelijken kring doorbrengen; het is slechts wanneer zij voorbij zijn, dat men er de waarde van bevroedt.

Voor mij waren zij onwederroepelijk verdwenen; onze huishoudelijke kring had opgehouden te bestaan: ouders, broeders en zusters hadden onze landstreken verlaten om elders eene schuilplaats te gaan vinden.

En van mijne zoo talrijke familie bleef ik alleen in België over.

Nawoord.

Op het tijdstip, dat ik de Latijnsche studiën verliet, was het Koninkrijk der Nederlanden in zijnen vollen bloei.

Bij den vreemde werd ons land als een der gelukkigste van den aardbodem beschouwd. In hetzelfde vond iedereen, zonder onderscheid, herbergzaamheid, rust, vrijheid en bescherming. Nederland was vooral het toevluchtsoord van de politieke vluchtelingen en vervolgden en vooral van de Fransche bannelingen, die in de groote omwenteling van het einde der vorige eeuw en onder het Fransche keizerrijk eene voorname rol hadden gespeeld. De Koningsmoorders, zooals men degenen noemde, die aan de veroordeeling van Lodewijk den XVI^{en} hadden deel genomen, werden vooral door de Bourbons, die niets vergeten noch niets geleerd hadden, en door de wraakzuchtige emigranten van vroeger, niet alleenlijk uit Frankrijk verdreven, maar ook tot in den vreemde onmeedoogend vervolgd.

Aan al die ongeluk kigen zonder onderscheid bood ons land eene veilige schuilplaats aan, en deze werden niet alleenlijk door Koning Willem in zijn koninkrijk ontvangen en geduld, maar zelfs door hem beschermd en tegen de eischen en bedreigingen der reactie, van welken kant zij ook mochten komen, beschut en verdedigd.

Ook was in dien tijd zoowel de inlandsche als de vreemde drukpers het eens, om aan het wijs en verlicht bestuur van den Koning der Nederlanden eene algemeene hulde toe te brengen en den Oranjevorst als een toonbeeld aan al de gekroonde hoofden voor te stellen.

Later werden wel is waar velen dier geestdriftige bewonderaars van Koning Willem, voorstanders en medewerkers der omwenteling van 1830, maar zulks was vanwege de Franschen na de Juli-omwenteling van 1830 niet te verwonderen. Het Koninkrijk der Nederlanden werd immers in 1814 door de verbonden mogendheden gesticht, om Europa tegen de oorlogszuchtige inzichten van Frankrijk te beveiligen en Frankrijk in bedwang te houden. Aan de Franschen kwam het dus natuurlijk voor, een koninkrijk te helpen omverwerpen, dat in vijandschap tegen Frankrijk was opgericht geworden. Een groot getal Franschen droomden zelfs na de omwenteling van 1830 aan eene nieuwe inlijving van onze provinciën bij Frankrijk.

Maar voor het tijdstip, dat ik beschrijf (1820-1824), was er voor Frankrijk nog geene omwenteling in het verschiet; het werk der vereenigde mogendheden scheen nog jaren te zullen duren, en in dien tijd konden dus de Fransche vluchtelingen met meer onpartijdigheid ons land gadeslaan, en dan konden zij recht laten weder-

varen en hunne hulde toebrengen aan den soeverein, die in zijn land de vrijheid deed heerschen, die aan de reactie het hoofd durfde bieden en de ongelukkige vervolgdenden durfde beschermen en beschutten.

Wat nu den inwendigen toestand van ons land en de algemeene denkwijze van onzen landaard betrof, na de langdurige oorlogen van het Fransch bewind, welke zoovele jongelingen wegmaaiden, mocht onze landaard de weldaden van den vrede genieten; na zoovele jaren vreemde onderdrukking, willekeur en uitheemsche dwingelandij, waaronder hij had moeten zuchten, was het hem gegeven, vrij te mogen ademen onder het grondwettelijk bestuur van den Koning der Nederlanden.

De welvaart was in België algemeen; handel en nijverheid hadden zich op eene reusachtige wijze ontwikkeld en de landbouwer kon deftig zijn brood winnen.

Antwerpen, het zoo vervallen Antwerpen der twee vorige eeuwen, met zijne gesloten Schelde, zijne lange, breede en treurige straten, zijne verlaten kaaien en haven, was eene belangrijke handelsstad geworden; het mocht zelfs tusschen de aanzienlijkste handelsplaatsen van het vasteland gerangschikt worden; reeds begon het de grootste handelssteden van Holland (Amsterdam en Rotterdam) in bedrijvigheid en belangrijkheid te overtreffen.

Gent, het zoo doodsche Gent van vroeger, had zich aan zijnen langen slaap losgerukt, om een nieuw leven te beginnen; verschillende belangrijke nijverheidsgestichten hadden zich in zijn midden gevestigd, en, dank aan de machtige tusschenkomst van Koning Willem, hadden zij

meest alle eene ontzaglijke ontwikkeling en welvaart bereikt. Langs den anderen kant had, door de vestiging eener hoogeschool in Gent, die stad nevens hare stoffelijke welvaart ook hare verstandelijke ontwikkeling zien aangroeien.

De overige steden van Vlaanderen en het platte land deelden in de algemeen aangroeiende welvaart en ontwikkeling mede. De *vagebonden*, door Theodoor Van Rijswijck, eenige jaren later zoo hartverscheurend bezongen, waren er nog onbekend; Vlaanderen was nog het *arm Vlaanderen* niet door Teirlinck-Stijns beschreven, nog het Vlaanderen niet, waarin Virginie Loveling hare *Sophie* heeft doen leven en lijden.

Brussel was van een *chef-lieu de préfecture* eene *hoofdstad* van Nederland geworden en zijne welvaart, weelde en pracht hadden zich op de hoogte gebracht zijner nieuwe bestemming. Zijne bevolking was met reuzenstappen aangegroeid en een aanzienlijk getal welhebbende familiën van elders waren hunne woon in de nieuwe hoofdstad komen vestigen.

Luik en zijne provincie hadden de mijngroeven op eene aanzienlijke schaal zien vermeerderen, zich ontwikkelen en vooruitgaan, en het groot nijverheidsgesticht Cockerill, door het Nederlandsch bestuur zoo bijzonder begunstigd, had niet weinig bijgedragen om den rijkdom dier landstreken te vergrooten.

In de andere streken en steden van het land was overal eene steeds toenemende welvaart, overal een steeds aangroeiende rijkdom; overal was er vooruitgang en, laat er ons bijvoegen, schier overal tevredenheid.

In het kleine Lier, dat wij bewoonden, waar volgens den Lierschen volksdichter Ceulemans:

*Welvaart, burgermin en vrede
Ons deelden hunne schatten mede,*

was de handel bloeiend en verschillende nijverheidsgestichten hadden zich in haar midden nedergezet, waarvan het bijzonderste, de fabriek Van den Berghe-De Heyder, ongeveer vijftien honderd werklieden bezigde, die bijna uitsluitend voor de overzeesche bezittingen van het Koninkrijk der Nederlanden werkten. Ook de kweekschool voor onderwijzers, waarvan de leerlingen bij den burger inwoonden, droeg niet weinig bij om de welvaart der ingezetenen te vermeerderen.

Bij de geestelijkheid begon zich ook eene meer gematigde partij te vormen. Een vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen had zelf op den kansel het voorbeeld der gematigdheid en verdraagzaamheid gegeven; doch wij moeten er bijvoegen, dat hij dadelijk door brochuren en schimpschriften dermate werd aangerand, dat zijne aanhangers van vroeger, door schrik bevangen, hem wel niet verloochenden, maar zich voorzichtig van hem verwijderden. Die aanrandingen waren het werk van het onverdraagzaam en dweepzuchtig bestanddeel der geestelijkheid, dat overigens, wij moeten het bekennen, het talrijkste was in ons land, en dat in bestendigen staat van samenzwering bleef tegen het bestuur van den Koning der Nederlanden.

En niettegenstaande won de toenadering tot het Nederlandsch bestuur en den Koning der Nederlanden meer en meer veld bij de gematigde geestelijkheid van België.

Wat ik als ooggetuige mocht vaststellen, was dat in de provincie Antwerpen de lagere scholen onder het

Hollandsch bestuur opgericht, die in den beginne als geuzenscholen werden bestreden, in dien tijd vanwege de dorpspastoors niet alleenlijk niet meer werden tegengekant, maar dat vele onder hen het hunne bijdroegen om deze scholen te doen vooruitgaan. Dit was ook het geval te Lier. De deken Vandevelde, later bisschop van Gent, gaf er het voorbeeld eener loffelijke verdraagzaamheid.

Ook begon het onderwijs, en vooral het volksonderwijs, in dien tijd zijnen weldadigen invloed te doen gevoelen.

Met een woord, het grootste gedeelte der inwoners van België leefde in dien tijd tevreden en gelukkig, en niemand schier dacht er aan, dat er zoo *veelvuldige grieven* tegen den Koning en zijn bestuur konden bestaan, die, volgens de bewering van het voorloopig bestuur van 1830, eene omwenteling *noodzakelijk* maakten.

Men hoorde wel eens over dagbladvervolgingen spreken, maar die werden doorgaans ingespannen tegen vreemde, namelijk Fransche schrijvelaars, die van de gastvrijheid, welke de koning hun toegestaan had, misbruik waren komen maken, en men bekommerde er zich niet mede, tenzij om het staatsbestuur gelijk te geven, dat het die wargarens op hunne plaats had gezet.

Eindelijk begonnen de vooroordeelen, die, bij het stichten van het Koninkrijk der Nederlanden, de Belgen tegen hunne Noorderbroeders hadden opgevat, allengs te slijten; de verbroedering tusschen beiden was klaarblijkelijk vooruitgegaan en men dacht, dat de

dichter als de tolk van het algemeen gevoelen mocht beschouwd worden, wanneer hij zong:

Broeders zijn wij, ja, Bataven,
 Waar Oranje vader heet.
 Onze kinderen zullen 't staven:
 Broeders zijn we in lief en leed.

Doch dat de lezer zich herinnere, dat ik hier over den toestand van het land en de bevolking schrijf, zooals hij omstreeks 1820, 1823 en 1824 bestond.

Want later?

Ja, later bleek het, dat de dichterlijke verzuchting, die ik zoeven overschreef, slechts een droom was geweest.

Later slaagde men er in, den broeder tegen den broeder te wapenen, den Oranjevorst met den haat en het afgrijzen van het volk te overladen.

Later scheurden zich de Belgen gewelddadig van hunne Noorderbroeders los.

En zij verbrijzelden het schoone Koninkrijk der Nederlanden, om het door het zwakke Koninkrijk België te vervangen, dat ging afhangen van den goeden wil, de willekeur, de begeerlijkheid, de grilligheid zijner machtige naburen.

En inderdaad driemaal werd onder den derden Napoleon België met eene inlijving bij Frankrijk bedreigd en in den Fransch-Duitschen oorlog van 1870 stelde de toekomstige President der Fransche Republiek Thiers de verdeeling van België voor aan de oorlogvoerende partijen als een middel om den vrede te sluiten.

Elders heb ik eenige woorden gezegd over de noodlottige gevolgen, welke de omwenteling van 1830 voor het

vrijzinnig gedeelte van België moest hebben. Ik zal hierop niet meer terugkeeren; maar ik houd er van, te verklaren, dat, hoe meer ik in jaren ben gevorderd, hoe meer zich aan mij de overtuiging heeft opgedrongen, dat onze landgenooten van 1830 eene onvergeeflijke dwaasheid hebben begaan met het Koninkrijk der Nederlanden te vernietigen.

Vader Bergmann door Gustaaf Segers⁽¹⁾.

Vader Bergmann was vooral een politiek man. Tot zijn laatsten levensstond was de politiek zijne voornaamste drijfveer; strijden was voor hem eene noodzakelijkheid; en des te meer vuur legde hij aan den dag, naarmate de kansen tot welgelukken geringer schenen. Het is echter mijn doel niet hem, in deze schets, uit dit oogpunt te beschouwen. Ik wil den onvergetelijken man als mensch, als geleerde doen kennen; in dit opzicht, schijnt het mij, heeft men hem op verre na de hulde niet bewezen, die hem toekomt

Sinds mijne aankomst te Lier, had ik met den Heer Bergmann tamelijk verwijderde betrekkingen onderhouden, tot op het oogenblik, dat hij het ongeluk had zijnen zoon Georges, raadsheer bij het Hof van Beroep, te verliezen. Ik begaf mij te zijnent. Hij was door den onverwachten slag verschrikkelijk getroffen Te vergeefs

(1) Kort na vader Bergmann's dood verschenen in het tijdschrift *Nederlandsch Museum*, afl. van 15 Jan. en 15 Febr. 1894, blz. 129-138. (Gent, Ad. Hoste.)

zocht ik naar troostredenen; zoozeer was hij ter nedergedrukt, dat het waarlijk pijn deed hem te zien. Ik herhaalde mijne bezoeken, onze gesprekken liepen alras over onze letterkunde, waarin hij, gelijk weinigen, te huis was.

Op eenen avond - 't is nu drie jaren geleden, - zegde hij mij: 'Ik heb ook mijne herinneringen geschreven. Zij hebben stellig weinig waarde; doch, gij zult, hoop ik, later ondervinden, dat niets eenen grijsaard gelukkiger maakt, dan zich zijnen kindertijd en zijne jeugdige jaren te herinneren. Het te boek stellen van die bijzonderheden heeft mij waarlijk veel vreugde verschaft.'

Bergmann zag genoeg aan mijne gelaatsuitdrukking, dat ik uiterst nieuwsgierig was deze schriften te zien. 'Open de middelste schuif der commode,' zegde hij, 'daar zult gij ze vinden.'

Ik haalde vier lijvige schrijfboeken voor den dag. Zij waren volschreven. Onmiddellijk bemerkte ik, dat de schrijver aan het opstellen de grootste zorg had besteed; hetgeen ik in handen had, was geene klad, het was een allersierlijkst afschrift, gelijk dit niemand van een zoo hoogbejaarden man zou durven veronderstellen.

'Willen wij het eens lezen?' vroeg hij met zijne onbeschrijfelijk sympathieke stem.

Natuurlijk verklaarde ik mij daartoe bereid.

Hij plaatste zich in zijnen ouderwetschen, gemakkelijken leunstoel naast het vuur; ik zette mij aan de andere zijde, en begon luidop voor te lezen. Ik geloof, dat ik zoowat acht avonden las Gedurende de lezing, vloeiden de tranen menigmaal over zijne bleeke wan-

gen; soms was hij zoo geroerd, dat ik hem voorstelde de lezing te staken; doch, hij wilde daar niet van hooren; 'Ga voort,' snikte hij steeds, 'gij voert mij terug naar mijn schoonen studententijd; voor mij is de wereld zoozeer veranderd, dat ik mij sinds geruimen tijd daar niet meer in terugvind; ik leef slechts van mijne oude herinneringen.'

De lezers van het *Nederlandsch Museum* hebben, sedert die onvergetelijke avonden, van een gedeelte dezer autobiografie kennis genomen. De Heer Professor Paul Fredericq, een boezemvriend der familiën Bergmann en Van Acker, was het bestaan dezer schriften te weten gekomen, en had den schrijver voorgesteld ze in dit tijdschrift af te drukken. Niet zonder moeite liet de Heer Bergmann zich hiertoe overhalen. Alvorens er eenigszins nader over te spreken, zij het mij vergund aan te merken dat, in het laatste deel dezer gedenkschriften, hetwelk nog niet is verschenen, de Heer Bergmann, waar hij over zijnen schoonbroeder Schreuder handelt en over de levensbeschrijving, die ik in *De Toekomst* heb doen verschijnen, met al te grooten lof over mijne Kempische Novellen spreekt. Ik verzocht hem te vergeefs deze zinsneden te schrappen; de lezer zal ze dus aan de warme genegenheid van den vereeuwigde jegens mij hebben toe te schrijven, iets wat mij niet weinig gelukkig en fier maakte.

Ik zal mij niet verstouten den lof dezer herinneringen te maken. Geheel de Nederlandsche pers, al onze letterkundigen, zonder onderscheid, zijn het eens te verklaren, dat ze, in den vollen zin des woords, meesterlijk mogen genoemd worden. Rijke levenservaring, schrandere

opmerking en wijze lessen treft men er voor het grijpen aan. Hun bevallige eenvoud, verrukkelijke gemoedelijkheid en bekoorlijke humor treffen ons evenzeer. Zoo ergens, dan is hier het groote woord van den Franschen schrijver van toepassing: 'De stijl is de mensch zelf'. Bergmann heeft ons in deze schriften een even waar als schoon beeld van zich zelve geteekend. Die eenvoudige verhaaltrant moest u boeien, die geestige scherts moest u roeren, juist omdat de schrijver natuurlijk elkeen, die met hem in betrekking kwam, jegens hem moest innemen.

Bergmann was, zonder dat hij het zelf wist, een bekoorder. Wel is waar, hebben vele onzer schrijvers mij hunne meening uitgedrukt, dat de overeenkomst tusschen deze *Herinneringen* en de werken van onzen onvergetelijken Tony inderdaad treffend moet genoemd worden; het komt mij gepast voor, daar een oogenklik bij te verwijlen.

Wanneer ik hier van overeenkomst spreek, bedoel ik natuurlijk den stijl en de wijze van voorstelling. Deze is inderdaad in 't oog springend. De soberheid, die het zekerste bewijs is der macht; de voornaamheid zonder gedwongenheid, die het uitvloeisel is eener edele levensopvatting en eener schoone kunstenaarsziel; de geheime traan, verborgen achter een stillen glimlach, het gevolg van een warmkloppend hart: dat alles vindt men in de schriften van vader en zoon weder. Welke dure verplichtingen hebben wij, Vlamingen, in dit opzicht aan den vurig beweende niet! Wij pralen met Anton Bergmann, als met een der rijkstbegaafden, welke wij hebben aan te wijzen: wij zijn fier op *Ernest Staas*, als op

een der heerlijkste juweelen onzer herboren letterkunde. Welnu, wij hoeven Vader Bergmann niet alleen dankbaar te zijn, daar hij ons zijn onvergelykelijken zoon heeft geschonken: deze heeft, het lijdt geen den minsten twijfel, door erfelijkheid, het schoonste van zijn talent aan zijnen vader te danken.

De smart, die het verlies van Tony aan Vader Bergmann berokkende, was zoo hevig, dat zij nooit werd geheeld. *Ernest Staas* trof hem zoo diep, dat hij de kracht niet had, dit werk geheel uit te lezen Hij verklaarde mij menigmaal, dat hij er slechts van tijd tot tijd, op goed valle het uit, een brokstuk uit las; doch hij voelde zich telkens te zwaarmoedig gestemd, om de lezing voort te zetten.

Indien Anton Bergmann veel van zijn letterkundigen roem aan zijnen vader verschuldigd was, zoo had ook Georges Bergmann, raadsheer aan het Hof van Beroep, hem een groot deel van zijnen zin voor rechtsgeleerdheid te danken.

Vader Bergmann was rechtsgeleerde van top tot teen; hij verzekerde mij menigmaal, dat het ambt van advocaat hem gelukkig had gemaakt. Tot zijn grijzen ouderdom kende hij geen grooter genoegen dan de studie der rechtsgeleerde werken. Hij vermaakte zich dikwijls met mij de wetten te leeren kennen. Ik ben al met vele advocaten in betrekking geweest, maar iemand die zich met zulk ijzervast geheugen de artikels van het Burgerlijk Wetboek herinnerde, heb ik nooit ontmoet. Eene kleine herinnering te dien opzichte.

Verleden jaar las ik hem mijne novelle *De Burgemeester van Zandeghem* uit den *Tijdspiegel* voor. Er was

spraak van een weesmeisje, wier voogd de toelating tot een huwelijk niet wilde geven, zoodat Anna de toevlucht tot 'de beleefde afvraging' nam.

'Jongen, jongen,' onderbrak hij mij, 'waarom hebt gij mij het handschrift niet getoond, alvorens het naar Den Haag te zend en?'

- 'Hindert u iets, Mijnheer?'

- 'Wel zeker. Gij begaat ketterijen. Eene meerderjarige weeze hoeft geene afvraging te doen!' En aanstonds haalde hij niet alleen het artikel aan, hetwelk deze zaak regelt, maar eene menigte andere, welke op het huwelijk betrekking hebben. 'Indien ge nog over zulke dingen schrijft,' zegde hij, 'raadpleeg mij dan; want ik moet dikwijls lachen, als ik, vooral op het tooneel, ontknooping zien, die geheel en al in strijd zijn met den uitdrukkelijken tekst der wet.'

Overigens was Bergmann, in den volsten zin des woords, een raadgever. Niet alleen wisten zijne medeburgers, langen tijd, nadat hij zijne praktijk als advocaat opgegeven had, hem te vinden, wanneer het gold rechtswetenschappelijken raad in te winnen; in al de moeilijke omstandigheden des levens stond hij hun ten dienste. Ik geloof niet, dat iemand zich ooit berouwd hebbe zijne zienswijze te hebben gevolgd. Vooreerst had hij een uiterst helderen geest, die door de onverpoosde studie, vooral der rechtsgeleerdheid, op de zeldzaamste wijze was gerijpt. Dan hadden zijne bestuurlijke bemoeiingen, zijne veelzijdige betrekkingen met menschen van allerlei stand en zijne rijke ondervinding hem de bevoegdheid geschonken, om, zelfs in de moeilijkste omstandigheden, den raad te geven, die de wijsste mocht geacht

worden. Hierin liet hij zich leiden door het strengste rechtvaardigheidsbeginsel en het fijnste eergevoel, terwijl de rechtzinnigste liefde tot zijnen evenmensch hem hier, gelijk overigens in al zijne daden, bestuurde.

Bergmann bleef tot zijn laatsten stond een der vlijtigste studenten, die ik ooit heb gekend, doch hij was geen kamergeleerde. Daartoe was de omgang met zijne medeburgers hem te lief. Nooit moesten zij vreezen hem door hun bezoek te storen; hij ontving allen met evenveel liefde, doch het liefst van allen de nederigen en de geringen. Tegenover dezen legde hij eene welwillendheid, eene tegemoetkoming aan den dag, die hem waarlijk hun afgod maakte.

Hij was nochtans, zoomin door zijne levensopvatting als door zijn gemoedsaard, wat wij thans gewoon zijn een democraat te noemen. Neen. Hij, de zoon van een Duitschen officier en eene freule van een der oudste geslachten van den Brabantschen adel, verloochende deze dubbele afkomst nooit. In handel en wandel evenals van karakter was hij een echt patriciër, die van den eenen kant aan de hoogere burgerij, en van den anderen aan den adeldom grensde. Zeer dikwijls heeft de vereeuwigde deze zaak met mij besproken. Hij herinnerde mij o.a. Jacob Van Artevelde, die, ofschoon van edelen oorsprong, een uitstekend volksbestuurder was; wij spraken over de Hollandsche burgemeesters der zeventiende eeuw, o.a. Cornelis Hooft, Johan Huydecoper, Cornelis De Graeff, Johan Van de Poll, Hendrik Dirkszoon Spieghel, Outshoorn, Van Vlooswijck, enz., die tot patricische of edele familiën behoorden, en zich zoowel door hunne onbegrensde vrijheidsliefde als door de overige bestuurlijke deugden onderscheidden.

Bergmann dacht, dat zij, die aan het hoofd hunner medeburgers staan, ook tot de verhevene standen moeten behooren: hij achtte dit vooral noodig in het belang der bestuurden zelve; hij was van meening, dat zulke bestuurders beter dan gelijken of minderen in staat zijn dit belang te bevorderen.

En, men vergete nooit, dat hij als den eersten plicht der bestuurders beschouwde, vooral de geringsten te beschermen.

Hij bracht dan ook zijne daden met zijne woorden overeen. Het was onmogelijk iemand aan te treffen, die den minderen man een zoo goed hart toedroeg, die hem zoo liefderijk, zoo taktvol wist te ontvangen, en hem waarlijk nuttig te zijn; doch die terzelfder tijd zich zoo gemakkelijk wist te doen eerbiedigen als Bergmann. Hij was zacht en mededeelend van aard; had een warmen handdruk voor elkeen, praatte gaarne en vertrouwelijk, en versmaadde zelfs het vroolijk anekdootje niet; en toch wist hij, en dat door zijne persoonlijkheid alleen, een eerbied af te dwingen, die zelden werd geëvenaard. Hij had een druk verkeer met al zijne medeburgers, en innige betrekkingen met weinigen; doch hetzij hij door de stad wandelde, of in eene vergadering verscheen, onmiddellijk rees een gevoel van eerbied in allen jegens hem op, zoohaast zij hem gewaar werden.

Zij, die zijne *Herinneringen* hebben gelezen, kennen zijne meeningen, aangaande de voornaamste gebeurtenissen van de eerste helft dezer eeuw. Over de geschiedenis van het Fransche Keizerrijk sprak hij gaarne. Ik heb hem daarover, in dit laatste jaar, het grootste deel van Thiers' *Histoire du Consulat et de*

l'Empire voorgelezen. Zeer dikwijls onderbrak hij mij, om mij te doen zien in hoeverre het chauvinismus den beroemden historieschrijver parten speelde. Bergmann herinnerde zich talrijke Duitsche volksliederen uit den Vrijheidsoorlog, die hij tijdens onze gesprekken declameerde of neuriede. Hij verafschuwde Napoleon, en verklaarde dikwijls, dat hij deze gevoelens van zijnen vader had geërfd.

Zijnen vader, over wien hij, in zijne *Herinneringen*, herhaalde malen spreekt, vereerde hij met een gevoel, dat aan vergoding grensde; dikwijls, terwijl hij mij feiten uit het leven van dezen waardigen man aanhaalde, vloeiden hem de tranen over de wangen.

Vertellen, daarin was onze oud-Burgemeester onvergelykbaar. Zijne schriften leveren daarvan het bewijs. Men moest hem echter zelve hooren. Toen hij mij de historie der waschster *Mie-Katrien* voordroeg, ging ik waarlijk op in bewondering: ik beken, dat ik ze ook nooit zonder diepe aandoening lees.

Bergmann had aldus een onuitputtelijken voorraad van kleine feiten, van geestige en roerende verhalen, die hij op eene waarlijk verrukkelijke wijze wist voor te dragen. Niet alleen aan den toon zijner stem, maar ook aan de strekking, die ondanks hem zelve uit het verhaal vloeide, had men de volle overtuiging, dat men met een kunstenaar, met een edel, liefderijk mensch te doen had.

Zijne causerie over Willems zal niemand te Lier ooit vergeten.

Het was op 5 Maart laatstleden. Men herinnert zich, dat het Algemeen Bestuur van het Willems-Fonds beslist

had, dat het eeuwfeest der geboorte van Jan Frans Willems, zooveel mogelijk, in al de afdeelingen zou worden gevierd.

Op verzoek van mijn goeden vriend De Wulf, voorzitter, had ik mij gelast te Lier eene voordracht over het leven en de werken van den Vader der Vlaamsche Beweging te geven. De heer De Wulf had een uitstekend denkbeeld. 'Verzoeken wij Vader Bergmann te spreken over zijne persoonlijke betrekkingen met Willems,' zegde hij mij, 'dan gelukt ons feest zonder den minsten twijfel.' Bergmann stemde onmiddellijk toe. 'De voordracht blijft ten laste van Segers,' sprak hij; 'ik zal slechts enkele woorden zeggen.'

Ik zie het oogenklik nog, waarop de acht-en-tachtigjarige man het spreekgestoelte beklom. De Casinozaal was opgepropt met volk. Een donder van toejuichingen begroette den edelen grijsaard. Hij stond daar kaarsrecht, liet het welwillend en tevens doordringend oog over de vergadering weiden, en nam, te midden der plechtigste stilte, het woord

Zijne vertelling, die nagenoeg een half uur duurde, was boven alle beschrijving prachtig. Nu eens geestig en luimig, dan weer humoristisch en gemoedelijk, doch altijd vertrouwelijk, rechtzinnig en waar, wist hij de hoorders waarlijk aan zijne lippen te kluisteren. Hij lokte den bijna onmerkbaaren glimlach, en deed geheel de zaal schateren; hij bracht eene angstige spanning te weeg, en wist elkeen met geestdrift te bezielen; zoodat de meeste aanwezigen, die den kloeken grijsaard slechts kenden, hetzij door de weldaden, die zij hem verschuldigd waren, hetzij omdat ze hem op geregelde uren zijne

wandeling zagen doen, zich zelve niet konden gelooven. Mij, ik heken het volmondig, was deze toespraak ook eene veropenbaring: de redenaar had de moeilijke, benijdenswaardige gave getoond al de vertrouwelijckheid en bevalligheit, die hij in den gezelligen kring wist te ontwikkelen, in de openbare voordracht tot hun recht te doen komen.

In deze rede deed Bergmann zich kennen als een diep overtuigd Vlaamschgezinde, wat hij overigens was. In dit opzicht behoorde hij, wel is waar, niet tot de strijdende partij; doch, hij beminde onze taal oprecht, en sprak haar zoowel in zijn openbaar als bijzonder leven. Hij was, ik heb het reeds gezegd, zeer welsprekend, en wist niet alleen gemoedelijk, maar ook kernig en gespierd te zijn, en altijd had hij hiertoe de gepaste taal ter beschikking.

Het voornaamste wat in onze letterkunde verscheen, las hij.

Voor een paar maanden had hij nog voor eene aanzienlijke som boeken gekocht, o.a. de volledige verzameling van het *Nederlandsch Museum* en de werken van *Multatuli*. Van dezen laatste had hij slechts *Max Havelaar* gelezen. Het boek had hem niet bevallen. Bergmann was dan ook al te diep doordrongen van den eerbied voor het gezag, van genegenheid voor het Oranjehuis, opdat zijn hart deelnemend voor den revolutionnair Douwes Dekker kon kloppen.

Zoo was Bergmann, in den vollen zin des woords, een edel mensch. Zijn geest was rijk begaafd boven velen, zijn gemoed teeder en innig als dat van een kind. Ik meen te mogen zeggen, dat ik hem van nabij heb gekend;

welnu, ik durf met de hand op het geweten verklaren, dat alles wat onedel is, steeds verre van hem is gebleven, dat de volkomenste belangloosheid zijne daden bestuurde, en dat hij slechts het algemeen welzijn voor oogen had. Door zijn vlekkeloos leven en onbesproken karakter heeft hij zich zelven een onvergankelijk gedenkteeken gesticht.

Lang zal zijn rein beeld, omstraald door zijne verheven deugden, in het geheugen zijner medeburgers blijven; zijne herinnering zal nog lang zegenrijk werken naar het woord van Goethe, wiens taal Bergmann als kind had leeren stamelen, en die hij tot zijn laatsten stond hartstochtelijk liefhad:

Es wirkt mit Macht, der edle Mann,
 Jahrhunderte auf seines Gleichen;
 Denn was ein guter Mensch erreichen kann,
 Ist nicht im engen Raum des Lebens zu erreichen.
 D'rum lebt er auch nach seinem Leben fort,
 Und ist so wirksam als er lebte.
 Die gute That, das schöne Wort:
 Es strebt unsterblich, wie es sterblich strebte.

Lier, 21 December 1893.